

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Juridiska institutionen
Tillämpade studier 20 p
Vårterminen 2000

Beskattning av derivatinstrument inom aktiebolagssektorn

Handledare: Bo Svensson

Magnus Carlsson 740427-4859
Per Hansson 670804-5114

Sammanfattning

Den finansiella marknaden erbjuder företag möjligheten att handla med en mängd finansiella instrument. Derivatinstrument används av svenska icke finansiella företag främst i syfte att skydda verksamheten från risker (hedging), men även i syfte att nå ökad avkastning genom spekulation.

Ett aktiebolag beskattas endast för inkomst av näringsverksamhet. Beskattningen skall ske enligt bokföringsmässiga grunder, vilket betyder att det är företagets externa redovisning som styr det beskattningsbara resultatet. Den svenska redovisningslagstiftningen erbjuder emellertid inga explicita regler avseende derivatinstrument. Det är därför osäkert på vilket sätt dessa skall redovisas och i förlängningen hur resultatredovisningen påverkar beskattningsunderlaget. Då ett aktiebolag bedriver handel med derivatinstrument och om denna bedöms vara icke yrkesmässig skall beskattningen frikopplas från redovisningen. Det skattemässiga resultatet belöpande på handeln med derivatinstrument skall i detta fall beräknas enligt kapitalbeskattningsreglerna i SIL.

Uppsatsens syfte är att utreda vad som skall anses utgöra yrkesmässig handel med derivatinstrument. Vidare analyseras vad som bör kategoriseras som god redovisningssed i de fall handeln bedöms som yrkesmässig. Vi redogör även för beskattningen enligt kapitalreglerna i SIL. En kortfattad redogörelse för nyheter i inkomstskattelagen lämnas i orienterande syfte. Den nya lagen medför inga materiella förändringar av betydelse för området.

För att handeln med derivatinstrument skall betraktas som yrkesmässig krävs att denna bedrivs som en självständig verksamhet, vid sidan av företagets normala verksamhet. Används derivatinstrument för att säkra tillgångar, skulder eller flöden från fluktuationer i värde skall derivatinstrumenten beskattas enligt kapitalreglerna. Om derivatinstrumenten däremot används för att säkra avistainstrument eller derivatinstrument i en yrkesmässig handel med dessa skall beskattningen ske på bokföringsmässiga grunder. Det här innebär att ett företag kan tvingas att deklarera sina innehav och avyttringar av derivatinstrument på olika sätt beroende på om dessa ingår i den normala verksamheten eller i en vid sidan av denna yrkesmässig handel med finansiella instrument.

Avistainstrument utgör lagertillgångar i de fall handeln med dessa betraktas som yrkesmässig. Detta innebär att de värderas enligt lägsta värdets princip under innehavstiden. Derivatinstrument är inte tillgångar i redovisningsmässig betydelse. Reglerna för värdering av tillgångar i årsredovisningslagen kan alltså inte utan vidare tillämpas på dessa. Den i svensk redovisning centrala försiktighetsprincipen talar för att derivatinstrument skall redovisas under innehavstiden. Dock endast då fråga är om orealiserade förluster. Eftersom redovisningen skall uppfylla kravet på en rättvisande bild av företagets ställning och resultat bör även orealiserade vinster som utgör motstående positioner till orealiserade förlustpositioner redovisas. Nettoexponeringen visar den verkliga förlustrisken.

En beskattning enligt kapitalreglerna innebär främst skillnader i tidpunkt för skattskyldigheten. Skattesatsen är samma eftersom aktiebolag endast beskattas för inkomst av näringsverksamhet. En begränsning i kvittningsrätten uppstår dock om derivatinstrumenten ingår i aktiefällan.

Innehållsförteckning

FÖRKORTNINGAR	IV
1 INLEDNING	1
1.1 PROBLEMET	1
1.2 SYFTE	2
1.3 AVGRÄNSNINGAR	2
1.4 METOD	3
1.5 INKOMSTSKATTELAGEN	3
1.5.1 Yrkesmässig avyttring	4
1.5.2 Finansiella instrument försvinner	4
1.5.3 Lagertillgångar	5
1.5.4 Kapitalvinst och kapitalförlust	6
1.6 DISPOSITION	6
2 DERIVATINSTRUMENT, KONSTRUKTION OCH FUNKTION	7
2.1 AVISTA- OCH DERIVATINSTRUMENT	7
2.1.1 Optioner	7
2.1.2 Terminer	9
2.1.3 Swapavtal	9
2.2 DERIVATINSTRUMENTENS FUNKTION I VERKSAMHETEN	10
2.3 RISKER OCH SÄKRING	11
3 YRKESMÄSSIG HANDEL MED FINANSIELLA INSTRUMENT	13
3.1 RÄTTSFALLSREFERAT	13
3.2 ANALYS AV RÄTTSLÄGET	16
3.2.1 Grundläggande krav	16
3.2.2 Samband med verksamheten, säkring	18
3.2.3 Smittade instrument	21
3.2.4 Lägre omsättning men samma risk, spekulation	23
3.2.5 Förpliktelser som är jämförbara med lagertillgångar	24
3.3 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER	25
4 BESKATTNING AV YRKESMÄSSIG HANDEL MED DERIVAT	26
4.1 INKOMSTBERÄKNING ENLIGT BOKFÖRINGSMÄSSIGA GRUNDER	26
4.1.1 God redovisningssed	27
4.1.2 Rättvisande bild	29
4.2 VÄRDERINGSPROBLEMET	32
4.3 RESULTATREDOVISNING AV DERIVATINSTRUMENT ENLIGT ÅRL	33
4.3.1 Intäktsredovisning	34
4.3.2 Förlustreservering, brutto eller netto	35
4.3.3 Speciellt om olika derivatinstrument och förlustreservering	39
4.4 MARKNADSVÄRDERING AV DERIVATINSTRUMENT	39
4.4.1 Gällande rätt	40
4.4.2 IAS 39 – förändrade redovisningsprinciper	42
4.5 SÄKRINGSREDOVISNING	43
4.5.1 Periodiserad och marknadsvärderad säkringsredovisning	43
4.5.2 Säkringsredovisning och beskattning, normal verksamhet	44
4.5.3 Säkringsredovisning och beskattning, yrkesmässig handel med finansiella instrument	46
4.5.4 IAS 39 – förändrade säkringsredovisningsprinciper	46

4.6 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER	47
5 BESKATTNING AV ICKE YRKESMÄSSIG HANDEL MED DERIVATINSTRUMENT	49
5.1 KAPITALVINSTBESKATTNING I NÄRINGSVERKSAMHET	49
5.2 KAPITALVINSTBESKATTNING AV DERIVATINSTRUMENT	50
5.2.1 <i>Gemensamma bestämmelser</i>	50
5.2.2 <i>Terminer</i>	50
5.2.3 <i>Optioner</i>	52
5.2.4 <i>Swappar</i>	53
5.3 INKOMSTSKATTELAGEN	54
5.4 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER	55
6 AVSLUTANDE KOMMENTARER	56
KÄLLFÖRTECKNING	60

Förkortningar

BFL	Bokföringslag (1999:1078)
BFN	Bokföringsnämnden
IAS	International Accounting Standards
IASC	International Accounting Standards Committee
KL	Kommunalskattelag (1928:370)
OTC	Over the counter
RR	Redovisningsrådet
RSV	Riksskatteverket
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SIL	Lag (1947:576) om statlig inkomstskatt
ÅRFL	Lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag
ÅRKL	Lag (1995:1559) om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag
ÅRL	Årsredovisningslag (1995:1554)

1 Inledning

Handel med derivatinstrument är fortfarande att betrakta som en ny företeelse i Sverige, ändå har den fått en stor spridning. Idag använder ett stort antal av de svenska företagen någon form av derivatinstrument. I huvudsak för att skydda sin handel, men även i spekulations syfte.

När handeln med derivatinstrument har ökat lavinartat och när allt fler företag även utanför den finansiella sfären har börjat använda sig av dessa i sin verksamhet har lagstiftaren haft svårt att hålla jämna steg med utvecklingen. Detta gäller inte minst på området företagsbeskattning. Det regelsystem som styr beskattningen av aktiebolag innehåller få explicita regler rörande aktiebolags handel med derivatinstrument, och ger således upphov till en viss osäkerhet om vad som är gällande rätt på området.

1.1 Problemet

Ett aktiebolag utgör en juridisk person, det är alltså ett eget rättssubjekt som kan förvärva rättigheter och ådra sig förpliktelser. Ett aktiebolag betraktas i linje med detta som ett eget skattesubjekt. Beskattningen sker således hos bolaget och inte hos ägarna.¹ Efter skattereformen kan ett aktiebolag endast ha inkomst av näringsverksamhet och alla inkomster hänförs till en förvärvskälla, 1 § 3 mom och 2 § 1 mom 5 st lag (1947:576) om statlig inkomstskatt (SIL). Detta innebär att kvittningsrätten inte är begränsad avseende inkomster och kostnader i bolagets verksamhet.²

Den skattemässiga inkomstberäkningen skall göras enligt bokföringsmässiga grunder i den mån dessa inte strider mot de särskilda skattereglerna i kommunalskattelagen (1928:370) (KL) och SIL, 24 § KL. Stadgandet innebär att inkomstberäkningen tar sin utgångspunkt i aktiebolagets externa redovisning, upprättad enligt reglerna i bokföringslagen (1999:1078) (BFL) och årsredovisningslagen (1995:1554) (ÅRL) i vilka aktiebolags externa redovisning regleras. Justeringar i inkomstdeklarationen sker sedan på de punkter där den bokföringsmässiga beräkningen skiljer sig från specialstadganden i KL och SIL.

Det undantag som är centralt för arbetet hittar vi genom följande hänvisningar i de två lagarna. Av 2 § 1 mom 6 st, med hänvisning till 3 § 1 mom SIL, framgår att till intäkt av näringsverksamhet räknas också realisationsvinst vid icke yrkesmässig avyttring av tillgångar och åtaganden enligt avtal om optioner och terminer samt andra därmed jämförbara förpliktelser. I 2 § 1 mom 7 st SIL stadgas att även realisationsförluster skall hänföras till näringsverksamhet och där räknas som omkostnader. 24 § anv p 1 10 st KL slår fast att inkomstberäkningen av realisationsvinster och realisationsförluster skall göras enligt kapitalreglerna i SIL.

Av denna möjligen svåröverskådliga genomgång av en svåröverskådlig reglering framgår alltså att i de fall ett aktiebolags handel med derivatinstrument bedöms som yrkesmässig skall inkomstberäkningen ske enligt bokföringsmässiga grunder. Om så inte är fallet skall det

¹ Utdelning från aktiebolaget till ägarna beskattas förvisso.

² Ett undantag utgör dock den så kallade aktiefällan. Avdrag för förluster vid avyttring av kapitalplaceringsaktier och andra aktieanknutna finansiella instrument, till exempel optioner och terminer med aktier som underliggande instrument, medges endast mot vinst av sådana tillgångar, 2 § 14 mom SIL, se vidare avsnitt 5.1.

beskattningsbara resultatet belöpande på handeln med derivatinstrument beräknas enligt kapitalreglerna i SIL.

Särskilda skatteregler finns inte för derivatinstrument i de fall dessa ingår i den yrkesmässiga näringsverksamheten. Beskattningsunderlaget baseras därför helt på företagens redovisning.

De två grundläggande frågorna som uppkommer är vad som bedöms vara yrkesmässig handel med derivatinstrument, samt hur dessa skall behandlas i företagets redovisning. Uppfattningarna om vad som är god redovisningssed på området går isär. Följden blir att olika företag kan redovisa liknande transaktioner på olika sätt utan att komma i konflikt med god redovisningssed. Detta i sin tur öppnar en möjlighet för företag att bedriva en skatteplanering som betraktas som icke önskvärd från skattemyndighetens sida.³

1.2 Syfte

Syftet med detta arbete är att redogöra för beskattningen av aktiebolags handel med derivatinstrument i säkrings- och spekulationssyfte.

Avsikten är således att avgöra vad som är att betrakta som yrkesmässig respektive icke yrkesmässig verksamhet beträffande handel med derivatinstrument. Vidare redogör vi för vad som bör betraktas som god redovisningssed på området då detta är avgörande för en inkomstberäkning enligt bokföringsmässiga grunder. I den här delen har vi koncentrerat analysen på värdering av derivatinstrument utestående över balansdagen. Dels eftersom området är av central betydelse för företagets redovisade resultat, och dels eftersom det måste anses vara mycket osäkert vad som är gällande rätt på området. Vi beskriver även, mer översiktligt, innebörden av kapitalvinstreglerna i SIL, vilka tillämpas vid beskattning av icke yrkesmässig handel med derivatinstrument.

1.3 Avgränsningar

Beskattning av derivatinstrument är ett omfattande rättsområde. En mängd frågeställningar kan analyseras inom ramen för området. Var har valt att begränsa framställningen till att endast behandla beskattningsfrågor rörande aktiebolags handel derivatinstrument i kapitalplacerings- och säkringssyfte.

De aktiebolag som avses är de som redovisar sin verksamhet enligt ÅRL. Således berörs regleringen i ÅRKL och ÅRFL endast då jämförelser eller eventuella analog regeltolkning motiverar detta.

Att vi endast behandlar derivatinstrument avsedda för spekulation och säkring innebär att vissa typer av derivatinstrument faller utanför ramen för uppsatsen. Således behandlas till exempel inte personaloptioner. Inte heller de aktieanknutna derivatinstrument vilka skulle kunna omfattas av 2 § 14 mom 2 st SIL (näringsbetingade aktier eller aktieanknutna instrument) behandlas i arbetet.

³ Jämför RSV rapport 1996:1, s 9.

1.4 Metod

Eftersom vårt arbete är av rättsdogmatisk karaktär har vi använt oss av en traditionell juridisk metod. Detta innebär att vi primärt har studerat, systematiserat och analyserat relevanta rättskällor. Sålunda har vi när vi har utrett innebörden av reglerna i skatte- och redovisningslagstiftning primärt utgått från lagtext med tillhörande förarbeten.

Beträffande diskussionen kring gränsdragningen mellan yrkesmässig och icke yrkesmässig verksamhet har vi, eftersom frågan inte regleras i lag, utgått från Regeringsrättens avgöranden på området. Vi har även i ett fåtal fall tagit med domar från underinstanserna när vi har ansett fallet relevant för arbetet. Det bör dock påpekas att underrättsdomarna inte har något prejudikatvärde. Givetvis har vi även på andra områden än gränsdragningsfrågan använt oss av domstolspraxis för att finna svar på våra frågor.

Naturligtvis har vi under arbetets gång även gått igenom skatterättslig och redovisningsorienterad litteratur och artiklar.

Ett speciellt problem vid tolkning av redovisningslagstiftningen förtjänar att omnämnas. ÅRL är baserad på EG-rättsliga källor. Följden av detta torde vara att de förarbetsuttalanden som gjorts av den svenska lagstiftaren inför implementeringen inte kan anses väga lika tungt som dylika uttalanden till en lag med nationellt ursprung. Vi anser med beaktande av detta att det torde vara än viktigare att se till lagens själva ordalydelse, samt de syften varmed de EG-rättsliga bestämmelserna antagits. Vi har dock inte avstått från att använda oss av förarbetena då dessa visar att även lagstiftaren i stor utsträckning har tagit hänsyn till EG-rättens företräde framför nationell rätt.

I avsnitt 1.5 nedan redogör vi för vissa ändringar i lagstiftningen i och med införandet av inkomstskattelagen. Detta för att uppsatsen inte skall upplevas som inaktuell inom en alltför kort tidsrymd. Även om dessa ändringar endast i mycket begränsad omfattning är av materiell karaktär så har vi valt att behandla ämnet utifrån den nu gällande lagstiftningen. Detta gör vi främst av praktiska skäl. Eftersom all praxis och litteratur på området innehåller hänvisningar till den nu gällande regleringen skulle ett arbete med utgångspunkt i inkomstskattelagen kräva en betydande mängd hänvisningar från dess bestämmelser till de nu gällande. Vi är av åsikten att framställningen på detta sätt skulle onödigt betungas av mängden korsreferenser.

1.5 Inkomstskattelagen

En ny inkomstskattelag (1999:1229) träder i kraft den 1 januari 2000 och tillämpas första gången vid 2002 års taxering. Inkomstskattelagen ersätter KL och SIL samt ett antal andra skattelagar. Målet för arbetet med inkomstskattelagen har varit att samordna den omfattande skattelagstiftningen för att denna skall bli mer överskådlig samt språkligt moderniserad. Den nya lagen är främst en redaktionell uppdatering av skattelagstiftningen och innehåller därför få materiella ändringar.⁴

Eftersom inkomstskattelagen inte ännu är tillämplig har vi valt att i uppsatsen lämna hänvisningar till KL och SIL. För att uppsatsen inte skall belastas med ett alltför kort bäst före datum avser vi dock att i detta avsnitt redogöra för de ändringar i inkomstskattelagen som är relevanta för det här

⁴ Prop. 1999/00:2 Del 1, s 1.

arbetet. De förändringar som är av mer specifik karaktär och ger upphov till nya frågeställningar redovisas därefter löpande i framställningen.

1.5.1 Yrkesmässig avyttring

I 3 § 1 mom SIL definieras realisationsvinst som vinst vid icke yrkesmässig avyttring av tillgångar och åtagande enligt avtal om optioner och terminer samt andra därmed jämförliga förpliktelser.⁵ Samma formulering står att finna i 2 § 1 mom 6 st SIL i vilket stadgas att sådan realisationsvinst även för företag skall beräknas enligt kapitalreglerna i SIL. I inkomstskattelagens motsvarande stadganden⁶ saknas uttrycket icke yrkesmässig. Uttrycket har tagits bort eftersom "... det framgår av den allmänna avgränsningen gentemot inkomstslaget näringsverksamhet att yrkesmässiga avyttringar inte räknas till inkomstslaget kapital."⁷ Här har således ingen materiell ändring varit avsedd. Gränsdragningsproblematiken har följaktligen inte åtgärdats i den nya regleringen.

Den regeringsrättspraxis som utvecklats på området analyseras närmare nedan i kapitel 3. Denna måste även efter inkomstskattelagens ikraftträdandet anses som relevant då frågan är om vinster och förluster vid handel med derivatinstrument skall beskattas enligt bokföringsmässiga grunder eller enligt reglerna för kapitalbeskattnings.⁸ Se dock diskussionen kring 25 kap 4 § inkomstskattelagen, nedan i avsnitt 3.2.5.

1.5.2 Finansiella instrument försvinner

I litteratur och artiklar behandlas derivatinstrument tillsammans med avistainstrument under beteckningen finansiella instrument. Begreppet används som ett samlingsnamn för instrument med olika egenskaper som handlas på finansmarknaderna. Wahlström hävdar att begreppet finansiella instrument sällan får någon definition i litteraturen.⁹ En orsak till detta kan vara att det på marknaden ständigt skapas nya varianter på instrument och att uttrycket används som ett samlande begrepp för alla dessa befintliga och i framtiden skapade instrument.

I förevarande arbete används uttrycket finansiella instrument tämligen frekvent. Detta beror på att uttrycket dels står att återfinna i behandlade lagar och rekommendationer samt praxis och i den refererade litteraturen.

De nuvarande svenska skattereglerna saknar en definition av vad som omfattas av uttrycket finansiellt instrument. Detta hindrar emellertid inte att uttrycket används på ett flertal ställen i regelkomplexet i vilket uttrycket infördes genom skattereformen 1991. Avsikten med att införa begreppet verkar ha varit att hitta en samlingsbeteckning för samtliga befintliga och i framtiden skapade värdepapper och hybrider på värdepappersmarknaden.¹⁰ Begreppet är hämtat från den av värdepapperskommittén använda terminologien i betänkandet Värdepappersmarknaden i framtiden

⁵ Det är alltså denna gränsdragnings mellan yrkesmässig och icke yrkesmässig avyttring vi behandlar närmare i kapitel 3.

⁶ Inkomstskattelagen 41 kap 2 § definierar kapitalvinst och kapitalförlust i inkomstslaget kapital. Stadgandet motsvaras av 3 § 1 mom SIL. I inkomstskattelagen 25 kap 3 och 4 §§ bestäms vad som kategoriseras som kapitalvinst och kapitalförlust i näringsverksamhet. Bestämmelserna motsvaras av 2 § 1 mom 6 st SIL.

⁷ Prop. 1999/00:2 Del 2, (Specmot till 41:2)

⁸ Jämför prop. 1999/00:2 Del 2 s 327, där regeringens hänvisar till RÅ 1997 ref 5 (analyseras nedan i kapitel 3).

⁹ Wahlström, Gunnar, *Nya förutsättningar för regleringen av extern redovisning*, 2000, s 38.

¹⁰ Rutberg, Anne, Rutberg, Johan och Molander, Lars, *Beskattningsav värdepapper*, andra upplagan, 1997, s 37 f.

(SOU 1989:72).¹¹ Kommitténs arbete resulterade i lagen (1991:980) om handel med finansiella instrument. En definition av uttrycket återfinns i 1 kap 1 §. Enligt definitionen menas med finansiella instrument: fondpapper och andra rättigheter eller förpliktelser avsedda för handel på värdepappersmarknaden. Med fondpapper avses enligt samma stadgande: aktie och obligation samt andra delägarerätter eller fordringsrätter som är utgivna för allmän omsättning. I Skattelagskommitténs huvudbetänkande uppmärksammas dock att den skatterättsliga definitionen av vad som omfattas av begreppet måste vara bredare än definitionen i lagen om handel med finansiella instrument.¹² Som exempel på detta anges aktier i fåmansföretag, vilka oftast inte är avsedda för handel på värdepappersmarknaden, men som trots detta omfattas av begreppet finansiella instrument i 27 § 2 mom SIL.¹³ Även Pålsson anser att definitionen i lagen om handel med finansiella instrument inte utan reflektion kan läggas till grund för en skatterättslig begreppsbestämning.¹⁴ Pålssons argumentation utgår från konstaterandet att en skatterättslig definition saknas och att detta leder till tillämpningsproblem avseende regleringen i SIL.

I RSV rapport 1996:1 konstateras att uttrycket i Sverige och internationellt används som ett sammanfattande begrepp för alla typer av instrument som förekommer på värdepappersmarknaden. Allt från noterade fondpapper till skräddarsydda derivatinstrument. Vidare fastställs att begreppet värdepapper används i stort sett synonymt men att detta begrepp strikt sett är vidare och även omfattar till exempel checkar och växlar, vilka alltså inte omfattas av begreppet finansiella instrument.¹⁵

I den nya inkomstskattelagen försvinner uttrycket finansiella instrument och ersätts istället av olika uttryck beroende på typen av instrument.¹⁶ Med utgångspunkt i den ovan diskuterade problematiken avseende definitionen och dess omfattning slår regeringen fast att den skatterättsliga definitionen inte kan följa den av värdepapperskommittén använda. ”I inkomstskattelagstiftningen måste avgränsningarna i stället göras efter tillgångens karaktär, inte efter om den i det enskilda fallet är avsedd för handel på värdepappersmarknaden.”¹⁷ Regeringen anför vidare att oavsett vilken funktion uttrycket har i den nuvarande skattelagstiftningen så är innebörden inte identisk med den i lagen om handel med finansiella instrument och det är därför bäst att inte använda uttrycket i inkomstskattelagen.¹⁸

I föreliggande arbete är innebörden av uttrycket finansiella instrument av materiell betydelse endast när vi behandlar frågan om beskattning av optioner och terminer vid icke yrkesmässig handel med dessa derivatinstrument. Frågan kommer därmed att behandlas närmare i kapitel 5, i vilket vi även kommer att ta upp innebörden av den nya inkomstskattelagens regler i relevanta delar.

1.5.3 Lagertillgångar

I förarbetena till inkomstskattelagen noterar regeringen att viss inkonsekvens råder i KL och SIL vid användningen av begreppen omsättningstillgång, lager och lagertillgång. Vidare anføres att den

¹¹ Prop. 1989/1990:110, s 722.

¹² SOU 1997:2 Del 1, s 361.

¹³ Jmf Prop 1999/2000:2 Del 1, s 509.

¹⁴ Pålsson, Robert, ”Behöver det finansiella instrumentet stämmas”, *Skattenytt*, nr 9 1996, s 529.

¹⁵ RSV rapport 1996:1, s 20 f.

¹⁶ Prop. 1999/00:2 Del 1, s 508 ff. Uttrycket finansiella instrument ersätts med; delägarerätter, fordringsrätter, värdepapper eller tillgångar.

¹⁷ Prop. 1999/2000:2 del 1, s 509.

¹⁸ Prop. 1999/00:2 del 1, s 512 f.

skatterättsliga begreppsapparaten stämmer illa överens med den redovisningsrättsliga.¹⁹ Uttrycket omsättningstillgångar frångås därför i inkomstskattelagen och endast lager och lagertillgångar kommer att användas. Ingen materiell förändring av regleringen är avsedd. Handelshögskolan i Stockholm varnar dock i sitt remissvar för att ändringen kan leda till materiella förändringar.²⁰ Vi har inte närmare analyserat begreppet, varken i den nuvarande lagstiftningen eller i den nya inkomstskattelagen då vår analys av rättsläget ger för handen att derivatinstrument varken omfattas av det skatterättsliga begreppet lager eller det redovisningsrättsliga begreppet omsättningstillgångar.²¹

1.5.4 Kapitalvinst och kapitalförlust

Lagstiftaren har valt att frånga uttrycken realisationsvinst och realisationsförlust och istället ersatt dessa med kapitalvinst och kapitalförlust.²² Som ett led i inarbetandet av dessa nya uttryck kommer vi att i denna uppsats uteslutande använda oss av begreppen kapitalvinst och kapitalförlust.

1.6 Disposition

Framställningen inleds med en kortfattad beskrivning av derivatinstrumentens konstruktion och funktion i företagets verksamhet. I kapitel 3 redogör vi, med utgångspunkt i Regeringsrättens praxis, för gränsdragningsproblemet avseende yrkesmässig eller icke yrkesmässig handel med derivatinstrument. I det därpå följande kapitlet behandlas beskattning av den handel med derivatinstrument som bedöms vara yrkesmässig. Tyngdpunkten i avsnittet utgörs således av en analys av redovisningslagstiftningen och den utfyllande normering som går under beteckningen god redovisningssed. I kapitel 5 beskriver vi innebörden av de tillämpliga kapitalreglerna i SIL. Uppsatsen avslutas med några sammanfattande och framåtblickande reflektioner i kapitel 6.

¹⁹ Prop. 1999/00:2 Del 1, s 507.

²⁰ Prop. 1999/00:2 Del 1, s 507.

²¹ Vid en analys av beskattningen av avistainstrument torde dock en noggrann genomgång av den nya begreppsapparaten vara motiverad.

²² Prop. 1999/00:2 Del 1, s 505.

2 Derivatinstrument, konstruktion och funktion

I följande kapitel kommer vi att kortfattat beskriva derivatinstrument, samt i vilken utsträckning dessa används av svenska företag. Vi kommer vidare att visa på varför företagen använder instrumenten och deras funktion i företagets strategier.

2.1 Avista- och derivatinstrument

Finansiella instrument kan delas in i två huvudgrupper, avistainstrument och derivatinstrument. Avistainstrument representerar viss egendom. Den andra gruppen, derivatinstrument, är till konstruktion och värdering baserade på avistainstrument eller andra tillgångar.

Basen i det finansiella systemet utgörs av avistamarknaden. Vid handel på avistamarknaden sker leverans av varan direkt i samband med köpet. Avistainstrument är instrument som representerar en viss egendom. Exempel på avistainstrument är valutor, aktier, räntebärande papper och råvarukontrakt.

Ett derivatinstrument är ett avtal mellan två parter där avtalets värde bestäms av värdet på en underliggande tillgång som normalt är föremål för avistahandel. Derivatinstrument handlas som standardiserade eller skräddarsydda, så kallade over the counter (OTC). En derivataffär kan avvecklas genom att den underliggande tillgången levereras till köparen eller, vilket är det vanligaste, att det sker en betalning efter kontantavräkning mellan parterna baserad på instrumentets värde. Ett tredje sätt att avveckla en derivataffär på är kvittning eller netting vilket i praktiken innebär att ett nytt kontrakt med en motstående position ingås.

2.1.1 Optioner

I 24 § 4 mom 3 st SIL definieras en option som ett finansiellt instrument som ger innehavaren rätt att köpa eller sälja aktier, obligationer eller annan egendom till ett visst pris eller en rätt att erhålla betalning, vars storlek beror på värdet av egendomen, aktieindex eller liknande. I lagen (1992:543) om börs- och clearingverksamhet stadgas att ett optionsavtal ger innehavaren rätten, men inte skyldigheten, att köpa eller sälja en viss tillgång till ett förutbestämt pris (lösenpriset) inom en viss tidsperiod (löptiden).

Köparen av ett optionsavtal betalar en premie för den tid han har på sig att bestämma sig för om han vill utnyttja optionen eller inte. Utställaren av en option är skyldig att köpa eller sälja den underliggande tillgången på innehavarens begäran.

Det finns två olika typer av optioner; köpoptioner och säljoptioner. En köpoption ger innehavaren rätten att köpa en viss mängd av en viss bestämd tillgång till ett förutbestämt pris. En säljoption ger innehavaren rätten att sälja en viss mängd av en bestämd tillgång till ett förutbestämt pris. Som exempel på köp- och säljoptioner kan nämnas valuta-, ränte-, aktie- och indexoptioner.²³ När marknadspriset på den underliggande tillgången stiger går värdet på köpoptionen upp och värdet på säljoptionen går ner. Omvänt minskar köpoptionens värde om marknadsvärdet på tillgången går ner, medan värdet på en säljoption stiger.

²³ KPMG Bohlins, *Finanshandboken*, 1996, s 257 och 265.

Ytterligare en uppdelning kan göras mellan europeiska och amerikanska optioner. En europeisk option kan endast lösas in på den i förväg bestämda lösendagen. En amerikansk option kan lösas in vilken dag som helst under löptiden. I Sverige är aktieoptioner av amerikansk typ, medan valutaoptioner, ränteoptioner och aktieindexoptioner är europeiska optioner.²⁴

Ett optionsavtal kan avslutas på olika sätt. Avslutning genom lösen betyder att leverans av och betalning för den underliggande egendomen sker. Förfall innebär att innehavaren väljer att inte utnyttja sin optionsrätt. Den enda transaktionen som sker är således betalning av premien vid optionsavtalets ingående. Vid kvittning återköps optionen, alternativt ingås nytt optionsavtal med motsatt innehåll, vilket kallas nettning. Slutligen kan en optionsaffär avslutas genom så kallad stängning, vilket innebär att parterna gör en kontantreglering där den ena parten betalar vad han skulle ha förlorat vid en tänkt leverans.²⁵

Orsaken till vilken typ av option ett företag väljer kan illustreras enligt följande:

		Innehavare	
		Tro att kursen stiger (1)	Tro att kursen sjunker (3)
Utfärdare	Tro om oförändrad eller sjunkande kurs (2)	KÖPTION	INGEN AFFÄR
	Tro om oförändrad eller stigande kurs (4)	INGEN AFFÄR	SÄLJPTION

- (1) Köparen av en option tror att kursen kommer att stiga, det vill säga att förvärv av valuta, ränta, aktie eller råvara enligt optionen kan ske till ett pris under marknadsvärdet. Marknadsvärdet minus premien för optionen måste överstigas för att vinst skall erhållas.
- (2) Utfärdaren av köptionen tror att kursen ligger kvar eller sjunker
- (3) Köparen av en säljoption tror att kursen kommer att sjunka. För att vinst skall erhållas måste marknadsvärdet plus premien understiga lösenpriset.
- (4) Utfärdaren av säljoptionen tror att kursen kommer att ligga kvar eller stiga.

Källa: Ernst & Youngs skriftserie 35/96, Abovo Consulting AB, Finansiella Instrument 1997, s 133

Det intressanta med optionsavtalet är således den valmöjlighet som tillkommer innehavaren. Denne står endast risken att förlora det belopp som betalats i premie samtidigt som han kan tillgodogöra sig en för honom positiv värdeutveckling på den underliggande tillgången som avgör

²⁴ OM Institutet, *Lär dig mer om optioner*, tredje upplagan, 1994, s 9.

²⁵ KPMG Bohlins, s 92 f.

optionsvärdet. Utfärdaren står risken att värdeutvecklingen rör sig i en för honom ofördelaktig riktning, samtidigt som dennes vinst är begränsad till erhållen premie.

2.1.2 Terminer

I 24 § 4 mom 4 st SIL definieras en termin som ett "... finansiellt instrument i form av ett avtal om köp av aktier, obligationer eller annan egendom vid en viss framtida tidpunkt och till ett bestämt pris eller en rätt att erhålla betalning, vars storlek beror på värdet på egendomen, aktieindex eller liknande." En snarlik definition återfinns i lagen om börs- och clearingverksamhet.

Ett terminsavtal innebär således ett åtagande om att sälja eller köpa en bestämd mängd av en vara till ett i förväg avtalat pris vid en bestämd tidpunkt i framtiden. Terminsavtalet innebär, till skillnad från ett optionsavtal, i princip en skyldighet för både köpare och säljare att fullgöra sina åtaganden enligt avtalet. Detta innebär emellertid inte att avtalet alltid avslutas med leverans. Leverans av den underliggande tillgången sker endast om detta påfordras av endera part.

Terminsavtalen kan delas upp i två typer, forward- och futureavtal. Ett forwardavtal kan var standardiserat eller individuellt utformat medan ett futureavtal alltid är standardiserat. Den underliggande tillgången kan exempelvis vara valutor, räntor, aktier, råvaror eller ett annat finansiellt instrument.²⁶

Ett terminsavtal kan avslutas på olika sätt. Om terminsavtalet avslutas med lösen innebär det att avtalet fullföljs och den underliggande tillgången byter ägare. Det vanligaste är dock stängning, vilket liksom i optionsfallet innebär att parterna gör en kontantreglering där den ena parten betalar vad han skulle ha förlorat vid en tänkt leverans. Slutligen kan ett terminsavtal avslutas genom så kallad nettning, vilket innebär att ett nytt avtal ingås med motsatt position. På det här sättet permanentas risken och vinster och förluster låses.²⁷ Ett terminsavtal kan inte kvittas som ett optionsavtal, men samma resultat uppnås med avslut genom nettning.²⁸

2.1.3 Swapavtal

Den svenska lagstiftningen innehåller ingen definition av begreppet swap. En swap är ett avtal mellan två parter om att byta lånevillkor eller betalningsströmmar med varandra under en viss tid. Ett exempel på swapavtal utgörs av ett byte av räntor, fast ränta byts mot rörlig ränta. En sådan swap kan bidra till att minska ett företags upplåningskostnad, att förändra ett företags ränteexponering och/eller att gardera/förändra en mismatch-situation där monetära tillgångar och skulder har olika räntebindningar.²⁹ Ett annat exempel på swapavtal är byte av valutor. Olika låntagares lånekostnader skiljer sig åt från marknad till marknad på grund av skilda värderingar av kreditrisker och ett antal andra faktorer. Det här kan utnyttjas av låntagare genom att låna på den valutamarknad där de bästa villkoren erhålls och via ett swapavtal får företaget en skuld i den önskade valutan till en totalt lägre lånekostnad än vad en upplåning direkt skulle ge.³⁰ Ett valutaswapavtal innebär således att två låntagare byter lån i olika valutor med varandra.

²⁶ Afrell, Lars, Klahr, Håkan, Samuelsson, Per, *Lärobok i kapitalmarknadsrätt*, andra upplagan, 1996, s 98.

²⁷ KPMG Bohlins, s 88ff.

²⁸ Afrell, m fl, s 98.

²⁹ Decovny, Sherree, *Swaps*, second edition, 1998, s 23 och Berggren, Hans, "Nya finansiella instrument - normer och aktörer", *Juridisk tidskrift*, nr 3 1996/97, s 562 f.

³⁰ KPMG Bohlins, s 140f.

Ett swapavtal är ett OTC-kontrakt och är därmed ett icke-standardiserat avtal, men avtalen har flera drag av standardisering.³¹ På affärsdagen bestäms kapitalbeloppet till avistakursen, amorteringar, ränta och slutbetalning vid löptidens slut. Kapitalbeloppet är en funktion av räntedifferensen mellan de två parternas skulder.³² Vid avtalets ingående eller vid en bestämd utväxlingsdag skall kapitalbeloppen bytas mot varandra, utbytet kan vara verkligt eller fiktivt. Syftet med utväxlingen är att bestämma storleken på kapitalbeloppet i respektive låneavtal för att under avtalets gång ha ett underlag för de löpande räntebetalningarna och för att vid avtalets slut kunna utväxla kapitalbelopp. Under avtalets löptid sker utväxlingar av räntebetalningar vid bestämda tidpunkter. Räntebetalningarna är baserade på de räntesatser som fastställts vid avtalets ingående. På avtalets slutdag sker en återbetalning av de kapitalbelopp som fastställts i avtalet.³³

2.2 Derivatinstrumentens funktion i verksamheten

I litteraturen identifieras tre övergripande strategier i vilka handel med derivatinstrument ingår som huvudkomponent.

- Spekulation innebär att ett företag utnyttjar den direkta värdeförändringen i syfte att nå hög avkastning. Riskerna ligger i att marknadsutvecklingen inte följer den bana företaget förutspått vid sitt positionstagande. Syftet är att göra värdestegringsvinster och därmed också påverka resultatet positivt.³⁴
- Arbitrage innebär att ett företag tar hem vinster genom att ta riskfria positioner på marknaden. Företaget utnyttjar de imperfektioner i som kan uppstå vid prissättningen av finansiella instrument. Då marknaden i dag är datoriserad sker handeln med hög hastighet varför felprissättningar endast existerar under en kort tid. Arbitrage är således tämligen ovanligt och torde förekomma mycket sällan i ickefinansiella företag.
- Säkring, eller så kallad hedging³⁵, innebär att ett företag eliminerar eller minskar riskerna med förändringar i marknadsvärden på till exempel valutor, räntor, aktier och råvaror. Syftet med säkring är med andra ord att skydda sig mot potentiella förluster. En placerare som köper obligationer kan till exempel genom olika säkringstekniker begränsa eller eliminera de förluster det innebär om räntan stiger med en procent.

Riksbanken anger att den vanligast förekommande användningsformen är säkring, 67% av den totala marknaden, följt av spekulation, 26 % medan företagen endast i undantagsfall, 7 %, försöker utnyttja tillfälliga felprissättningar (arbitrage).³⁶

Per Alkebäck och Niclas Hagelin genomförde under 1996 en undersökning avseende icke finansiella företags handel med derivatinstrument.³⁷ Undersökningen visade att 52 % av

³¹ KPMG Bohlins, s 143.

³² Ernst & Young, *Finansiella instrument 1997*, 1997, s 131, avsnittet författat av Peyron, Anna.

³³ KPMG Bohlins, s 140.

³⁴ Jämför Afrell, m fl, s 102 ff.

³⁵ Vi väljer att i den utsträckning det är möjligt använda det svenska språket. Vi kommer således att fortsättningsvis använda termen säkring för hedging samt säkringsredovisning för hedge accounting.

³⁶ RSV rapport 1996:1, s 27.

respondenterna använde sig av derivatinstrument i sin verksamhet. Även Alkebäcks och Hagelins undersökning visar att derivatinstrument primärt handlas i syfte att säkra företagets verksamhet. Framförallt säkrade företagen risker på grund av valutaexponering. De vanligaste säkringsinstrumenten var för större företag OTC-terminer, för medelstora och mindre företag är det standardiserade terminer och swapavtal som är vanligast.³⁸ Undersökningen visar vidare att spekulation respektive arbitrage är sällsynta och när dessa strategier förekommer är det företrädesvis i större företag. I Sverige är det främst de större icke-finansiella företagen som handlar derivatinstrument i syfte att säkra sin verksamhet. Detta beror bland annat på att det anses vara höga fasta kostnader som är förknippade med handeln. Ytterligare en faktor som spelar in är att den svenska derivatmarknaden är relativt ung. De svenska företagen besitter inte lika stor kunskap och erfarenhet på området som till exempel de amerikanska bolagen.³⁹ Den kunskap som finns på de svenska företagen har fångats upp av de större företagen. Detta kan även ses som en barriär för de medelstora och mindre företagen.

2.3 Risker och säkring

Ett företags verksamhet utsätts för risker. En bakomliggande orsak till att marknaden för derivatinstrument har utvecklats i det närmaste explosionsartat torde vara att derivatinstrumenten ger företagen möjligheter att helt eller delvis eliminera dessa risker.⁴⁰ Orsaken till att företag vidtar säkringsåtgärder är att detta medför förutsebarhet samt att negativa värdoförändringar inte kommer att påverka resultatet. Säkringstransaktioner kan dock medföra att företaget går miste om positiva värdoförändringar. För att även kunna tillgodogöra sig positiva värdoförändringar används optioner, vilka ger företaget möjligheten att minska eller eliminera effekterna av negativa värdoförändringar samtidigt som optionen inte utnyttjas i fall av positiva värdoförändringar.

Riskerna delas in i två huvudgrupper, placeringsrisker och operativa risker.⁴¹ Med operativa risker avses risker i ett företag orsakade av bristande intern kontroll och består till största delen av risk för störning i administrativa rutiner.

Placeringsrisker uppkommer i samband med företagets externa transaktioner. Det är inom detta område ett företag kan använda sig av derivatinstrument för att reducera risktagandet. Placeringsriskerna kan delas in i kredit- och motpartsrisk, likviditetsrisk samt marknadsrisk.

Kredit- och motpartsrisk utgörs av risken för att en affärspart, helt eller delvis, inte fullgör sina förpliktelser, vilket medför att företaget kan komma att lida en förlust. Likviditetsrisken består i att ett finansiellt instrument inte kan säljas eller köpas till ett känt pris. Begreppet likviditetsrisk innefattar även risken för att företaget inte kan tillgodose sitt upplåningsbehov och därmed står det inför en likviditetsbrist.

³⁷ Hagelin, Niclas, *Financial markets, firms and derivatives*, 2000, s 89 ff. Undersökningen omfattade 213 börsnoterade svenska företag av varierande storlek, av dessa svarade 163.

³⁸ Hagelin, s 95 ff. Med större företag avses företag som har ett beräknat marknadsvärde överstigande 250 miljoner USS, medelstora företag: 50-250 USS miljoner och mindre företag: under 50 miljoner USS. Räknet på växelkursen mellan svenska kronor och US dollar per den 31 december 1996.

³⁹ Alkebäck och Hagelin konstaterar att den amerikanska derivatmarknaden utvecklats under en längre tid vilket medför att de amerikanska aktörerna besitter större kunskaper.

⁴⁰ Då derivatinstrument ofta används för att öka eller minska riskerna i till exempel en placeringsportfölj kallas dessa ofta riskhanteringsinstrument. RSV rapport 1996:1, s 22.

⁴¹ KPMG Bohlins, s 21 ff. Jämför även Afrell, m fl, s 102 ff.

Med marknadsrisk avses risken för att marknadsvärdet på tillgångar och förändras över tiden. Risken består framförallt av fluktuationer i valutakurser, räntelägen, aktiekurser och råvarupriser. Det är mot marknadsrisker ett företag kan skydda sig med hjälp av derivatinstrument.

Ett område där derivatinstrumenten får en allt större betydelse är valutamarknaden. Den ökade internationaliseringen ställer krav på företagets hantering av valutor eftersom valutor har stor resultatpåverkande effekt. Som exempel på det här kan anges att Volvokoncernens valutakursvinst under 1999 uppgick till 372 Mkr.⁴² En valutarisk (valutaexponering) föreligger när en tillgång, skuld, förväntade framtida vinster eller kassaflöden påverkas av förändrade växelkurser. Valutarisker kan i sin tur delas in i omräkningsrisker, transaktionsrisker och ekonomiska risker.⁴³

Omräkningsrisker uppstår när utländska dotterbolag räknas in i koncernen. För att skydda sig mot omräkningsrisker kan bolaget till exempel ta upp ett lån i det utländska eller svenska moderbolaget i den lokala valutan som täcker nettoinvesteringen. Koncernmässigt blir eget kapitel noll och en omräkningsförlust kommer att utjämnas av en kursvinst på noll. Ett alternativ är att skapa en skuld i den utländska valutan med hjälp av valutaterminer eller valutaswapar. För företaget får detta samma effekt som ett lån.⁴⁴

För att skydda sig mot resultatpåverkande kursändringar vid transaktioner i utländsk valuta, så kallad transaktionsrisk, kan företaget välja en speciell faktureringsvaluta. Som alternativ kan företaget med hjälp av valutaterminer, valutaoptioner samt valutaswapar uppnå ett fullgott skydd mot eventuella förändringar.

Ekonomisk risk avser kursförändringar som inte är hänförliga till närliggande transaktioner och således är mer eller mindre osäkra. Den ekonomiska risken är således av samma karaktär som transaktionsrisken med den skillnaden att tidpunkt och storlek på valutaflödena inte är kända av företaget.⁴⁵

Med ränterisk avses att förändringar i ränteläget påverkar ett företags upplånade kapital. Vanliga åtgärder för att skydda företaget från ränteförändringar är att ingå avtal om ränteoptioner, ränteterminer eller ränteswapar.

RSV har en något snävare definition av vad som åsyftas med begreppet ränterisk. Enligt RSV menas med ränterisk hur en förändring i ränteläget omedelbart påverkar priset (kursen) på en finansiell tillgång. Ränteriskens storlek påverkas av olika faktorer. Bland annat är det den återstående löptiden, kupongstorleken, antalet kuponger samt rådande räntenivå som styr ränterisken.⁴⁶ Också här torde säkringsåtgärder kunna vidtas med hjälp av derivatinstrument.

Utöver de ovan nämnda riskerna kan nämnas prisrisk vilken har störst betydelse på råvarumarknaden. Risken syftar på prisförändringar i underliggande tillgångar. Här kan derivatinstrument användas av företagen för att garantera visst pris på viss kvantitet vid en given tidpunkt. Det kan noteras att det är på råvarumarknaden derivatinstrumenten har sitt ursprung.

Slutligen vill vi påpeka att olika risker kan påverka varandra. Exempelvis påverkas prisrisken givetvis av svängningar i räntan, och så vidare.

⁴² Volvos årsredovisning, 1999, s 64.

⁴³ Winstone, David, *Financial Derivatives*, 1995, s 8.

⁴⁴ RSV rapport 1996:1, s 28.

⁴⁵ RSV rapport 1996:1, s 26.

⁴⁶ RSV rapport 1996:1, s 25.

3 Yrkesmässig handel med finansiella instrument

Skattelagstiftningen innehåller ingen definition för vad som anses utgöra yrkesmässig handel med finansiella instrument. Frågan diskuterades i huvudbetänkandet Beskattning av företag (SOU 1977:86). Här konstaterades att avgörande faktorer vid bedömningen avseende yrkesmässig värdepappershandel torde vara omsättningens storlek, omsättningshastigheten och antalet transaktioner per tidsenhet.⁴⁷ Frågan har emellertid varit föremål för domstolarnas bedömning i ett antal rättsfall. För att kunna göra en mer precis bedömning i gränsdragningsfrågan analyserar vi i detta kapitel den domstolspraxis som utvecklats på området.⁴⁸

3.1 Rättsfallsreferat

I *RA 1986 ref 53* bedrev ett aktiebolag i trävarubranschen aktiehandel för att få in kapital till verksamheten. Handeln hade bedrivits från första verksamhetsåret och var inriktad på kortsiktiga affärer. Under bolagets första verksamhetsår, 1981/1982, omsatte handeln 172 786 kronor. Trots den kortsiktiga handeln hade aktierna under de två första verksamhetsåren redovisats som anläggningstillgångar. Det tredje verksamhetsåret omsatte bolagets aktiehandel närmare 17 miljoner kronor och antalet poster hade under perioden ökat från 6 till 36. Värt att notera är att aktiehandeln under det första året utgjorde cirka 1 procent och under det tredje cirka 25 procent av bolagets totala omsättning. I balansräkningen hade posternas bokförda värde under motsvarande period ökat från 121 820 kronor till drygt 10,5 miljoner kronor. Bolaget menade att handeln på grund av dess omfattning skulle anses som yrkesmässig och som sådan beskattas enligt reglerna för rörelse (motsvaras idag av näringsverksamhet).

Taxeringsintendenten uppmärksammade att bolagets handel med aktier skedde helt för egen räkning och att det rörde sig om spekulering. Även om handelns omfattning var stor kunde denna inte anses vara yrkesmässigt bedriven då den endast utgjorde kapitalförvaltning och bolagets egentliga verksamhet bedrevs i trävarubranschen.

Riksskatteverkets nämnd för rättsärenden var av samma uppfattning. Då aktiehandeln endast utövades för egen räkning och med syftet att få in kapital till trävarurörelsen kunde handeln inte betraktas som yrkesmässig.

Regeringsrätten ansåg däremot att handeln, även om den bedrevs för att skaffa kapital till trävaruverksamheten, skulle betraktas som yrkesmässig. Regeringsrätten motiverade sitt utslag med att handeln var inriktad på kortsiktiga affärer, den hade pågått sedan bolagets första verksamhetsår och den hade fått en betydande omfattning.

RA 1988 ref 45 (I) behandlade ett aktiebolag som i deklARATIONEN redovisat sin aktiehandel i inkomstkällan rörelse. Även i detta rättsfall gällde huvudfrågan följaktligen huruvida verksamheten skulle betraktas som yrkesmässig eller ej. Under räkenskapsåret uppgick transaktionerna till cirka 150 stycken och omsättningen till drygt 21 miljoner kronor.

⁴⁷ SOU 1977:86, s 20 f.

⁴⁸ Vi har i uppsatsen valt att endast mer utförligt referera de mest centrala rättsfallen. För tidigare avgöranden med relevans för området se: *RA 1940 ref 35*, handel med aktier. Regeringsrätten ansåg att denna på grund av omfattningen uppfyllde kravet på yrkesmässighet. *RA 1969 Fi 1148*, handel med värdepapper. Riksskattenämnden såg till omsättningens storlek och omsättningshastigheten, yrkesmässig handel ansågs bedrivas.

Taxeringsintendenten menade att bolagets handel uteslutande eller så gott som uteslutande skedde för bolagets egen räkning och att verksamheten således skulle betraktas som förvaltning av det egna kapitalet och inte som yrkesmässig värdepappershandel.

Länsrätten såg till den betydande omsättningen och antalet affärer. Med hänvisning till tidigare praxis menade länsrätten att handeln skulle betraktas som yrkesmässig och beskattas enligt reglerna för rörelse.

Kammarrätten utvecklade resonemanget och konstaterade att handeln, utöver den betydande omsättningen och det stora antalet transaktioner dessutom varit hastig och regelbunden. Verksamheten framstod därför inte som förvaltning av ägarnas förmögenhet utan som självständigt yrkesmässigt bedriven värdepappershandel. Beskattning skulle således beräknas enligt reglerna för rörelse. Regeringsrätten ändrade inte kammarrättens dom.

Inte heller i *RA 1988 not 270* fann Regeringsrätten något skäl att ändra kammarrättens dom. I målet fann domstolen att omsättningen varit betydande och hastig samt varaktig såväl som regelbunden och således var kraven för yrkesmässigt bedriven värdepappershandel uppfyllda.

RA 1988 ref 45 (II) gällde även det ett aktiebolag som redovisat sin inkomst av värdepappershandel (aktier) som inkomst av rörelse. Här rörde det sig emellertid om ett enmansbolag och taxeringsintendenten yrkade att bolaget skulle taxeras för icke yrkesmässig avyttring av aktier. Bolaget hade under beskattningsåret köpt och sålt värdepapper med en omsättning av 13,6 miljoner kronor. Antalet transaktioner uppgick till 57 stycken och den utgående balansen till 2,9 miljoner kronor.

Länsrätten hänvisade till *RA 1981 1:4*. Detta rättsfall visade att aktiehandel bedriven för egen räkning utan ett för ändamålet tillskapat aktiebolag ansågs som ett led i den egna förmögenhetsförvaltningen och således inte konstituerade yrkesmässig handel med värdepapper. Länsrätten menade att även om verksamheten bedrevs i ett fåmansföretag så kunde detta ej föranleda en annan bedömning. Enmansaktiebolagets verksamhet skulle således inte betraktas som yrkesmässig handel med värdepapper.

Kammarrätten tog dock ingen hänsyn till att fallet rörde ett enmansbolag. Handeln ansågs som yrkesmässig med motiveringen att omsättningen varit betydande och hastig och att den dessutom varit regelbunden och varaktig.

Regeringsrätten ändrade inte kammarrättens dom, men regeringsrådet Björne utvecklade sin mening. Han anförde att praxis avseende yrkesmässighet krävde att verksamheten hade viss varaktighet och omfattning. Vidare måste handeln bedrivas självständigt och med vinstsyfte. Avseende fysiska personer och handelsbolag uppställdes i *RA 1981 1:4* dessutom kravet att verksamheten inte endast bedrevs för egen räkning. Verksamheten måste i dessa fall riktas mot externa kunder för att betraktas som yrkesmässig. Björne hävdade att detta krav inte utan vidare kunde anses gälla för aktiebolag, oavsett om bolaget, som i förevarande fall, var ett enmansbolag.

I sammanhanget bör även *RA 1988 not 276* uppmärksammas. Omständigheterna i målet var snarlika med de som var för handen i *RA 1988 ref 45 (II)* och även här avgjordes att antalet ägare i bolaget saknade betydelse för gränsdragningsfrågan.

I *RA 1997 not 104* var frågan om en pensionsstiftelses innehav av värdepapper skulle beskattas som anläggnings- eller omsättningstillgångar. Avgörande för den bedömningen är huruvida

värdepappersförvaltningen är att betrakta som yrkesmässig eller ej. Regeringsrätten konstaterade, med hänvisning till existerande praxis, att den begränsade omfattningen av stiftelsens köp och försäljningar av värdepapper inte kunde medföra att innehavet betraktades som omsättningstillgångar. Verksamheten bedömdes således som inte yrkesmässig. I domskälen förs vidare en ingående diskussion kring de speciella bestämmelser som reglerar stiftelsens verksamhet och huruvida dessa i sig kan medföra en annan bedömning. Regeringsrätten fann inga skäl för detta och innehavet kom således att beskattas som anläggningstillgångar enligt kapitalreglerna. Rättsfallet behandlar inte ett aktiebolags handel med värdepapper men måste ändå anses relevant då bedömningen avseende yrkesmässigheten görs på samma grunder och med samma terminologi som de ovan behandlade rättsfallen. Vidare måste domstolens hänvisning till tidigare praxis anses tyda på att domstolen i frågan ansett bolagsformen som irrelevant i förhållande till gränsdragningsfrågan.

RA 1997 ref 5 avsåg ett aktiebolag som förvaltade fastigheter. Då bolaget skulle omförhandla sina lån förelåg en betydande ränterisk. Eftersom bolaget ville eliminera risken för höjda räntekostnader tecknades ett ränteterminskontrakt. Kontraktet innebar i korthet att bolaget skulle få låna ett belopp till en i förväg avtalad ränta. Lånet skulle emellertid inte fullföljas, utan en kontantavräkning skulle ske varvid bostadsbolaget skulle göra en vinst om marknadsräntan på ettåriga lån var högre än den avtalade räntan vid likviddagen och en motsvarande förlust om marknadsräntan var lägre denna dag. Syftet med terminskontraktet var således att säkerställa verksamhetens räntekostnader för den följande perioden. Då bolaget omförhandlade sina lån hade räntan stigit och bolaget gjorde följaktligen en vinst på ränteterminen. Denna vinst avsåg bolaget att i deklarationen liksom i räkenskaperna matcha mot följande periods ökade räntekostnader.

Frågan var alltså om en inkomstredovisning enligt bokföringsmässiga grunder eller enligt kapitalreglerna skulle ske.

Skatterättsnämnden konstaterade att syftet med att ingå terminskontraktet var att neutralisera de ränterisker som var förenade med den upplåning som var betingad av fastighetsinnehavet. Således kunde det inte röra sig om en vid sidan av den normala verksamheten bedriven värdepappershandel. Eftersom terminen förvärvats som ett led i fastighetsförvaltningen skulle den behandlas som andra i verksamheten förvärvade finansiella instrument och således beskattas enligt kapitalreglerna. Någon matchning av intäkterna mot de ökade räntekostnaderna fick alltså inte ske.

Tre ledamöter var dock skiljaktiga och menade att 3 § 1 mom SIL innebar att endast finansiella instrument vilka inte kunde hänföras till näringsverksamhet skulle kapitalvinstbeskattas. De skiljaktiga ledamöterna såg till syftet med transaktionen och menade att det rörde sig om en försäkringsliknande överenskommelse som, då den träffades inom ramen för normal affärsverksamhet, inte skulle beskattas på annat sätt än de intäkter som belöpte på denna. Man menade att kopplingen till verksamheten i sig konstituerade en handel som uppfyllde kraven på yrkesmässighet.

Regeringsrätten, som var enig, gjorde samma bedömning som majoriteten i Skatterättsnämnden. Handeln med ränteterminer skulle betraktas som ett naturligt led i fastighetsförvaltningen och inte som yrkesmässigt bedriven värdepappershandel.

3.2 Analys av rättsläget

3.2.1 Grundläggande krav

Enligt Björnes argumentation i RÅ 1988 ref 45 (II) måste verksamheten bedrivas självständigt och med vinstsyfte. Rekvisiten är två av de grundläggande för att verksamhet skall betraktas som yrkesmässig enligt 21 § KL och därmed falla in under definitionen näringsverksamhet.⁴⁹ Avseende dessa krav torde inga större frågetecken uppstå då aktiebolag bedriver handel med finansiella instrument. Det bör dock uppmärksammas att det inte i sig räcker att skriva in i bolagsordningen att bolaget skall ägna sig åt handel med värdepapper för att handeln skall betraktas som yrkesmässig. Bedömningen måste ske utifrån de faktiska omständigheterna i varje enskilt fall.⁵⁰

Vi kan också fastställa att bolagets storlek eller antalet aktieägare inte är av någon betydelse vid bedömningen. I RÅ 1988 ref 45 avgjordes att frågan bedöms utifrån handelns omfattning och regelbundenhet oavsett om bolaget är ett enmansbolag eller ett större bolag.⁵¹ Samma rättsfall ger också för handen att handeln inte behöver bedrivas för annans räkning. Även förvaltning av det egna kapitalet kan konstituera yrkesmässig verksamhet, givetvis under förutsättning att övriga rekvisit är uppfyllda.⁵² Bolaget måste således inte avseende verksamhetens inriktning eller antalet ägare svara mot kraven på investmentföretag enligt 2 § 10 mom 3 st SIL.

Övriga rekvisit som går att utläsa ur domarna är att handeln måste bedrivas med viss omfattning, vilket vi tolkar som ett krav på viss omsättning och frekvens⁵³, varaktighet och regelbundenhet.

Ett frågetecken måste emellertid kravet på varaktighet anses utgöra. Domen RÅ 1988 ref 45 (I) säger inget om huruvida det berörda bolaget hade bedrivit handel med finansiella instrument före det aktuella räkenskapsåret. I domskälen talas inte heller om varaktighet, utan om regelbundenhet, vilket snarast måste tolkas som ett krav på att handeln sker kontinuerligt. I ljuset av detta måste kravet på varaktighet anses underordnat kraven på omfattning och regelbundenhet. Johansson menar dock att varaktigheten kan ha spelat en avgörande roll vid bedömningen i RÅ 1997 ref 5. Han anser det vara sannolikt att domstolen i detta fall känt sig bunden av RÅ 1986 ref 53 och att hänsyn togs till att varken kraven på varaktighet eller omfattning som där uppställdes kunde anses uppfyllda i RÅ 1997 ref 5.⁵⁴ Vi kan givetvis inte, mer än Johansson, utläsa huruvida domstolen i förevarande fall känt sig bunden av varaktighetskravet eller ej. Det bör också påpekas att rätten i förevarande fall inte kommenterar frågan om omfattning, frekvens och regelbundenhet. Vi anser det dock vara mer sannolikt att handelns omfattning är av mer avgörande betydelse för bedömningen. Sammanfattningsvis skulle detta betyda att det inte är avgörande om handeln bedrivits under ett eller flera år. Det skulle framstå som mycket olämpligt att bedöma ett bolags omfattande och kortsiktiga handel med finansiella instrument som icke yrkesmässig endast på den grunden att verksamheten enbart pågått under ett år. Å andra sidan kan handel vilken endast pågått i slutet av en räkenskapsperiod möjligen ifrågasättas, även om bolaget har för avsikt att fortsätta

⁴⁹ Brockert, Mats. ”Vinstsyftet”, *Skattenytt*, 1997, s 603. Se även länsrättens domskäl i RÅ 1997 not 104.

⁵⁰ Ernst & Young, s 249 och 252, avsnittet författat av Nilsson, Matts och Fredholm, Anders. Jämför också Länsrättens i Göteborg dom den 26 februari 1999, mål nr 2385-98, där företaget yrkade att deras handel med finansiella instrument inte skulle betraktas som yrkesmässig. Länsrätten gjorde en bedömning utifrån verksamhetens omfattning etc. och kom fram till att verksamheten mot företagets yrkande skulle betraktas som yrkesmässig.

⁵¹ Även i RÅ 1988 not 276 konstaterades att antalet ägare i bolaget saknar betydelse för gränsdragningsfrågan.

⁵² För fysiska personer krävs dock att verksamheten riktar sig mot externa kunder, se RÅ 1981 1:4.

⁵³ Jämför Tivéus, Ulf. *Skatt på kapital*, sjunde upplagan, 1998, s 37.

⁵⁴ Johansson, Börje. ”Reavinstbeskattningsavderivatinstrument hos aktiebolag”, *Skattenytt*, 1997, s 746.

med den delen av verksamheten även i framtiden.⁵⁵ Bedömningen skulle emellertid i detta fall utgå från handelns bristande regelbundenhet (och möjligen frekvens, beroende på antalet transaktioner under den kortare tidsperioden) och inte från varaktighetsrekvisitet. Här bör dock RÅ 1970 Fi 1788 uppmärksammas. Ett bolag hade som verksamhetsmål enligt bolagsordningen att bland annat bedriva viss handel med värdepapper. Under det första verksamhetsåret hade ingen handel bedrivits men bolaget avsåg att bedriva handel med budgeterad omsättning på 800 000 kronor under det följande året. Under dessa förutsättningar ansåg Riksskattenämnden att handeln skulle vara att se som handel med värdepapper. I avgörandet tog Riksskattenämnden således hänsyn till att bolaget följande år skulle uppfylla kraven för att handeln med värdepapper skulle hänföras till inkomstslaget rörelse. Frågan måste dock ställas om en begränsad handel med värdepapper under det första året hade betraktats som yrkesmässig. Rättsfallet kan tolkas som att domstolen avsåg att ge bolaget ett besked om huruvida dess framtida, budgeterade, handel uppfyllde kraven på yrkesmässig värdepappershandel.

Vi har ovan uppmärksammat att kravet på omfattning innefattar krav på att handeln bedrivs med viss omsättning och viss frekvens. Ernst & Young menar att en omsättning på några miljoner och cirka 50 transaktioner per år uppfyller kraven.⁵⁶ Också Tivéus ansluter sig till dessa slutsatser.⁵⁷ Mot bakgrund av praxis synes detta antagande inte orimligt. I RÅ 1988 not 276 var bolagets omsättning knappt 3 miljoner kronor.⁵⁸ Några exakta gränser kan emellertid inte fastställas och det bör noteras att den praxis dessa siffror grundas på är mer än tio år gammal. Vi kan dock konstatera att ett mål nyligen avgjorts i kammarrätten.⁵⁹ Fallet rörde ett aktiebolags handel med aktier och optioner till en omsättning av cirka en miljon vid 45 transaktioner. Detta bedömdes av kammarrätten som en otillräcklig omfattning och verksamheten kunde således inte betraktas som yrkesmässig värdepappershandel.

Vi menar dock att det avseende frekvens är klarlagt att handeln måste kunna betraktas som kortsiktig. RÅ 1997 not 104 pekar på att det måste röra sig om en mer aktiv finansförvaltning.⁶⁰ Således kan inte ett fåtal inköp och försäljningar, oavsett omsättningens storlek, under en längre period bedömas som yrkesmässig handel med finansiella instrument.

Beträffande omsättningens storlek kan frågan aktualiseras huruvida värdepappershandelns omsättning i relation till bolagets övriga omsättning är av vikt eller om värdepappersomsättningen skall bedömas isolerat utifrån absoluta tal. Vi anser att praxis ger uttryck för en isolerad bedömning där värdepappershandeln skiljs från den övriga verksamheten. Det är däremot inte möjligt att

⁵⁵ Länsrätten verkar ha följt den här linjen i Kammarrättens i Göteborg dom den 13 april 2000, mål nr 4488-1998. Länsrätten konstaterade att enbart avsikten att värdepappershandeln skulle bedrivas varaktigt inte kunde tillmätas någon betydelse.

⁵⁶ Ernst & Young, s 252, avsnittet författat av Nilsson, Matts och Fredholm, Anders.

⁵⁷ Tivéus, s 37.

⁵⁸ Att praxis vid tidpunkten för målets avgörande inte var fastlagd talar omständigheterna som ledde till RÅ 1989 not 284 för. Målet gäller en resningsansökan i ett mål angående inkomsttaxering 1984. Länsrätten hade i dom den 1 oktober 1986 bedömt spekulationshandel i aktier med en omsättning om cirka 2,8 miljoner kronor som för liten för att konstituera yrkesmässighet. Hänsyn togs även till att bolaget drevs som ett fåmansbolag. Domen hade vunnit laga kraft. I resningsansökan hemställde bolaget att domen stred mot praxis. Regeringsrätten fann dock att det av bolaget anförda inte utgjorde skäl för resning. Se även RÅ 1991 not 248, där ändrad praxis avseende yrkesmässig aktiehandel åberopas. Besvär anfördes dock efter den ordinarie besvärstiden och ingen besvärsmätning enligt särskild ordning förelåg.

⁵⁹ Kammarrättens i Jönköping dom den 7 september 1999, mål nr 3038-1998.

⁶⁰ I domen bedöms pensionsstiftelsens innehav av finansiella instrument som anläggningstillgångar på grund av den begränsade frekvensen av köp och försäljningar under det aktuella året. I fallet görs prövningen mot definitionen av lager enligt 24 § anv p 2 KL, det vill säga tillgångar avsedda för omsättning och förbrukning. Avgörande för om de finansiella instrumenten skall betraktas som lagertillgångar i skatterättslig mening är emellertid att den handel som bedrivs med dessa betraktas som yrkesmässig.

fastställa en beloppsgräns. Sannolikt ingår denna variabel, liksom de övriga, i en helhetsbedömning. Bedömningen måste visa att handeln med finansiella instrument inte endast utgör en parentetisk del i bolagets verksamhet.

Enligt resonemanget ovan står det klart att ett bolag som uppfyller kraven på att handeln bedrivs med tillräcklig omsättning, frekvens, och regelbundenhet skall beskattas för handeln enligt bokföringsmässiga grunder. Det bör dock uppmärksammas att de prejudicerande rättsfallen från senare delen av 80-talet berör bolags handel med aktier. Vidare är verksamheten i dessa rättsfall av spekulativ art. Vi kan alltså endast med säkerhet fastställa gällande rätt avseende bolags spekulativa handel med aktier. Vi anser dock att även spekulationshandel med andra avistainstrument bör bedömas enligt samma principer. Handelns yrkesmässighet har bedömts utifrån omfattning och regelbundenhet, inte utifrån vilka typer av avistainstrument som handlats eller på vilka marknader handeln skett.

Den centrala frågan av intresse för den här uppsatsen är emellertid i vilken utsträckning de i domarna identifierade rekvisiten kan tillämpas även på handel med derivatinstrument. Riksskatteverket menar att även handel med derivatinstrument i aktier torde bedömas på samma grunder och att ”liknande principer som för aktier bör ... rimligen gälla för yrkesmässig handel med andra finansiella instrument.”⁶¹ Vidare bör vissa slutsatser kunna dras av den använda terminologien. Termen värdepappershandel som används även i RÅ 1997 ref 5 tyder på att även derivatinstrument torde kunna falla inom ramarna och att spekulativ handel med dessa betraktas som yrkesmässig i de fall kraven på omfattning och regelbundenhet är uppfyllda.

Vi kan också konstatera att underrättspraxis verkar leda mot detta slut. Kammarrättsdomarna av den 7 september 1999⁶² och den 13 april 2000 handlade om aktiebolags handel med bland annat optionsinstrument och domstolarna hänvisade i båda fallen till tidigare praxis rörande handel med aktier.

Vi kommer dock i följande avsnitt visa att syftet med innehav av derivatinstrument och instrumentens användningsområde i verksamheten spelar en avgörande roll för klassificeringen, detta även om handeln uppfyller kraven på omfattning och regelbundenhet.

3.2.2 Samband med verksamheten, säkring

Av de ovan refererade rättsfallen från Regeringsrätten är det endast RÅ 1997 ref 5 som direkt berör handel med derivatinstrument. Frågan om de grundläggande rekvisit som diskuterats ovan även är tillämpliga vid handel med derivat prövas inte explicit i domskälen. I domen är det istället derivatinstrumentens samband med verksamheten som avgör utgången.

I RSV rapport 1996:1 förs en diskussion kring huruvida ett finansiellt instruments användning i verksamheten kan medföra att dess koppling till bolagets normala verksamhet i sig medför att kravet på yrkesmässighet är uppfyllt.⁶³ I rapporten framför arbetsgruppen åsikten att det i vissa fall kan vara motiverat att betrakta handel med finansiella instrument som yrkesmässig även om denna inte uppfyller kraven på omsättning, frekvens och regelbundenhet. Det gäller här handel som

⁶¹ RSV rapport 1996:1, s 32

⁶² Kammarrättens i Jönköping dom den 7 september 1999, mål nr 3038-1998 och Kammarrättens i Göteborg dom den 13 april 2000, mål nr 4488-1998.

⁶³ RSV rapport 1996:1, s 32 f och 97 ff.

bedrivs i syfte att säkra transaktioner och tillgångar i den normala verksamheten, även om denna inte utgör värdepappershandel. Då ett företag ingår ett termins-, options-, eller swapavtal för att säkra framtida flöden eller andra tillgångar anser arbetsgruppen att säkringsinstrumentets samband med den normala verksamheten bör konstituera yrkesmässighet i sig. Även Rutberg, Rutberg och Molander menar att aktiviteterna har ”... ett sådant naturligt samband med den i övrigt bedrivna verksamheten att det framstår som främmande – åtminstone språkligt – att beteckna verksamheten som ”icke yrkesmässig”...”⁶⁴

I RÅ 1997 ref 5 kommer Regeringsrätten till det motsatta slutet. Just instrumentets koppling till bolagets normala verksamhet medför att transaktionerna inte kan betraktas som en vid sidan av den normala verksamheten yrkesmässigt bedrivna verksamhet. Johansson, som satt med i arbetsgruppen för RSV rapport 1996:1, anser att utgången i målet var oväntad. Han menar att den i rapporten presenterade synen på rättsläget torde ha vunnit stort genomslag.⁶⁵ Det kan i detta sammanhang påpekas att de skiljaktiga ledamöterna i Skatterättsnämnden argumenterade i linje med de i RSV rapport 1996:1 presenterade åsikterna.

I RSV rapport 1996:1 framhålls också att de instrument som används för säkringsändamål skall redovisas i enlighet med detta syfte. Säkringsredovisningen i sig talar för att instrumenten bör beskattas enligt bokföringsmässiga grunder.⁶⁶ Även i sin analys av RÅ 1997 ref 5 understryker Johansson vikten av sambandet mellan derivatinstrumentet och verksamheten, nämligen säkringssyftet och den diskrepans mellan redovisning och beskattning domen ger upphov till.⁶⁷ Den periodisering bolaget ville göra i sin deklaration skall enligt god redovisningssed göras i bokföringen. Enligt domen måste periodiseringen emellertid justeras i deklarationen, där hela vinsten skall hänföras till samma räkenskapsår. Johansson anser att det synsätt som framförs i domen leder till avsevärda komplikationer just på grund av att säkringsinstrument ofta bokförs integrerat med de säkrade posterna.⁶⁸ I en avslutande kommentar kritiserar Johansson domen och menar att ”Denna ordning med tilläggs- och avdragsposter i deklarationerna föranleder sannolikt ett omfattande merarbete för såväl de skattskyldiga som för skattemyndigheterna. Risken för fel torde öka avsevärt.”⁶⁹

Även von Bahr och Norberg ifrågasätter domen.⁷⁰ De tar sin utgångspunkt i en jämförelse med reglerna för värdering av fordringar och skulder i utländsk valuta enligt 24 § anv p 4 KL. Författarna påstår att det framstår som klart att lagstiftaren menat att värderingen av posterna skall ske med beaktande av att säkringsåtgärder vidtagits, till exempel genom att företaget ingått valutaterminsavtal. I artikeln uppmärksammas att den omtalade värderingsregeln inte avgör klassificeringen men att derivat i utländsk valuta skall kunna påverka värderingen av posterna. Det bör därmed kunna förutsättas att derivaten skall kunna omfattas av näringsreglerna. Författarna menar att oavsett om valutaregeln kan ses som en undantagsregel så är det ”... svårt att se vad som i sak motiverar en annorlunda bedömning av ränteterminer som används för att räntesäkra upplåning i svensk valuta.”⁷¹

⁶⁴ Rutberg, m fl, s 26.

⁶⁵ Johansson, s 744.

⁶⁶ RSV rapport 1996:1, s 97.

⁶⁷ Johansson, s 746.

⁶⁸ Johansson, s 746.

⁶⁹ Johansson, s 750.

⁷⁰ von Bahr, Stig, & Norberg, Claes, ”Inkomst av näringsverksamhet”, *Skattenytt*, 1998, s 331.

⁷¹ von Bahr, & Norberg, s 331.

Vi gör en reflektion i anslutning till von Bahrs och Norbergs resonemang avseende säkring av tillgångar eller flöden i utländsk valuta. Genom upptagande av lån i samma valuta uppnår ett bolag i sak samma resultat som om det skulle ingå ett terminsavtal i den utländska valutan (låt vara att bolaget här får betala ränta för lånebeloppet). Det råder ingen tvekan om att den eventuella kursvinst som skulle uppstå på grund av lånet skulle beskattas enligt bokföringsmässiga grunder. Vidare skulle en eventuell orealiserad kursförlust kunna föras över resultatet i linje med försiktighetsprincipen. Resonemanget förutsätter dock att lånet är rörelsebetingat, det vill säga att lånet upptagits som ett naturligt led i bolagets verksamhet.⁷² I fallet med säkring av tillgångar eller flöden i utländsk valuta torde det emellertid stå klart att lånet är att hänföra till rörelsen. Detta ligger ju också i linje med domstolens argumentation i RÅ 1997 ref 5.

Även om von Bahrs och Norbergs skrivning kan ses som en kritik mot domslutet i RÅ 1997 ref 5 snarare än en analys av det egentliga rättsläget finner vi det relevant med ett klargörande. Vi vänder på författarnas argumentation i ljuset av RÅ 1997 ref 5 och påstår att inte mycket talar för att valutaterminer som används för att säkra flöden eller tillgångar i utländsk valuta skall behandlas på annat sätt än andra säkringsinstrument. Således skall även de instrument som avses i 24 § anv p 4 KL i normala fall beskattas enligt kapitalreglerna eftersom instrumenten inte ingår i en vid sidan av den normala verksamheten bedriven värdepappershandel.

Regeringsrätten har i RÅ 1997 ref 5 alltså slagit fast att just sambandet med bolagets normala verksamhet innebär att handeln med ränteterminer inte kan anses som yrkesmässig. Frågan uppkommer hur ett företags handel med derivat, bedriven för att säkra risker, bedöms om den i övrigt uppfyller kraven på omfattning och regelbundenhet?

Cronholm tar upp frågan, med utgångspunkt i handel med valutaterminer, i en artikel från 1995.⁷³ Cronholm behandlar inte gränsdragningsfrågan närmare men verkar mena att hänsyn endast bör tas till huruvida handeln med säkringsinstrument uppfyller kraven på omfattning och regelbundenhet. Han anser att det inte torde krävas en allt för stor volym för att verksamheten skall anses som yrkesmässig. Detta resonemang får med hänsyn till nuvarande praxis alltså anses som mycket osäkert då det istället är instrumentens samband med verksamheten som är det avgörande i RÅ 1997 ref 5.

Johansson uppmärksammar att domstolen inte prövar begreppet yrkesmässig men konstaterar, vilket vi pekat på ovan, att domstolen kan ha känt sig bunden av tidigare praxis avseende denna fråga.⁷⁴ Således skulle domstolen ansett att handeln inte bedrivits med tillräcklig omsättning, regelbundenhet och frekvens. Johansson menar samtidigt att en konsekvens av RÅ 1997 ref 5 borde vara att detta inte spelar någon roll och att det endast är spekulativ handel med derivat som kan bedömas som yrkesmässig.⁷⁵ Johanssons slutsats innebär att varje instrument skall bedömas individuellt, samtidigt som varje individuellt instrument skall bedömas utifrån en grupp av instrument om dessa ingår i en spekulativ verksamhet. I rättsfallet motiveras ställningstagandet

⁷² Jmf RÅ 1999 not 152. Avgörandet gällde om ett lån i utländsk valuta skulle betraktas som hänförligt till bolagets naturliga verksamhet eller ej. Bolaget angav att lånet hade upptagits i syfte att svara mot eventuella nyinvesteringsbehov. Medlen hade emellertid använts för att införskaffa andelar i en värdepappersfond. I deklarationen gjorde bolaget avdrag för en orealiserad kursförlust på lånet. Detta hade varit tillåtet om lånet varit hänförligt till rörelsen. Regeringsrätten ansåg emellertid inte att bolaget kunde visa att lånet svarade mot något konkret investeringsbehov och detta skulle således beskattas enligt kapitalreglerna. Avdraget för den orealiserade kursförlusten medgavs således ej.

⁷³ Cronholm, Tommy, "beskattningsavdelningen", *Balans*, nr5 1994, s 10 ff.

⁷⁴ Johansson, s 746.

⁷⁵ Johansson, s 749.

utifrån ränteterminernas nära samband med fastighetsförvaltningen och dessa skall då "... behandlas på motsvarande sätt som andra i den verksamheten förvärvade finansiella instrument."⁷⁶

Formuleringen kan onekligen tolkas i linje med Johanssons slutsats. Då ett bolag handlar med instrument i syfte att säkra risker i en verksamhet skall instrumenten beskattas enligt kapitalreglerna oavsett om bolagets säkringshantering i övrigt uppfyller kraven på omfattning och regelbundenhet. Domstolen har endast sett till syftet med instrumentet och inte till handelns ringa omfattning och det är alltså syftet med innehavet som i det här fallet är avgörande för klassificeringen. Även regeringen synes ha dragit denna slutsats. Regeringen kommenterar i specialmotiveringen till 25 kap 4 § IL rättslaget efter RÅ 1997 ref 5. "Systemet idag är således uppbyggt så att om det inte är fråga om handel med värdepapper eller på annat sätt är fråga om förpliktelser som är jämförbara med lagertillgångar, så skall beskattning ske i form av kapitalvinstbeskattning."⁷⁷

Ordalydelsen i RÅ 1997 ref 5 öppnar emellertid för att instrument som innehas för att säkra tillgångar i en verksamhet vilken utgör yrkesmässig handel med värdepapper skall beskattas enligt reglerna för dessa. I detta fall skall även säkringsinstrumenten beskattas enligt reglerna i KL och således skall inkomsten beräknas enligt bokföringsmässiga grunder.

Wernvi kommenterar RÅ 1997 ref 5 och gör en intressant tolkning av rättslaget.⁷⁸ Han anser att huvudregeln i skatterätten är att terminsavtal, vilka används för säkringsändamål, inte utgör självständiga finansiella instrument. Ett dylikt avtal kan inte bedömas isolerat, det måste ses som en del av den säkrade transaktionen eller tillgången. Det är kopplingen som avgör klassificeringsfrågan. Terminsavtalet skall i inkomstredovisningen hänföras till den affär företaget vill skydda och redovisningen skall således ske på samma sätt som för den underliggande transaktionen. Då den underliggande transaktionen i RÅ 1997 ref 5 var betingad av ett fastighetsinnehav hävdar Wernevi att frågan avgjordes enligt reglerna för beskattning av fastighetsinnehav. Följaktligen skulle terminsavtalet kapitalvinstbeskattas. I konsekvens med sin analys av domslutet slår Wernevi sedan fast att i de fall då terminsavtalet ingåtts för att skydda varuförsäljning i utländsk valuta så skall beskattning ske enligt bokföringsmässiga grunder.

Vi håller med Wernevi om att domstolen såg till terminens samband med verksamheten och syftet med avtalet. Vi kan däremot inte se att rättslaget är det som Wernevi anger. Det är inte fastighetsförvaltningen som i sig avgör beskattningsfrågan. Avgörande är istället det faktum att bolagets normala verksamhet inte utgörs av värdepappershandel och att terminens koppling till den normala verksamheten medför att handeln med terminen inte kan ses som en vid sidan av denna bedriven värdepappershandel. Vi ansluter oss till Johansson och anser att RÅ 1997 ref 5 medför att inte heller derivat vilka handlas med syfte att säkra varuförsäljning i utländsk valuta skall beskattas enligt reglerna för yrkesmässig handel med värdepapper.

3.2.3 Smittade instrument

En särskild fråga gäller huruvida finansiella instrument kan "smittas". Det vill säga, om till exempel ett bolags yrkesmässiga handel med aktier även medför att dess begränsade handel med

⁷⁶ RÅ 1997 ref 5, s 41.

⁷⁷ Prop. 1999/00:2 Del 2, s 327.

⁷⁸ Wernevi, Leif, "Terminsavtalet är inte ett självständigt finansiellt instrument", *Balans*, nr 8-9 1998, s 33 ff.

andra finansiella instrument, vilken inte uppfyller kraven på omfattning och regelbundenhet, skall betraktas som yrkesmässig.

Regeringsrätten hade möjligheten att besvara frågan i RÅ 1990 not 35. Ett bolag sökte förhandsbesked avseende handel med utländsk valuta. Företagets verksamhet avsåg förvaltning av aktier och värdepapper och dess inkomster redovisades i inkomstlagen kapital och rörelse. Företaget anförde att det inte var avsikten att valutahandeln skulle få en sådan omfattning att den skulle bedömas som rörelse. Endast enstaka affärer skulle göras. Företaget sökte bland andra frågor svaret på i vilket inkomstslag valutahandeln skulle beskattas. Regeringsrätten svarade emellertid inte på bolagets frågor. Rätten konstaterar att frågan om till vilket inkomstslag kursförluster respektive vinster skall hänföras är av grundläggande betydelse för i vilken mån skatteplikt respektive avdragsrätt föreligger. Ansökan om förhandsbesked var emellertid alltför allmänt formulerad för att avgöra frågan och avvisades i sin helhet.

Frågan behandlas i RSV rapport 1996:1 och arbetsgruppen kommer fram till ett jakande svar med motiveringen att handeln med finansiella instrument bör ses som en enda verksamhet oavsett om den sker på olika marknader och med olika instrument.⁷⁹ RÅ 1997 ref 5 ger dock för handen att detta resonemang inte godtagits fullt ut i rättstillämpningen. De instrument som innehas i säkringssyfte torde kapitalvinstbeskattas oavsett om bolaget vid sidan om sin normala verksamhet bedriver yrkesmässig handel med finansiella instrument. Det synes även vara denna tolkning Johansson gjort av domen i sin artikel.⁸⁰ Tivéus verkar emellertid inte dra samma slutsats av domen. Han menar att i de fall då ett bolag driver yrkesmässig värdepappershandel så "... torde i princip alla värdepapper i bolaget vara smittade ..."⁸¹ Enligt Tivéus faller endast dotterbolagsaktier och rena organisationsinnehav i så fall under kapitalreglerna. En tolkning av RÅ 1997 ref 5 kan inte enligt vår mening leda till detta slut.

Frågan huruvida instrument vilka handlas för att säkra spekulationshandel med finansiella instrument kan smittas är dock avgjord genom RÅ 1997 ref 5. I denna del torde domens ordalydelse inte ge utrymme för en annan tolkning än att även säkringsinstrumenten skall beskattas enligt bokföringsmässiga grunder. Det bör dock påpekas att instrumenten inte "smittas" i den bemärkelse ordet fått i doktrinen. Rättsläget innebär att säkringsinstrument skall beskattas på samma sätt som de spekulativt yrkesmässigt handlade finansiella instrumenten just därför att de ingår som säkringar i den verksamheten.

RÅ 1997 ref 5 indikerar att finansiella instrument bedöms individuellt avseende gränsdragningsfrågan. Detta torde dock endast gälla för instrument innehavda i säkringssyfte. Med undantag för säkringsinstrument är vi av uppfattningen att Riksskatteverkets och Tivéus ställningstagande i frågan är giltigt. Det finns idag en mängd variationer på finansiella instrument både på avista- och derivatmarknaderna. Det torde vara rimligt att betrakta ett företags väldiversifierade portfölj som en helhet oavsett om den innehåller ett mindre antal instrument av annat slag än majoriteten. Detta givetvis under förutsättningen att handeln i övrigt uppfyller kraven på omfattning och regelbundenhet.

⁷⁹ RSVrapport 1996:1, s 97.

⁸⁰ Johansson, s 748 f.

⁸¹ Tivéus, s 38.

3.2.4 Lägre omsättning men samma risk, spekulation

En avgörande faktor för att terminer och optioner torde ha blivit så framgångsrika på världens finansmarknader är att spekulanter med förhållandevis små belopp kan kontrollera stora underliggande värden. Derivatinstrumentens konstruktion medför att med en lägre omsättning kan samma vinst eller förlust, i nominella belopp, åstadkommas som vid handel med underliggande avistainstrument till en markant högre omsättning. Omständigheten uppmärksammades av den klagande i en kammarrättsdom.⁸²

Målet rörde ett aktiebolags handel med aktier och optioner under 1994. Bolaget yrkade avdrag för förlust i näringsverksamhet. Frågan var alltså om handeln med instrumenten skulle betraktas som yrkesmässig eller ej. Den totala omfattningen avseende handel med aktier och optioner var inte tillräcklig för att enligt Regeringsrättens tidigare fastlagda praxis konstitueras yrkesmässig. Bolaget gjorde emellertid gällande att praxis varpå länsrätten grundat sin dom inte kunde anses relevant i förhållande till handel med optioner. Företaget hade gjort 30 optionsköp under året. Omsättningen på optionerna hade uppgått till cirka 170 000 kronor, men om lösen hade skett till ett underliggande värde på aktien av 200 kronor hade omsättningen per option blivit 200 000 kronor. Det totala underliggande värdet uppgick således till 6 miljoner kronor. Klaganden anförde att detta hade medfört ett högt courtage och att handel i enbart optioner därför var mer ekonomisk men att risken för förlust respektive möjligheten till vinst, i kronor, var densamma vid optionshandeln som vid aktiehandel. Skillnaden ligger således endast i omsättningens storlek. Kammarrätten tog dock ingen hänsyn till det anförda och bedömde i konsekvens med bristerna i omfattning (och även regelbundenhet) verksamheten som icke yrkesmässig.

Kammarrätten valde alltså att inte se till derivatinstrumentens speciella egenskaper, som markant skiljer dem från avistainstrument. Bedömningen gjordes utifrån den praxis som fastlagts avseende spekulationshandel med aktier.

Resonemanget är principiellt intressant då mindre kapitalstarka bolag kan förvalta sin överlikviditet och uppnå hög avkastning trots en låg omsättning. Vi kan konstatera att endast 30 transaktioner förmodligen inte anses uppfylla kravet på frekvens. Vi anser emellertid att det klagande bolaget har en poäng i sin argumentation. På grund av derivatinstrumentens konstruktion blir omsättningen de facto lägre än vid avistahandel med den underliggande egendomen. Det här innebär att ett företag måste ha tillgång till ett visst minsta kapital för att kunna bedriva yrkesmässig handel med finansiella instrument. Frågan är om kammarrätten sett annorlunda på saken om företaget uppfyllt kraven på frekvens och regelbundenhet. Den enda skillnaden mellan avistahandel och derivathandel skulle i det fallet varit omsättningen. Riskpositionen hade varit densamma i båda fallen.

Det måste dock uppmärksammas att det är stor skillnad i risktagande avseende handel med optioner och andra derivatinstrument som terminer och swappar. Vid en affär med termins- eller swapavtal är båda parterna bundna och avtalet kommer att regleras enligt förutsättningarna. Optionsavtal har den speciella egenskapen att endast utfärdaren står risken att förlora pengar på affären. Optionsinnehavaren kan tillgodogöra sig en positiv värdeutveckling men förlusten är begränsad till kostnaden för optionspremien.

Vi inser att det ytterligare skulle minska förutsättningarna för en tydlig och förutsebar rättstillämpning om det gjordes skillnad på yrkesmässig handel med derivatinstrument beroende på

⁸² Kammarrättens i Göteborg dom den 13 april 2000, mål nr 4488-1998.

om denna avser optioner eller andra instrument. Det bör vidare uppmärksammas att Regeringsrättens praxis inte i något fall har bedömt handeln utifrån dess avkastning.

3.2.5 Förpliktelser som är jämförbara med lagertillgångar

Vi anger ovan i avsnitt 1.5 att den nya inkomstskattelagen inte innebär några materiella förändringar avseende gränsdragningsfrågan. Av intresse är emellertid formuleringen i 25 kap 4 § inkomstskattelagen. Stadgandet motsvarar, som angivits i avsnitt 1.5.1 ovan, 2 § 1 mom 6 st SIL. Bestämmelsen i SIL innebär att vinst vid icke yrkesmässig avyttring av derivatinstrument skall beskattas enligt kapitalreglerna.

I inkomstskattelagen lyder lagrummet: ”Med kapitalvinst och kapitalförlust avses också vinst och förlust på grund av förpliktelser enligt terminer, köp- eller säljoptioner och liknande avtal, när det inte är fråga om förpliktelser som är jämförbara med lagertillgångar [vår kursiv].”

Det kursiverade avsnittet saknar alltså en motsvarighet i dagens reglering. Frågan gäller således vilka förpliktelser som kan jämföras med lagertillgångar.

I sitt remissvar flaggar Riksskatteverket för att formuleringen kan ”... innebära en materiell förändring i fråga om sådana kontrakt som innebär säkringar av betalningsflöden, värdet på inventarier eller dylikt som ingår i den egentliga näringsverksamheten.”⁸³

Även andra remissinstanser, Svenska Bankföreningen och Svenska Fondhandlarföreningen, påpekar att derivatinstrument primärt används som ett slags standardiserade försäkringsinstrument och att innan derivatmarknaden var etablerad löstes dessa problem med försäkringspremier. Det rättsläge som RÅ 1997 ref 5 ger uttryck för anses av dessa remissinstanser som helt oacceptabelt.⁸⁴

Riksskatteverket argumenterade i RSV rapport 1996:1 och i RÅ 1997 ref 5 för att säkringsredovisning av den art som bostadsaktiebolaget använde sig av i målet skall tillåtas ligga till grund för beskattningen. Den uppfattningen vidhålls i RSV rapport 1998:6, vilken behandlar frågeställningen kring sambandet mellan redovisning och beskattning.⁸⁵

Att banker och fondförvaltare förespråkar samma lösning torde vara naturligt. Om inte annat av det skälet att dessa i mycket hög grad använder sig av säkringsredovisning. Domen i RÅ 1997 ref 5 torde medföra stora effekter i dessa bolags inkomstredovisning. För dessa bolag gäller i vissa delar speciella redovisningsregler, se nedan i avsnitt 4.4 och 4.5.

Av förarbetena till regleringen torde dock gå att utläsa att någon materiell ändring inte är avsedd från regeringens sida. Regeringen hänvisar endast till det system som slås fast i RÅ 1997 ref 5.⁸⁶ Något klargörande av vad som avses med uttrycket jämförbara med lagertillgångar lämnas dock inte.

⁸³ Prop. 1999/00:2 Del 2, s 327.

⁸⁴ Prop. 1999/00:2 Del 2, s 327.

⁸⁵ RSV rapport 1998:6 *Sambandet mellan redovisning och inkomstbeskattning*, 1998. Eftersom vi endast erhållit en datoriserad version av rapporten har vi ingen möjlighet att redogöra för sidnummer.

⁸⁶ Prop. 1999/00:2 Del 2, s 327. Se även ovan i avsnitt 3.2.2.

3.3 Sammanfattande kommentarer

Slutsatsen i den här delen blir således att en isolerad bedömning av om handeln med finansiella instrument uppfyller kraven på omsättning, frekvens och regelbundenhet inte i alla fall låter sig göras. Det finansiella instrumentets samband med rörelsen måste identifieras och i de fall syftet med instrumentet är att säkra flöden eller tillgångar i verksamheten är övriga omständigheter ej av intresse. I dessa fall skall instrumentet beskattas enligt kapitalreglerna.

Då instrumenten däremot ingår i en vid sidan av den normala verksamheten bedriven spekulationsverksamhet skall denna verksamhet underkastas yrkesmässighetsbedömningen som den har utvecklats i domarna avseende aktiebolags handel med aktier. Detta torde gälla oavsett om det rör sig om avista- eller derivatinstrument och oavsett om det i denna rörelse ingår instrument av olika slag.

Det bör också återigen uppmärksammas att i de fall då ett bolags handel med finansiella instrument bedöms som yrkesmässig så skall även handeln med säkringsinstrument vilka uppfyller kravet på samband bedömas som yrkesmässig och beskattningen av dessa skall beräknas enligt bokföringsmässiga grunder. Omvänt gäller att säkringsinstrument i spekulativ men icke yrkesmässig handel med finansiella instrument skall beskattas enligt kapitalreglerna.

Sammanfattningsvis innebär ovanstående slutsatser att ett bolag som bedriver yrkesmässig värdepappershandel vid sidan av sin normala verksamhet i deklarationen måste redovisa sina säkringsinstrument på olika sätt beroende på i vilken del av verksamheten dessa används. Vidare måste ett bolag som använder sig av derivat för säkringsändamål korrigera sin inkomstredovisning med tilläggs- och avdragsposter då det redovisningsmässiga resultatet inte kommer att vara rätt ur skattesynpunkt. Johansson har, vilket vi pekat på ovan, varnat för de konsekvenser det nuvarande rättsläget kan föra med sig i form av problem vid inkomstredovisningen och granskningen av denna. Vi vill dock uppmärksamma läsaren på att detta problem inte är någon nyhet för bolag som handlar spekulativt med finansiella instrument men som inte uppfyller kraven på yrkesmässighet.

RÅ 1997 ref 5 för med sig ytterligare en konsekvens. I ett bolags bokslut redovisas säkringsposter ofta integrerat. Detta innebär att en säkrad post värdejusteras och tas upp till det värde som motiveras av säkringen. Ett bolag som säkringsredovisar skall låta den säkrade postens värde gälla även i inkomstberäkningen. Det säkringsinstrument varmed posten säkrats skall däremot inte tas upp till det värde varmed det redovisas i bokslutet.

4 Beskattning av yrkesmässig handel med derivat

Då ett företags handel med derivatinstrument betraktas som yrkesmässig kommer beskattning ske helt enligt huvudregeln i 24 § KL. Detta innebär således att bolagets externa redovisning styr beskattningsunderlaget avseende derivatinstrumenten. Följden av detta är att det är redovisningslagstiftningen, samt den utfyllnad som utgörs av god redovisningssed, som avgör hur företags handel med derivatinstrument påverkar det skattemässiga resultatet.

4.1 Inkomstberäkning enligt bokföringsmässiga grunder

Beskattningens koppling till redovisningen skall inte behandlas mer ingående i den här uppsatsen.⁸⁷ Vi finner det dock nödvändigt att visa på grundläggande förutsättningar för att läsaren skall erbjudas bättre möjligheter att förstå den problematik som behandlas i den fortsatta framställningen.

Enkelt uttryckt innebär en inkomstberäkning enligt bokföringsmässiga grunder att resultatet beräknas genom att från ett års intäkter dras årets kostnader av enligt redovisningen i aktiebolagets årsbokslut. Årsbokslutet innehåller bolagets resultaträkning vilken utgör en sammanställning av de inkomster och utgifter som är hänförliga till räkenskapsåret. Centrala frågeställningar i resultatredovisningen enligt bokföringsmässiga grunder är när en intäkt eller kostnad skall anses ha uppkommit, och således resultatföras, samt till vilket värde tillgångar och skulder skall tas upp och huruvida värdeförändringar skall påverka bolagets resultat. Viss generell vägledning står att finna i 24 § 1 mom 3 st KL, som stadgar att inkomster och utgifter i den skattemässiga inkomstberäkningen skall tas upp det år då de bör tas upp enligt god redovisningssed. Detta innebär att en intäktsredovisning enligt bokföringsmässiga grunder utgör motsatsen till kontantprincipen. Intäkter och kostnader redovisas inte utifrån det år då faktiska in- och utbetalningar sker. Intäkter och kostnader skall istället redovisas det år på vilket de belöper.⁸⁸

De centrala frågorna är således vid vilken tidpunkt inkomster respektive kostnader hänförliga till företagets handel med derivatinstrument skall resultatföras. I konsekvens med att det är bolagets redovisning som styr beskattningen så är det i redovisningsreglerna svaren på frågorna måste sökas.

Eftersom den svenska redovisningslagstiftningen är av ramkaraktär och alla frågor inte regleras direkt i lag så stadgar 4 kap 2 § BFL och 2 kap 2 § ÅRL att företags redovisning skall upprättas i enlighet med god redovisningssed. Detta innebär att en kompletterande utfyllnad, god redovisningssed, sker löpande inom de ramar som lagreglerna anger. Vidare skall redovisningen upprättas på ett sätt som ger en rättvisande bild av företagets ställning och resultat, 2 kap 3 § ÅRL. Eftersom god redovisningssed och kravet på en rättvisande bild måste anses bestämma gränserna för hur redovisningen skall upprättas avser vi att i de följande två avsnitten närmare analysera innebörden av dessa för redovisningen centrala begrepp.

⁸⁷ Det har under lång tid pågått en debatt i vilken beskattningens koppling till redovisningen diskuterats. Vi kommer inte att gå in på frågan i arbetet mer än i den omfattning det motiveras av resonemang de lege ferenda avseende beskattning av derivatinstrument. För en utförlig analys hänvisas den intresserade till RSV rapport 1998:6 *Sambandet mellan redovisning och inkomstbeskattning* och SOU 1995:43 *Sambandet redovisning – beskattning*.

⁸⁸ Jämför bostadsaktiebolagets redovisning av ränteterminsinkomsten i RÅ 1997 ref 5, refererat ovan i avsnitt 3.1.

4.1.1 God redovisningssed

I förarbetena till ÅRL slår regeringen fast att begreppet god redovisningssed innebär en skyldighet att följa lag och i lag intagna redovisningsprinciper. Vidare bör innehållet i god redovisningssed också bestämmas mot bakgrund av praxis hos en kvalitativt representativ krets av bokföringsskyldiga. Särskild betydelse måste i frågan tillmätas uttalanden och rekommendationer från auktoritativa organ så som Bokföringsnämnden och Redovisningsrådet.⁸⁹

I den mening som ÅRL ger begreppet god redovisningssed så står de auktoritativa organen som främsta uttolkare av innehållet i detta. God redovisningssed utvecklas emellertid också av de bokföringsskyldiga, det vill säga företagen.

I propositionen till den nya BFL beskrivs god redovisningssed som ”... de normer som grundas på – utöver lag och föreskrifter – redovisningspraxis och rekommendationer och uttalanden från vissa myndigheter och organisationer, framför allt Bokföringsnämnden, Finansinspektionen och Redovisningsrådet ...”⁹⁰ I propositionen diskuteras också huruvida praxis hos de bokföringsskyldiga kan skapa god redovisningssed så som det beskrivs i förarbetena till ÅRL. Regeringen menar att lösningen går att finna i en kombination av lagregler, rekommendationer från auktoritativa organ, samt rådande praxis hos de bokföringsskyldiga företagen. I propositionen anförs att svaret på frågan om gällande god redovisningssed i första hand skall sökas genom ”... en traditionell tolkning av föreskrifter i lag och andra författningar på området, ...”⁹¹ Reglerna bör i detta fall tolkas i ljuset av deras syften och de allmänna principer de ger uttryck för. I de fall den traditionella lagtolkningen inte ger svar på frågan görs en utfyllande tolkning med förankring i rådande praxis, alltså förekommande redovisning, på området. Vidare anges att god redovisningssed ständigt utvecklas och att begreppet även kan innefatta metoder vilka ännu inte fått genomslag i praxis. Slutligen konstateras att den internationella utvecklingen, främst EG:s normer och rekommendationer från International Accounting Standards Committee (IASC), måste tillmätas betydelse i uttolkningen och utvecklingen av god redovisningssed.⁹²

Vi kan slå fast att god redovisningssed i första hand bestäms utifrån lagregler och de rekommendationer som lämnas av auktoritativa organ, främst Bokföringsnämnden och Redovisningsrådet. Det torde även vara så att de av Föreningen auktoriserade revisorer (FAR) utfärdade rekommendationerna kan hänföras till gruppen rekommendationer lämnade av auktoritativa organ.⁹³ FAR är inte omnämnda som uttolkare av god redovisningssed i förarbetena till den nya BFL, men vi är av uppfattningen att FAR:s rekommendationer och uttalanden bör tillmätas betydelse vid uttolkandet av vad som är god redovisningssed.⁹⁴ Detta inte minst på grund av att deras rekommendationer och uttalanden säkerligen tillämpas av företagen vid upprättande av årsredovisning. Från och med 1996 utfärdar FAR också en vägledning för hur oklara redovisningsregler bör tillämpas.

⁸⁹ Prop. 1995/96:10 Del 2, s 181.

⁹⁰ Prop. 1998/99:130, s 178.

⁹¹ Prop. 1998/99:130, s 185

⁹² Prop. 1998/99:130, s 185

⁹³ FAR utfärdar inte längre rekommendationer, verksamheten upphörde då Redovisningsrådet inrättades 1989. FAR underhåller emellertid sina rekommendationer i avvaktan på nya rekommendationer från Redovisningsrådet.

⁹⁴ Jämför Alexander, David & Archer, Simon (red), *European Accounting Guide*, Third Edition, 1998, s 1085.

Avsnittet författat av Sigvard Heuerlin och Erling Peterssohn.

Att EG-regleringen på området tillmäts stor betydelse är självklart.⁹⁵ ÅRL infördes för att implementera bestämmelserna i EG:s bolags- och redovisningsdirektiv.⁹⁶ Detta innebär i förlängningen att EG-domstolen står som exklusiv uttolkare av innebörden av regleringen i ÅRL.

IASC:s rekommendationer får främst betydelse genom att de, i den mån de inte strider mot svensk lag, implementeras i Redovisningsrådets rekommendationer för att anpassa dessa till internationell praxis.⁹⁷ Det bör också påpekas att Redovisningsrådet översätter IASC:s rekommendationer och att Redovisningsrådet i förordet till sin översättning av IASC:s ”Framework for the preparation and presentation of financial statements” anger att den föreställningsram som redovisas ”... i allt väsentligt sammanfaller med Rådets och utgör tillsammans med IASC:s rekommendationer, ... en naturlig och värdefull grund för Rådets arbete.”⁹⁸ IASC:s arbete har också ett uttalat stöd från Europeiska Kommissionen som strävar efter harmonisering av redovisningen hos medlemsländerna.⁹⁹ En process har inletts för att inventera skillnaderna i EG:s och IASC:s regelverk.¹⁰⁰ Således kan vi sluta oss till att även internationella standards, främst rekommendationer från IASC, ger vägledning för innebörden av god redovisningssed.¹⁰¹

Frågan huruvida företagen kan skapa god redovisningssed på egen hand är emellertid inte lika lätt att besvara. Enligt förarbetena till ÅRL är, vilket vi angivit ovan, praxis hos en kvalitativ representativ krets av bokföringsskyldiga att betrakta som god redovisningssed. Förarbeten till nya BFL är mer restriktiva. Vi kan dock konstatera att i de fall då reglering saknas, uttrycket reglering bör också i detta fall omfatta rekommendationer från normgivande organ, så skall en utfyllande tolkning göras, grundad på rådande praxis hos företagen. Företagens redovisning får emellertid inte ”... åsidosätta lagens bestämmelser med hänvisning till god redovisningssed.”¹⁰² Frågan om lagens regler kan åsidosättas med hänvisning till kravet på att redovisningen skall ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat diskuteras i följande avsnitt.

Den goda redovisningssedens ställning i skatterättslig praxis analyseras av Stig von Bahr¹⁰³ och Claes Norberg¹⁰⁴. Stig von Bahr undersöker huruvida Regeringsrätten inhämtar och sedermera

⁹⁵ EG:s direktiv skall implementeras av medlemsstaterna. Sker inte detta inom utsatt tid kan klara, specifika direktivbestämmelser under vissa förutsättningar ha direkt effekt. Van Gend en Loos 26/62 slår fast att EG-rätten har företräde framför äldre nationell rätt och Costa v ENEL 6/64 medför att EG-rätt även är överordnad senare tillkommen nationell rätt. Principen *lex posterior derogat priori* gäller inte då nationell rätt kommer i konflikt med EG-rätt. Se även Int. Handelsgesellschaft 11/70, EG-rätten är överordnad all nationell rätt, även grundlag, och Simmenthal 106/77 EG-rätten har full verkan. Nationella domstolar har en skyldighet att legalitetspröva nationell rätt i ljuset av EG-rätten.

⁹⁶ Prop. 1995/96:10 Del 1, s 1. Direktiven i fråga är: Rådets fjärde direktiv av den 25 juli 1978 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om årsbokslut i vissa bolagsformer (78/660/EEG). Rådets sjunde direktiv av den 13 juni 1983 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om sammanställd redovisning (83/349/EEG).

⁹⁷ Prop. 1998/99:130, s 179.

⁹⁸ Redovisningsrådets översättning av IASC:s ”Framework”, återgiven i Westermark, *Årsredovisningslagen*, 1998, s 587.

⁹⁹ Choi, Frederick D. S., Frost, Carol Ann, Meek, Gary K., *International Accounting*, third edition, 1999. ”International Accounting Standards are now widely accepted. ... , and (4) recognized by the European Commission ... In 1995 the EC endorsed IAS, stating: Rather than amend existing Directives, the proposal is to improve the present situation by associating the EU with the efforts undertaken by IASC ... towards a broader set of international harmonisation of accounting standards.”, s 262.

¹⁰⁰ Buisman Jan, ”Svenska företag kan koncernredovisa enligt IAS – i princip”, *Balans*, nr 1 2000, s 10 f.

¹⁰¹ Jämför Professor Erling Peterssohns yttrande i RSV rapport 1996:1, bilaga 4, s 1. Peterssohn menar att i avsaknad av svensk reglering på området är det rimligt att bedöma frågorna med utgångspunkt från internationella standards utgivna av de mest betydelsefulla normgivarna.

¹⁰² Prop. 1998/99:130, s 181.

¹⁰³ von Bahr, Stig, ”Beskattnings, god redovisningssed och domstolspraxis”, *Skattenytt*, 1991, s 745-756.

¹⁰⁴ Norberg, Claes, ”Realisation av intäkter i näringsverksamhet – kommentar i anledning av ett rättsfall”, *Skattenytt*, 1999, s 691.

följer yttranden från Bokföringsnämnden. De presenterade resultaten pekar på att domstolen mycket sällan, cirka en gång per år, inhämtar yttrande men att den i princip följer yttrandet i alla fall. Han slår fast att domstolen inte på något sätt är bunden av befintlig praxis eller expertorgan. Domstolen skall på egen hand bilda sig en uppfattning om vad som är god redovisningssed på området. Det ligger dock i sakens natur att domstolen endast sällan bör avvika från de analyser och slutsatser som framförs av ett kompetent expertorgan. Vidare anför von Bahr att då det på området finns fler redovisningssätt vilka alla kan sägas vara förenliga med god redovisningssed torde domstolen kunna välja vilket eller vilka av dessa som skall ligga till grund för beskattningen.¹⁰⁵ Frågan är här om von Bahr menar att domstolen på detta sätt fastställer vilket redovisningssätt som skall anses vara förenligt med god redovisningssed eller om bedömningen endast är relevant ur beskattningssynpunkt. Frågan besvaras inte av von Bahr.

Norberg hävdar att värdet av domar från regeringsrätten normalt ligger i att innehållet i god redovisningssed, inklusive tänkbara redovisningsprinciper samt redovisningsmetoder klargörs. Då redovisningen emellertid ofta medger valmöjligheter och då bedömningen i målen görs utifrån de speciella omständigheterna begränsas ofta den principiella betydelsen av domarna.¹⁰⁶ Författaren analyserar avgörandet i det så kallade Key Code-målet¹⁰⁷. Fallet rörde frågan huruvida ett företags periodisering av inkomster kunde anses förenligt med eller inte stridande mot god redovisningssed. Domstolen avgjorde att i de fall god redovisningssed gav utrymme för olika lösningar så skulle beskattningen grundas på den av företaget valda lösningen. Enligt Norberg är domstolens bedömning korrekt och följer av 24 § anv p 1 KL, i vilken det fastslås att beskattningen skall grundas på den skattskyldiges bokföring.

Den skatterättsliga bedömningen är således styrd av god redovisningssed då denna kan anses som fastslagen genom lag, rekommendationer och praxis hos de bokföringsskyldiga. Key Code-målet ger för handen att då god redovisningssed är etablerad och ett företag redovisar enligt denna så skall beskattningen följa företagens redovisning, oavsett om god redovisningssed tillhandahåller alternativa lösningar. Däremot är domstolarnas möjligheter att etablera nya gränser för den goda redovisningsseden och dess beskattningskonsekvenser större i de fall då regler, rekommendationer och en enhetlig praxis saknas.

4.1.2 Rättvisande bild

När EG:s fjärde bolagsdirektiv implementerades i svensk rätt infördes begreppet rättvisande bild i redovisningslagstiftningen. Begreppet framstår som centralt då det även är intaget i direktivets preambel.

Direktivbestämmelsen om rättvisande bild i artikel 2 består av tre delar. Enligt huvudregeln i artikel 2.3 skall årsbokslutet ge en rättvisande bild av bolagets tillgångar, skulder, ekonomiska ställning och resultat. Därefter följer två kompletteringsregler. Artikel 2.4 föreskriver att när tillämpningen av bestämmelserna i direktivet inte räcker för att ge en rättvisande bild enligt artikel 2.3, skall ytterligare upplysningar lämnas. Vidare framgår det av artikel 2.5 att det åligger företagen att avvika från enskilda föreskrifter i direktivet om de är oförenliga med kravet på en rättvisande bild. Detta är den så kallade avstegsregeln (även kallad overridingregeln¹⁰⁸). Vidare

¹⁰⁵ von Bahr, s 747 ff.

¹⁰⁶ Norberg, Claes, s 697.

¹⁰⁷ RÅ 1999 ref 32.

¹⁰⁸ Jämför Westermark, Christer, ”Anteciperad vinstutdelning i moderbolag”, *Skattenytt*, 1997, s 422.

följer av artikel 2.5 att varje medlemsstat själv får bestämma när avsteg får ske samt att medlemsstaterna även får föreskriva de undantagsregler som behövs.

Begreppet är en översättning från engelskans ”a true and fair view” som är etablerat i de anglosachsiska länderna, Storbritannien och USA. I nämnda länder används rättvisande bild för att dels tolka och fylla ut och dels åsidosätta lag och rekommendationer. Begreppet används även för att ta fram nya rekommendationer som sätter sig över detaljer i lagen.¹⁰⁹ Den materiella innebörden ligger i linje med det principiella synsättet att redovisningen, istället för att spegla det formella, skall visa vad som i ekonomisk mening verkligen har hänt i bolaget (substance over form¹¹⁰).

Innebörden av begreppet rättvisande bild har för svenskt vidkommande varit oklar. Lagstiftaren har påpekat att när begreppet har implementerats i medlemsländernas regelverk så har innebörden påverkats av respektive lands redovisningstradition och redovisningspraxis.¹¹¹ Detta har inte varit EG:s avsikt utan tvärtom är syftet att EG-rätten skall implementeras i den nationella rätten för att åstadkomma en harmonisering av medlemsstaternas redovisningslagstiftning. Lagstiftaren påpekar även att ”...den slutliga tolkningen av begreppet inte kan göras på nationell nivå utan endast av EG-domstolen”¹¹²

Till följd av att olika medlemsländer har tolkat och implementerat direktiven på olika sätt och då det är EG-domstolens uppgift att fylla ut vad som ligger i ordet rättvisande bild ser vi det som en konsekvens att det ligger hos företagen själva att följa EG:s direktiv vid redovisningen. Avviker företagets redovisning från de nationella bestämmelserna blir det företagen själva som får motivera varför de har följt en avvikande linje i syfte att uppfylla direktivets krav.

Att implementera de två första punkterna i direktivet har enligt lagstiftaren inte renderat några problem. Detta trots att kravet på en rättvisande bild kan komma att stå i konflikt med innebörden begreppet god redovisningssed, som står för en mer legalistisk tolkning avseende redovisningen. Begreppet rättvisande bild innebär att redovisningen inte i första hand skall vara formellt bunden, utan snarare spegla vad som verkligen inträffat i företaget under perioden.

Regeringen har dock valt att behålla god redovisningssed i lagtexten trots att det därmed uppstår osäkerhet kring innebörden i begreppen och i vilken utsträckning de två begreppen kan verka parallellt. Regeringen uttrycker att det finns en skillnad mellan god redovisningssed och rättvisande bild och hur de påverkar redovisningspraxis och rekommendationer. Det framgår av förarbetena att lagstiftaren anser att syftet med rättvisande bild inte är att påverka utformningen av rådande praxis eller rekommendationer, vilket motsatsvis är syftet med god redovisningssed. Rättvisande bild skall endast användas när företagen, i det enskilda fallet, tar fram uppgifter i balansräkningen, resultaträkningen och noter som skall ge läsaren en så riktig bild som möjligt av företagets ekonomiska situation.¹¹³ Skälet till att regeringen har valt att behålla begreppet god redovisningssed i lagtexten är att denna ses som en allmän rättslig standard grundad lag, förekommande praxis och rekommendationer. Det behov denna standard tillgodoser torde inte, enligt regeringen, kunna ersättas fullt ut av kravet på en rättvisande bild just eftersom kravet har sin största betydelse för redovisningen i enskilda fall.¹¹⁴

¹⁰⁹ Prop. 1995/95:10, del 2, s 9.

¹¹⁰ Jämför Smith, Dag, *Redovisningens språk*, 1997, s 69.

¹¹¹ Prop. 1995/96:10, del 2, s 11.

¹¹² Prop. 1995/96:10, del 2, s 11.

¹¹³ Prop. 1995/96:10, Del 2, s 11.

¹¹⁴ Prop. 1995/96:10, Del 2, s 11.

Det har varit mer problematiskt för lagstiftaren att förhålla sig till avstegsregeln. Regeringen har ansett att artikel 2.5 inte får anses vara tvingande i den meningen att de enskilda staterna måste föreskriva att företag skall göra avsteg från direktivet för att uppnå en rättvisande bild. Utan ser det istället som "... en möjlighet att föreskriva om avvikelser från direktivets föreskrifter, generellt eller på begränsade områden."¹¹⁵

Sverige har valt att inte införa en generell avstegsregel, vare sig i ÅRL eller i den nya BFL. Lagstiftaren anser att om företagen hade en skyldighet att avvika från lagens bestämmelser för att ge en rättvisande bild skulle det innebära avsevärda tillämpningssvårigheter och större redovisningsinsatser.¹¹⁶ Vidare ansåg regeringen redan inför ÅRL att införandet av en avstegsregel skulle innebära en ökad risk för missbruk och medföra negativa konsekvenser för exempelvis kapitaltäckning, rätt till utdelning och beskattning i form av följdlagstiftning och därmed en minskat flexibilitet.¹¹⁷ Av 2 kap 3 § 2 st ÅRL framgår det dock att under vissa omständigheter tillåter lagstiftaren att den redovisningsskyldige vidtar vissa åtgärder som avviker från rekommendationer och råd. Det är dock fortfarande inte tillåtet att under några omständigheter avvika från lagen i den meningen som avstegsregeln innebär.

Vi anser att regeringens tolkning avseende implementering av artikel 2.5 torde vara rimlig. Frågan är dock om ett införande av en generell, eller specifik, avstegsregel har någon betydelse i frågan om avsteg kan eller skall göras av företagen i redovisningen.¹¹⁸

Att begreppet rättvisande bild kan komma i konflikt med grundläggande redovisningsprinciper, främst försiktighetsprincipen och i viss mån realisationsprincipen, visar en analys av ett förhandsavgörande från EG-domstolen.¹¹⁹ I målet fastslog EG-domstolen att rättvisande bild har en särställning bland redovisningsprinciperna. Domstolen lyfte fram realisationsprincipen, bokföringsmässiga grunder och matchningsprincipen som delar i en uppbyggnad av rättvisande bild. I domen nämns inte försiktighetsprincipen. Christer Westermark som gör en analys av domen hävdar att domstolen i och med avgörandet har öppnat en möjlighet för företagen att komma runt de av redovisningsutvecklingen akterseglade detaljreglerna i direktivet. Westermark hävdar att försiktighetsprincipen medvetet utelämnats från domskälen och att detta "... markerar viss distans till försiktighetsprincipen."¹²⁰

Den materiella innebörden i begreppet är således primärt styrd av realisations- och matchningsprincipen samt i övrigt bokföringsmässiga grunder. Den i svensk redovisningstradition övergripande försiktighetsprincipen torde, då den leder till ett resultat vilket inte ger en rättvisande bild få ge vika för detta krav.

Vår uppfattning är att begreppet rättvisande bild, som enligt regeringen uttryckligen skall påverka redovisningen endast i det enskilda fallet, kommer att påverka praxis och längre fram även

¹¹⁵ Prop. 1995/96:10, Del 2, s 13. Se även Prop. 1998/99:130, s 294.

¹¹⁶ Prop. 1998/99:130, s 294.

¹¹⁷ Prop. 1995/96:10, Del 2, s13.

¹¹⁸ För en mer utförlig analys avseende avstegsregeln och den svenska implementeringen av det 4:e bolagsdirektivet se Björne, David, "EG:s redovisningsrätt, Årsredovisningslagen och svensk företagsbeskattning", *Skattenytt*, 2000, s 158 ff. Författaren är tveksam till om regeringen verkligen haft en möjlighet att inte implementera en avstegsregel i den svenska redovisningslagstiftningen. Vidare menar Björne att direktivet i denna del bör kunna ha direkt effekt. Vi ansluter oss inte till Björnes uppfattning i den frågan.

¹¹⁹ C-234/96.

¹²⁰ Westermark, *Skattenytt*, 1997, s 434.

rekommendationer, även om detta inte är syftet med begreppet.¹²¹ Konflikten mellan begreppen, eller synsätten, torde kunna beskrivas som att god redovisningssed slår fast vad som är etablerat och således låser utvecklingen på redovisningsområdet. Rättvisande bild avser att öppna för nya lösningar för att på ett mer adekvat sätt visa vad som händer i företagen.

4.2 Värderingsproblemet

Vi har ovan antytt att de centrala frågorna avseende redovisningen av derivatinstrument rör när inkomster och utgifter belöpande på dessa skall redovisas och vidare hur värdeförändringar i derivatinstrumenten under innehavstiden skall påverka företagets resultat.

Avistainstrument som ingår i yrkesmässig verksamhet betraktas som lagertillgångar i enlighet med 24 § anv p 2 KL. Detta innebär att de utgör omsättningstillgångar och som sådana omfattas av värderingsreglerna i 4 kap 9 § ÅRL. Regleringen innebär i princip att avistainstrument på balansdagen värderas till det lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde samt att endast negativa förändringar i värdet resultatförs. Värderingsmetoden benämns lägsta värdets princip och är en följd av försiktighetsprincipen. Principen finns även uttryckt i 24 § anv p 2 KL, där stadgandet emellertid avser att förhindra en för låg värdering av tillgångarna. Således fastslås att lagertillgångar inte i inkomstberäkningen får tas upp till lägre värde än det lägsta av anskaffningsvärdet och det verkliga värdet.

Derivatinstrument utgör däremot så kallade off balance-poster, vilket innebär att de inte syns i företagets balansräkning. Derivatinstrument har, till skillnad från avistainstrument, generellt ansetts sakna balansgiltighet.¹²² Orsaken till detta är derivatinstrumentens karaktär av avtal om framtida åtaganden vilka alltså normalt inte redovisas i företagets årsbokslut. Av detta följer att de värderingsregler som anges i ÅRL inte självklart kan tillämpas på derivatinstrument beroende på att dessa inte utgör tillgångar enligt ÅRL.¹²³

Realiserade vinster och förluster på derivatinstrument skall resultatföras i företagets redovisning.¹²⁴ Av detta följer att i de fall ett derivatinstrument inte innehas av bolaget över balansdagen så uppstår inga egentliga värderingsproblem och inga skillnader mellan en beskattning enligt bokföringsmässiga grunder och en beskattning enligt kapitalreglerna i SIL uppstår avseende det beskattningsbara resultatet.¹²⁵

Frågan som skall behandlas i fortsättningen rör huruvida värdeförändringar i derivatinstrument utestående över balansdagen skall påverka företagets resultat. Det finns skäl som talar för att derivatinstrument skall redovisas under innehavstiden och påverka resultatet i den utsträckning de är föremål för värdeförändringar. Här kan generellt anges kravet på att redovisningen skall upprättas för att ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat, samt det faktum att ÅRL

¹²¹ Jämför Lagerström, Bo, ”Redovisning och begreppet rättvisande bild”, *Balans*, nr 6-7, 1996, s 40. Författaren analyserar begreppet och kommer fram till två alternativa slutsatser. 1) Definitionen skall baseras på lag, rekommendationer och god redovisningssed. 2) Innebörden i begreppet är att override-synsättet vilket påkallar avvikelser från god redovisningssed för att skapa en rättvisande bild, ersätts av ett synsätt där en redovisning enligt kravet på rättvisande bild utgör en nödvändighet för att god redovisningssed överhuvud skall anses föreligga.

¹²² Ernst & Young, s 12, avsnittet författat av Blix, Clas. Se även RSV rapport 1996:1, s 107 f.

¹²³ Jämför Professor Erling Peterssohns yttrande i RSV rapport 1996:1 bilaga 4, s 2. Peterssohn konstaterar att terminsavtal inte direkt omfattas av värderingsreglerna i BFL. Yttrandet är ännu relevant då varken ÅRL eller nya BFL medför några ändringar på detta område.

¹²⁴ Se dock avsnitt 5.5 om säkringsredovisning som kan medföra att även realiserade intäkter inte resultatförs.

¹²⁵ Observera dock den så kallade aktiefällan. Se vidare kapitel 6.

inte uttryckligen förbjuder förfarandet. Derivatinstrument är vidare, i de flesta fall, mycket likvida och dessutom ofta utsatta för betydande svängningar i värde beroende på förändringar i underliggande tillgångars värde. I avsnitt 5.4.2, där vi redogör för innehållet i IAS 39¹²⁶ framgår också att IASC förespråkar marknadsvärdering av derivatinstrument vilket i sig innebär att dessa skall tas upp i balansräkningen samt att värdeförändringar också under innehavstiden skall redovisas över resultatet. Ett specialfall utgörs av säkringsredovisning, nedan i avsnitt 5.5. I det här fallet skall derivatinstrument och de poster som dessa säkrar redovisas integrerat, vilket innebär att derivatinstrumentet kommer att påverka företagets redovisningsmässiga resultat.

Om det ovan förda resonemanget leder till att derivatinstrument utestående över balansdagen skall redovisas måste frågan besvaras hur en sådan redovisning skall se ut. Då ÅRL inte ger något explicit svar på bör detta sökas i ljuset av de principer som redovisningslagstiftningen bygger på och de rekommendationer och uttalanden som anses utgöra god redovisningssed. Vidare måste, i enlighet med EG-domstolens yttrande i målet C-234/96, kravet på en rättvisande bild alltid beaktas som den övergripande principen i redovisningssystemet.

4.3 Resultatredovisning av derivatinstrument enligt ÅRL

2 kap 4 § ÅRL anger att ett företags redovisning skall upprättas med beaktande av ett antal grundläggande principer.¹²⁷ Skälet till att principerna har lagfästs är primärt att de ingår i det fjärde bolagsdirektivet, artiklarna 7 och 31, men regeringen anger också att ”... det är en fördel om de grundläggande redovisningsprinciperna framgår av lagen. Principerna får därigenom ett tydligare innehåll och en starkare ställning i frågor och situationer som inte regleras av lagen.”¹²⁸

Av särskilt intresse för resultatredovisningen är punkterna 3, 4, 5 och 6 samt stadgandets sista stycke.

- Punkt 3 anger att värdering av de i redovisningen ingående posterna skall göras med iakttagande av rimlig försiktighet. I punkterna 3 a, b och c, förtydligas innebörden. Endast under räkenskapsåret konstaterade intäkter skall föras över resultatet. Hänsyn skall tas till alla förutsebara och möjliga förluster. Hänsyn skall även tas till värdenedgångar oavsett om resultatet för perioden är en vinst eller förlust.
- Punkt 4 stadgar att intäkter och kostnader som är hänförliga till räkenskapsåret skall redovisas oavsett tidpunkten för betalningen. Här bör även 3 kap 2 § ÅRL uppmärksammas. Här fastslås att samtliga intäkter och kostnader hänförliga till räkenskapsåret skall redovisas i resultaträkningen.
- Punkt 5 stadgar att de olika beståndsdelar som balansräkningens poster består av skall värderas var för sig.
- Punkt 6 innebär att tillgångar eller avsättningar och skulder inte får kvittas mot varandra. Samma gäller avseende intäkter och kostnader.

¹²⁶ International Accounting Standard 39 *Financial Instruments: Recognition and Measurement*

¹²⁷ Principerna utgjorde redan före införandet i ÅRL del av god redovisningssed varför någon ändring i sak inte torde ha skett genom införandet. Se även Westermarck, *Årsredovisningslagen*, 1998, s 123.

¹²⁸ Prop. 1995/96:10 Del 2, s 15 f.

- Av sista stycket framgår att om särskilda skäl föreligger och om det är förenligt med god redovisningssed och kravet på en rättvisande bild får avvikelser göras från de principer som uttrycks i bestämmelsen.

4.3.1 Intäktsredovisning

Punkt 3 i 2 kap 4 § ÅRL visar att försiktighetsprincipen och realisationsprincipen skall tillämpas vid värdering och resultatredovisning. Principen torde vara en följd av det starka borgenärsskyddsintresse som präglat den kontinentala och svenska redovisningstraditionen. En försiktig redovisning innebär i princip att tillgångar värderas till anskaffningsvärdet eller, om det är lägre, verkligt värde och att skulderna värderas till verkligt värde. Vidare resultatförs realiserade förluster samtidigt som endast konstaterade vinster påverkar resultatet. På det här sättet skall redovisningen ge borgenärerna information om vad de, åtminstone, kan räkna med att företaget är värt.

De intäkter och kostnader som är hänförliga till räkenskapsåret skall tas med i resultatredovisningen oavsett tidpunkten för betalningen. Detta framgår av punkten 4 i 2 kap 4 § ÅRL och det framgår också av 3 kap 2 § samma lag. Centralt i detta avseende är dock att realisationsprincipen samt försiktighetsprincipen medför att endast konstaterade intäkter är att anse som hänförliga till räkenskapsåret.

I fråga om när en intäkt skall anses vara konstaterad hänvisar regeringen i specialmotiveringen till 2 kap 4 § ÅRL till att ledning torde kunna hämtas från internationell praxis så som den kommer till uttryck i IASC:s standards.¹²⁹ Westermark analyserar innebörden av uttrycket och kommer fram till att såväl realiserade som realiserbara intäkter bör innefattas. Westermark anför vidare att detta kan innebära att tillgångar vilka är föremål för känd prissättning på en aktiv marknad skall marknadsvärderas och intäktsredovisas på balansdagen.¹³⁰ Som exempel härpå hänvisar författaren till balansdagskursvärdering av utländsk valuta.

En realiserbar intäkt skall förstås som en intäkt vilken till sitt belopp kan mätas på ett tillförlitligt sätt.¹³¹ Det torde till exempel vara fallet då en tillgång är föremål för dagskursvärdering på en aktiv marknad. Vi vill dock framhålla att Westermarks resonemang i princip gäller intäkter hänförliga till tillgångar. Vi har tidigare visat att derivatinstrument inte omfattas av tillgångsdefinitionen. Det är dock ett faktum att ett flertal standardiserade derivatinstrument är föremål för handel på aktiva marknader och således föremål för värdering på dessa marknader. Vidare är de underliggande tillgångarna normalt föremål för avistavärdering. Redovisningsrådet förde ett resonemang kring realiserbara finansiella instrument i en skrivelse ställd till Redovisningskommittén och menade att ”det är rationellt och ändamålsenligt att ett företags redovisade resultat ej görs beroende av om

¹²⁹ Prop. 1995/96:10 Del 2, s 284.

¹³⁰ Westermark, *Årsredovisningslagen*, 1998, s 395 f. Författaren tolkar innebörden utifrån Financial Accounting Standards Board's (FASB) Conceptual Framework. FASB är den amerikanska motsvarigheten till Redovisningsrådet men torde avseende sitt inflytande på redovisningsutvecklingen snarare vara att jämföra med IASC.

¹³¹ Jämför Redovisningsrådets översättning av IASC:s ”Framework”, punkt 92 och 93 med hänvisning till punkt 83. Översättningen publicerad i Westermark, *Årsredovisningslagen*, 1998.

företaget väljer att realisera eller att ej realisera inträffade värdeökningar på realiserbara finansiella instrument.”¹³²

Vi anser emellertid att det måste vara mycket tveksamt huruvida en intäktsredovisning av realiserbara intäkter belöpande på derivatinstrument kan godtas enligt god redovisningssed. En intäktsredovisning enligt ovan angivna förutsättningar torde endast kunna ske då derivatinstrument verkligen kan avyttras och vinst eller förlust belöpande på kontraktet på balansdagen realiserar. Möjligen kan detta ske avseende standardiserade derivatinstrument. Mer tveksamt måste det anses vara då det rör sig om OTC-instrument. Det bör vidare framhållas att balansdagskursvärdering av utländsk valuta, som Westermark använder för att exemplifiera sitt resonemang, är föremål för specialreglering i 4 kap 13 § ÅRL. För övriga omsättningstillgångar gäller huvudregeln i 4 kap 9 § ÅRL, det vill säga lägsta värdets princip.

Intäktsredovisningsreglerna i ÅRL är dock öppna för tolkning och något faktiskt förbud mot att resultatföra derivatinstrument vilka är föremål för prissättning på en aktiv marknad annat än en strikt tillämpning av försiktighetsprincipen finns inte. Då försiktighets- och realisationsprincipen emellertid torde tillämpas i den betydelsen att orealiserade positiva värdoförändringar belöpande på derivatinstrument i princip inte skall resultatföras uppkommer frågan om, och i så fall i vilken utsträckning, dessa skall påverka eventuella förlustreserveringar avseende derivatavtal vilka utestår med förlust på balansdagen.

4.3.2 Förlustreservering, brutto eller netto

Huvudregeln i ÅRL är att intäktsposter respektive kostnadsposter värderas var för sig och att ingen kvittning får ske mellan dessa poster. Detta innebär, i enlighet med försiktighets- och realisationsprincipen, att endast de poster som löper med förlust skall resultatföras samtidigt som orealiserade vinster inte kvittningsvis påverkar resultatet. En analog tillämpning av värderingsreglerna för omsättningstillgångar skulle leda till detta resultat. Riksskatteverket anför i sin rapport 1996:1 att, trots att derivatinstrument inte anses utgöra tillgångar eller skulder, det är en vanlig i doktrinen framförd uppfattning att derivatinstrument skall värderas analogt med reglerna för omsättningstillgångar.¹³³ Följden av detta blir att lägsta värdets princip samt post för postvärdering skall tillämpas även på derivatinstrument. I praktiken innebär detta att derivatinstrumenten skall marknadsvärderas på balansdagen och att reservering i resultaträkningen skall göras för orealiserade förluster.¹³⁴

Vi är dock av uppfattningen att en tillämpningen av regleringen på derivatinstrument måste ske med beaktande av att det övergripande syftet med årsredovisningen är att ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Hänsyn måste dessutom tas till de speciella egenskaperna hos derivatinstrumenten. Vidare kan det konstateras att då praxis och god redovisningssed på området inte är fastlagd finns det ett utrymme för att styra redovisningen av derivatinstrument mot en tillämpning som i princip tillgodoser kravet på en rättvisande bild. Enligt den tolkning EG-domstolen gör av innebörden i begreppet så måste en extrem post för postvärdering av derivatinstrument ifrågasättas under vissa förutsättningar.

¹³² Citat hämtat från Westermark, Christer, ”Redovisning och beskattning av finansiella instrument”, *Balans*, 1996, nr 4, s 8.

¹³³ RSV rapport 1996:1, s 107 f.

¹³⁴ ”Med det verkliga värdet avses försäljningsvärdet efter avdrag för beräknad försäljningskostnad.” 4 kap 9 § 3 st ÅRL.

En strikt tillämpning av försiktighetsprincipen med post för postvärdering medför en betydande risk för att redovisningen inte ger en helt rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Dolda reserver uppstår om tillgångar är för lågt värderade och om orealiserade, men sannolika, vinster inte redovisas. Westermark konstaterar att försiktighetsprincipen inte får drivas för långt just med beaktande av kravet på rättvisande bild och att ”Försiktigheten skall vara affärsmässigt betingad och ”rimlig” dvs. lagen tillåter inte medveten undervärdering och uppbyggandet av dolda reserver.”¹³⁵

När ett företag låser vinster och förluster genom att ingå derivatavtal med motstående positioner torde det inte med hänvisning till försiktighetsprincipen vara tillåtet att endast redovisa orealiserade förluster över resultatet. Den reella förlustrisken utgörs i det här fallet endast av nettoexponeringen, det vill säga differensen mellan de utestående kontrakten. En extrem post för postvärdering bör således endast godtas i de fall ett företags innehav av derivatinstrument avser renodlat spekulativa och öppna positioner. I de fall motstående positioner ingås bör alltså även orealiserade vinster påverka det redovisade resultatet i den bemärkelsen att de kvittas mot orealiserade förluster. Detta ger en rättvisande bild av företagets ställning och resultat då någon reell förlustrisk inte kan anses föreligga.

Stöd för resonemanget står att finna i RÅ 1981 1:54. Fallet avsåg ett bolag som till följd av ökade leverantörskostnader, vilka inte kunde överföras på kunderna, hade gjort en reservering för framtida förlust. I målet inhämtades ett yttrande från Bokföringsnämnden. Yttrandet tog sin utgångspunkt i IASC:s anvisning IAS 10 vilken behandlade förlustreservering.¹³⁶ Bokföringsnämnden åberopade IASC:s standard då denna utgjorde ett betydelsefullt uttalande från ett expertorgan. Bokföringsnämnden anförde också att anvisningen i den åberopade delen torde bekräfta en sedan länge även i Sverige tillämpad praxis. Bokföringsnämndens argumentation i den här delen måste ses som ett uttryck för att anvisningen skall ses som god redovisningssed.

I domskälen framgår att IAS 10 stadgade att ”The amount of a contingent loss should be accrued by a charge in the income statement if:

- a) it is probable that future events will confirm that, after taking into account any related probable recovery, an asset has been impaired or a liability incurred at the balance date, and
- b) a reasonable estimate of the amount of the resulting loss can be made”.¹³⁷

Bokföringsnämnden anförde vidare att FAR rekommendation nr 2 (FAR 2) avseende varulagervärdering och lagerreserv gav uttryck för samma princip. Bokföringsnämnden bedömde att god redovisningssed beträffande förluster på leveranskontrakt innebar en skyldighet att i räkenskaperna göra avsättning för bedömda förluster. Detta dock under förutsättning att förlustrisken framstår som sannolik samt att en rimlig uppskattning av förlustbeloppet kan göras. I det föreliggande fallet skulle även köparnas sannolika åtgärder övervägas vid förlustreserveringen.

Regeringsrätten gick på Bokföringsnämndens linje. Regeringsrådet Voss utvecklade sin talan och konstaterade inledningsvis att bokföringsskyldigheten skulle fullgöras enligt god redovisningssed. Vidare anförde regeringsrådet att ”I fråga om reservering som har karaktären av skuldbokföring, varom närmare bestämmelser saknas i bokföringslagen, får bestämmelsen [god redovisningssed, författarnas anm.] anses innebära att även sådana skulder, som visserligen inte med säkerhet

¹³⁵ Westermark, *Årsredovisningslagen*, 1998, s 125.

¹³⁶ De bestämmelser till vilka Bokföringsnämnden hänvisar i sitt yttrande i RÅ 1981 1:51 är nu flyttade från IAS 10 till IAS 37 ”Provisions, contingent liabilities and contingent assets”.

¹³⁷ IAS 10 citerad i domskälen i RÅ 1981 1:51.

uppkommit före ett visst års balansdag men som ändå kan beräknas komma att uppstå framdeles med anledning av det gångna årets rörelse, skall upptas bland skulderna på balansdagen.”¹³⁸ Även Voss menade att en dylik avsättning kräver att förlustrisken framstår som sannolikt och att en rimlig uppskattning kan göras av beloppet samt att hänsyn måste tas till eventuella poster vilka kan begränsa förlusten. Således slöt sig Voss till att bolaget var berättigat till ett avdrag för ett belopp som var rimligt i förhållande till förlustrisken.

Vi noterar att i enlighet med det refererade fallet skall hänsyn tas till de för bolaget specifika förhållandena på balansdagen. Detta innebär att en förlustreservering måste göras med beaktande av eventuella motstående positioner vilka begränsar förlusten. En tillämpning på derivatinstrument innebär således att i de fall ett bolag låser in vinster och förluster så skall detta synas i resultatredovisningen genom att motstående kontrakt kvittas mot varandra. I dessa fall föreligger inte den förlustrisk som resultatförs endast genom att kontrakt med negativt värde tas upp. Att enbart resultatföra kontrakten vilka löper med förlust är inte rimligt i förhållande till förlustrisken och det ger inte heller en rättvisande bild av företagets ställning och resultat.

Frågan om derivatinstrument generellt skall värderas till ett nettovärde, det vill säga om instrumenten oavsett koppling till varandra skall kvittas avseende vinst och förlust diskuteras i ett av FAR författat utkast till rekommendation publicerat första gången 1988.¹³⁹ Här anförs att kollektiv värdering, alltså utjämnning av vinster och förluster, av en aktieportfölj kan ske enligt FAR:s rekommendation nr 12 (FAR 12). Värderingsmetoden kan även tillämpas på optioner och terminer med aktier eller räntebärande instrument som underliggande egendom. Utkastet ger således stöd för att en generell kvittningsrätt mellan derivatinstrument föreligger. Det bör dock påpekas att formuleringen i utkastet ingalunda påbjuder en kollektiv värdering av derivatinstrument. Något påbud innebär inte heller FAR 12 vilken endast säger att ”... det finns starka skäl som talar för att acceptera en kollektiv värdering av börsnoterade aktier, ...”¹⁴⁰ Utkastet ger i övrigt uttryck för tillämpning av försiktighetsprincipen.¹⁴¹ Derivatavtal vilka löper med förlust på balansdagen skall följaktligen enligt utkastet medföra förlustreservering med belopp avseende marknadsvärdet.

Regeringsrättspraxis inom det av oss behandlade området är obefintlig.¹⁴² En dom från Länsrätten i Stockholm behandlar emellertid problematiken.¹⁴³ Domen har givetvis inget prejudikatvärde men den torde ändå vara av intresse, om inte annat än av den anledningen att domen i sig visar att problematiken de facto existerar. I sin redovisning hade ett bolag trots att det ingått termins- och swapkontrakt med motstående positioner, reserverat för förlustrisk utan att ta hänsyn till den egentliga nettoexponeringen. Bolaget anförde i den här delen att något annat än en analog tillämpning av reglerna rörande lagervärdering torde vara uteslutet då termins- och swapkontrakten var att se som lager i värdepappersrörelse. Således skulle lägsta värdets princip med post för post-

¹³⁸ Regeringsrådet Voss i RÅ 1981 1:51.

¹³⁹ Redovisning av standardiserade optioner, terminskontrakt samt valuta- och ränteswappar (utkast), i FARs samlingsvolym, 1999, s 856 ff. Rekommendationen är ett utkast vilket innebär att innehållet inte behandlats utanför FARs redovisningskommitté. Utkastets innehåll står således helt för kommitténs räkning. Det bör dock framhållas att utkastet publicerades 1988 och det har omarbetats flera gånger sedan det publicerades. Utkastet är främst av intresse då detta är det första och hittills enda försöket av ett svenskt auktoritativt organ att dra upp riktlinjer för redovisningen av derivatinstrument. Utkastet torde således ha fått genomslag hos de redovisningsskyldiga.

¹⁴⁰ FAR rekommendation nr 12, i FARs samlingsvolym 1999, s 832.

¹⁴¹ Jämför Artsberg, Kristina, *Normbildning och redovisningsförändring*, 1992, s 164.

¹⁴² Regeringsrättens dom den 17 mars 2000, mål nr 3709-1999 behandlar frågan om kostnader när ett företag utfärdar personaloptioner till marknadspris. I målet hänfördes dock kostnaderna till kapitalreglerna där de föll in i aktiefällan. Den skattemässiga behandlingen av personaloptioner faller utanför den här framställningen.

¹⁴³ Länsrättens i Stockholm dom den 3 augusti 1998, mål nr S 2185-95.

värdering tillämpas. Länsrätten konstaterar först att det är ostridigt i målet att syftet med handeln i derivatinstrument varit spekulation. Vidare anförs att frågan i målet gällde förlustreservering på grund av kontrakt som inte redovisas i balansräkningen och att bolagets redovisning med analog tillämpning av lägsta värdets princip med extrem post för post-värdering ledde till en redovisning som avsevärt avvek från ett ekonomiskt rättvisande resultat. Med hänvisning till RÅ 1981 1:51 och de principer detta mål gav uttryck för fastslog länsrätten att förlustreserveringen skulle begränsas till den utestående nettopositionen som utgjorde den faktiska förlustrisken.

Det bör i sammanhanget tas upp att den redovisade metoden avseende nettoredovisning av motstående kontrakt förespråkades av Riksskatteverket.¹⁴⁴ Skattemyndigheten anförde i det refererade länsrättsfallet de principer vilka kom till uttryck i avgörandet RÅ 1981 1:51 som grund för sin talan. Skattemyndigheten hade i målet således en god grund att stå på i och med den utförliga genomgång av rättsområdet som presenteras i RSV rapport 1996:1. Det är således föga förvånande att länsrätten i målet valde att falla in på den av skattemyndigheten förespråkade linjen.

Även om vi ovan har redovisat ett synsätt som i sak stämmer överens med det av arbetsgruppen i RSV rapport 1996:1 redovisade så vill vi här peka på att en tillämpning av de grundläggande principer vilka manifesteras i 2 kap 4 § ÅRL i sig torde leda till en resultatredovisning där endast orealiserade förluster skall föras över resultatet. Intäkter skall redovisas endast i det fall då de kan anses konstaterade, vilket inte är fallet avseende utestående derivatinstrument. Hänsyn skall dock tas till alla förutsebara och möjliga förluster, vilket medför att derivatinstrument med negativt värde skall resultatföras. Vidare är huvudregeln enligt ÅRL att intäkter och kostnader inte skall nettoredovisas.

Principerna har, även om de också innan de lagfästas utgjorde en del av god redovisningssed, införts som ett led i implementeringen av EG:s fjärde bolagsdirektiv. Detta samtidigt som kravet på att redovisningen skall upprättas för att ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Fallet med på balansdagen utestående derivatinstrument visar tydligt på den konflikt reglerna ger upphov till. En bruttoredovisning där hänsyn tas endast till orealiserade förluster visar inte det verkliga resultatet av ett företags derivataffärer om helt eller delvis motstående positioner tagits. Ur skattesynpunkt medför metoden dessutom att företag kan skaffa sig skattekrediter under år med positivt resultat.

I sin analys av rättsläget kommer arbetsgruppen bakom RSV rapport 1996:1 fram till att oavsett om en analog tillämpning av reglerna rörande omsättningstillgångar på derivatinstrument är lämplig eller ej så torde tillvägagångssättet ha vunnit stort genomslag i praxis. Arbetsgruppen vill därför inte utesluta att redovisningsmetoden kan anses som förenlig med god redovisningssed i en domstolsprövning.¹⁴⁵

Den ovan refererade länsrättsdomen pekar emellertid på att handeln med derivatinstrument skall bedömas utifrån de ekonomiska implikationer de i realiteten har på företagets ställning och resultat snarare än utifrån kontraktens formella innehåll. Det kan emellertid inte uteslutas att högre instans anser att den av företaget tillämpade metoden inte strider mot god redovisningssed. I det fallet skall företagets beskattning ske med beaktande av de av företaget gjorda dispositionerna.

¹⁴⁴ RSV rapport 1996:1, s 109 f.

¹⁴⁵ RSV rapport 1996:1, s 110.

4.3.3 Speciellt om olika derivatinstrument och förlustreservering

Vi har i kapitel 2 redogjort för optionsavtalets speciella egenskaper vilka erbjuder innehavaren valmöjligheten att fullfölja avtalet eller ej. Det här innebär att innehavaren endast står risken att förlora ett belopp motsvarande premieutbetalningen. Då ett företag står som innehavare av ett optionskontrakt kan ingen förlustrisk större än detta belopp uppstå. Det torde således inte vara rimligt att i resultatredovisningen reservera ett belopp som är högre än premiebeloppet. Det här synes också överensstämma med de anvisningar som tas upp i FARs rekommendationsutkast.¹⁴⁶

Terminsavtalet är emellertid bindande för båda parter. Det här innebär att förlust kan komma att uppstå vid negativ värdeutveckling. En sådan förlust skall följaktligen resultatföras, dock med beaktande av eventuella motstående positioner vilka begränsar förlusten. FARs rekommendationsutkast innebär att beräkningen görs på basis av marknadsnoteringen för den underliggande egendomen eller det index som bestämmer värdet på terminskontraktet. Värdet jämförs med det pris som avtalats enligt terminskontraktet och mellanskillnaden resultatförs vid förlustrisk.¹⁴⁷

Ett swapavtal innebär, i likhet med ett terminsavtal, att parterna är bundna att fullfölja sina åtaganden enligt kontraktet. Även här kan alltså en förlust uppstå i relation till de ursprungliga, bortswapade, villkoren. Swapavtal torde dock vanligtvis innebära att parterna reglerar sina mellanhavanden löpande under kontrakttiden.

Är frågan om en ränteswap skall betalningarna på grund av swapavtalet redovisas löpande samtidigt som de ursprungliga räntebetalningarna. Den reglering som sker mellan parterna på grund av skillnader i räntenivå upptas som justeringar till räntebetalningarna i resultatredovisningen. Skulle en eventuell förlustrisk föreligga på balansdagen torde denna medföra en reservering i resultatredovisningen. I den här bemärkelsen kan swapavtalet liknas vid en serie terminsavtal.

Även en valutaswap kan medföra vinster respektive förluster. Dessa uppstår på grund av kursförändringar i olika valutor. Även valutaswapen kan jämföras med ett terminsavtal och en förlustrisk på över balansdagen utestående valutaswapar skall medföra reservering i redovisningen enligt det ovan redovisade systemet.

4.4 Marknadsvärdering av derivatinstrument

Ovanstående resonemang och argumentation grundas på antagandet om att kravet på att redovisningen skall ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat innebär att en såvitt möjligt objektiv bild presenteras i redovisningen. Avseende derivatinstrument och deras betydelse för företagets ställning och resultat torde en värdering till marknadsvärde borga för detta.

I en artikel införd i Balans 1995 konstaterar Håkan Malmström att den rådande trenden på redovisningsområdet beträffande standardiserade finansiella instrument går mot en ökad acceptans för marknadsvärdering av spekulativa innehav.¹⁴⁸ Författaren hävdar även att vissa företag redan redovisar spekulativa innehav till marknadsvärde. I propositionen till ÅRL konstateras att "I praxis

¹⁴⁶ Se rekommendationsutkast i FARs samlingsvolym 1999, s 859 ff.

¹⁴⁷ Se rekommendationsutkast i FARs samlingsvolym 1999, s 862 och 864.

¹⁴⁸ Malmström, Håkan, "Redovisning av optioner", *Balans*, 1995, nr 6-7, s 30.

har man i ökad utsträckning godtagit metoder där vad som tidigare ansetts som orealiserade värdeökningar har kunnat intäktsföras.¹⁴⁹ Regeringen noterar även att tendensen kommer till uttryck i kompletterande normgivning i Sverige och internationellt genom IASC.

Marknadsvärdering av derivatinstrument innebär att dessa tas upp i balansräkningen och att förluster och vinster resultatförs oaktat att dessa inte är realiserade eller reellt realiserbara. Det skulle vidare medföra att reglerna för omsättningstillgångar skulle bli tillämpliga på derivatinstrument. Då derivatinstrument inte regleras specifikt i svensk redovisningslagstiftning och under antagandet att ett antal företag tillämpar marknadsvärdering torde en analys av huruvida värderingsmetoden överhuvud är förenlig med lagstiftningen vara motiverad.

4.4.1 Gällande rätt

Lagstiftaren har öppnat möjligheten för vissa typer av företag att redovisa sina värdepappersinnehav till marknadsvärde. I lag (1995:1559) om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag (ÅRKL) medges marknadsvärdering av överlåtbara värdepapper som är omsättningstillgångar, 4 kap 6 §. Vinster som uppkommer på grund av marknadsvärdering skall dock i balansräkningen avsättas till en fond för orealiserade vinster, 4 kap 7 §. I princip samma bestämmelser gäller enligt lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsbolag (ÅRFL), 4 kap 5 och 6 §§. Enligt ÅRFL skall vinster till följd av marknadsvärdering redovisas som särskilda poster i resultaträkningen. Finansinspektionen utfärdar föreskrifter och allmänna råd om årsredovisning för de verksamheter som omfattas av ÅRKL och ÅRFL.¹⁵⁰ I dessa föreskrifter stadgas att också derivatinstrument kan värderas till det verkliga värdet även om det överstiger anskaffningsvärdet, alltså marknadsvärdering. Enligt föreskrifterna skall derivatinstrumenten således behandlas analogt med reglerna för omsättningstillgångar.

Att den här typen av företag inte omfattas av det fjärde bolagsdirektivet stadgas i artikel 1.2. Företagen som omfattas av ÅRKL och ÅRFL är följaktligen inte begränsade till att använda lägsta värdets princip vid värderingen av finansiella instruments som är omsättningstillgångar. Samtidigt finns genom Finansinspektionens föreskrifter tydliga bestämmelser gällande derivatinstrument. Att så är fallet har sannolikt sin grund i att dessa bolag av tradition har en betydligt större handel med derivatinstrument än de bolag som omfattas av ÅRL. En tydlig redovisning av kredit-, värdepappers-, och försäkringsbolags innehav av derivatinstrument och övriga värdepapper är av största betydelse för att ge en rättvisande bild av ställning och resultat.

Eftersom en marknadsvärdering av derivatinstrument generellt måste antas höja ett företags redovisade resultat har det i 2 § 6 a mom SIL införts en möjlighet för den här typen av företag att frikoppla redovisningen från beskattningen avseende värderingen av omsättningstillgångar. Här fastslås att företaget får tillämpa lägsta värdets princip oavsett om marknadsvärdering tillämpats i räkenskaperna.

I den äldre BFL¹⁵¹ stadgades i 14 § 4 st att omsättningstillgångar fick tas upp till värde överstigande anskaffningsvärdet, om särskilda skäl förelåg och om det kunde anses vara förenligt med god redovisningssed. Motsvarande bestämmelse återfinns inte i varken ÅRL eller nya BFL.

¹⁴⁹ Prop. 1995/96:10 Del 2, s 72.

¹⁵⁰ Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag (FFFS 1999:14) och Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om årsredovisning i försäkringsföretag (FFFS 1997:17).

¹⁵¹ Bokföringslag (1976:125)

I förarbetet till ÅRL diskuteras frågan om en generell rätt till värdering över anskaffningsvärde av omsättningstillgångar.¹⁵² I sitt remissvar menade Redovisningsrådet att förslaget till ÅRL i vissa delar, till exempel avseende värdering av likvida värdepapper, var att se som ett steg tillbaka i utvecklingen av svensk redovisningspraxis. Vi har ovan redogjort för Redovisningsrådets syn på värdering av realiserbara finansiella instrument, se avsnitt 5.3.1. Redovisningsrådets synpunkt torde grunda sig på att någon motsvarighet till 14 § 4 st äldre BFL inte infördes i ÅRL. Utan en möjlighet till marknadsvärdering av likvida finansiella instrument minskas möjligheterna att i redovisningen ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Regeringen menar dock att även om tendenser i praxis medför att det synes önskvärt att i lagen ge utrymme för marknadsvärdering av finansiella instrument som är omsättningstillgångar så ger inte det fjärde bolagsdirektivet möjlighet till detta.¹⁵³ Regeringen framhåller dock att frågan om marknadsvärdering av värdepapper torde komma att bli föremål för fortsatt uppmärksamhet såväl inom EU som inom internationell redovisningspraxis.

Även i förarbetet till nya BFL motiveras lägsta värdets princip utan generella undantag med att marknadsvärdering inte är förenligt med EG-direktivens bestämmelser.¹⁵⁴ Regeringen pekar särskilt på ett av Kommissionen utfärdat tolkningsmeddelande avseende tillämpningen av avstegsregeln i artikel 2.5.¹⁵⁵ Här understryker Kommissionen att bestämmelsen skall tillämpas av företagen och att medlemsstaterna inte med stöd av bestämmelsen får införa valmöjligheter som innebär avsteg från direktivets bestämmelser. Regeringen hänvisar vidare till det arbete som pågår inom Kommissionen. Detta arbete syftar till en ändring av värderingsreglerna för finansiella instrument och skall möjliggöra att dessa värderas till över anskaffningsvärde.¹⁵⁶

Frågan om en marknadsvärdering av derivatinstrument kan anses förenlig med nuvarande redovisningsregler måste således med beaktande av det ovan framförda besvaras med nej. Detta oavsett om en sådan värdering skulle ge en mer rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Med tanke på att handeln med derivatinstrument torde ha ökat avsevärt även hos de företag som lyder under ÅRL de senaste åren bör utvecklingen leda till att också dessa får möjligheten att marknadsvärdera sina derivatinstrument liksom de företag som regleras av ÅRFL och ÅRKL.

I RSV rapport 1996:1 gör arbetsgruppen en intressant iakttagelse. En jämförelse mellan de fyra i Sverige största bankernas innehav av räntebärande papper år 1994 visar att skillnaden i värde mellan en marknadsvärderad portfölj och en kollektivt värderad portfölj enligt lägsta värdets princip är i det närmaste försumbar.¹⁵⁷ Ett bolag skulle således kunna redovisa en i princip rättvisande bild, nära marknadsvärde, utan att redovisningen uttryckligen strider mot reglerna i ÅRL och god redovisningssed.

Det bör dock påpekas att resonemanget förutsätter en kollektiv värdering. Det bör vidare framhållas att banker sannolikt säkrar den största delen av sitt värdepappersinnehav. Om hänsyn endast tas till derivatinstrument med helt eller delvis motstående position finns inget kvittningsutrymme för öppna positioner. Enligt den argumentation som förs ovan i avsnitt 5.3.2 kan god redovisningssed innebära att utrymmet för förlustreservering begränsas av eventuella motstående positioner. Det finns dock inget i det nuvarande systemet som talar för att öppna

¹⁵² Prop. 1995/96:10 Del 2, s 71 ff.

¹⁵³ Prop. 1995/96:10 Del 2, s 73.

¹⁵⁴ Prop. 1998/99:130, s 296.

¹⁵⁵ Prop. 1998/99:130, s 292. För en diskussion kring artikel 2.5 se ovan avsnitt 5.1.2.

¹⁵⁶ Prop. 1998/99:130, s296.

¹⁵⁷ RSV rapport 1996:1, s 132 f.

positioner skall kvittas mot varandra. Förfarande torde vara tillåtet då en portföljsyn kan tillämpas på derivatinstrument enligt FAR:s utkast till rekommendation. Utkastets ordalydelse innebär dock inget påbud. Inte heller kollektiv värdering av aktieportföljer är tvingande för de redovisningsskyldiga. Detta skulle innebära att god redovisningssed medför en valmöjlighet och således kan inte en post för post-värdering av derivatinstrument med öppna positioner anses strida mot denna.

En portföljredovisning av derivatinstrument kan leda till positivt värde om utestående kontrakt med realiserade vinster dominerar portföljen. Detta medför att realiserade vinster redovisas över resultatet och kan enligt vår mening inte vara förenligt med intäktsredovisnings- och värderingsreglerna i ÅRL. Det synes inte heller vara meningen enligt FAR 12 att en portföljvärdering medger undantag från lägsta värdets princip avseende redovisningen av realiserade vinster.

4.4.2 IAS 39 – förändrade redovisningsprinciper

IAS 39 antogs 1998 och träder i kraft från och med 2001. Det är inte vår avsikt att i det här arbetet redogöra för bestämmelserna i detalj. Vi anser dock att en orienterande redogörelse för innebörden av rekommendationen är motiverad då det måste antas att denna kommer att vara vägledande för redovisningen av derivatinstrument i framtiden.

IAS 39 avser att behandla alla typer av finansiella instrument, avista och derivat. Utgångspunkten är att alla finansiella instrument skall balansföras samt värderas till verkligt värde, vilket innebär marknadsvärde. Vissa undantag görs dock. Det centrala för detta arbete är instrument för vilka det verkliga värdet är svårt att fastställa, enligt rekommendationen troligen begränsat till onoterade ägarandelar och derivatinstrument med onoterade ägarandelar som underliggande egendom.

De finansiella instrument som marknadsvärderas skall resultatföras. Företaget ges emellertid en valmöjlighet avseende periodiseringen av resultatpåverkande värdeförändringar på instrument vilka innehas över balansdagen. Företaget kan resultatföra den totala nettopositionen löpande alternativt endast resultatföra den värdeförändring som är hänförlig till instrument vilka innehas för omsättning. Den på övriga instrument belöpande värdeförändringen redovisas i detta fall mot eget kapital, utan att påverka årets resultat, fram till dess att instrumenten omsätts och vinster eller förluster resultatförs. Rekommendationen presumerar dock att derivatinstrument alltid innehas för omsättning om de inte särskilt redovisas som säkringsinstrument. I detta fall skall speciell säkringsredovisning ske, se nedan avsnitt 5.5.4.

Rekommendationen innebär således att derivatinstrument innehavda i spekulationssyfte skall värderas till marknadsvärde och balansföras. Det här innebär att derivatinstrument utestående över balansdagen kommer att påverka resultatet oavsett om dessa löper med vinst eller förlust. Följaktligen är det den på derivatinstrumenten belöpande nettopositionen som påverkar resultatet för perioden.

Vi har ovan i avsnitt 5.1.1. angett att IASC:s rekommendationer bör utgöra en del av den kompletterande normgivningen på redovisningsområdet. Följer av detta att svenska företag kan redovisa enligt IASC från och med räkenskapsåret 2001? Bengt-Allan Mettinger konstaterar att IAS 39 uppenbarligen inte ryms inom de ramar som uppställs för företag som redovisar enligt

ÅRL.¹⁵⁸ Detta följer också av den analys vi redovisat avseende intäktsredovisning, förlustreservering och marknadsvärdering. IASC:s rekommendationer är vägledande för svensk redovisning och utvecklingen av god redovisningssed men torde kunna tillämpas endast i de fall bestämmelserna implementerats i lag eller antagits som rekommendationer av auktoritativa organ, samt om regleringen på området är oklar eller saknas. En fullständig marknadsvärdering av derivatinstrument med påföljande resultatredovisning kan, vilket vi anför ovan, inte anses vara förenligt med regleringen på området. En redovisning enligt IAS 39 torde emellertid bättre än nuvarande metoder tillgodose kravet på en rättvisande bild. Vi antar därför att det arbete som pågår inom Kommissionen syftar till att harmonisera den EG-rättsliga regleringen på området för att IAS 39 skall kunna tillämpas inom EU. I sin artikel låter Jan Buisman påskina att så är fallet.¹⁵⁹

4.5 Säkringsredovisning

I avsnitt 2.3 beskrivs risker förknippade med ett företags verksamhet. Vi har vidare anför att derivatinstrument kan användas för att reducera eller eliminera dessa risker. Detta sker genom att företagen till exempel ingår terminskontrakt till en viss ränta för att i förväg kunna avgöra sina räntekostnader (jämför RÅ 1997 ref 5). En säkring innebär alltså att förändringar i värdet hos tillgångar, skulder eller framtida flöden motsvaras av en förändring i en säkringstransaktion med omvänt tecken.

Då redovisningen skall ge information till ett företags intressenter är det av vikt att även transaktioner med säkringssyfte och de implikationer dessa för med sig beskrivs på ett adekvat sätt. Detta inte minst för att redovisningen skall ge en rättvisande bild av företags ställning och resultat. Säkringsredovisning syftar således på att de transaktioner som är kopplade till varandra genom ett säkringssyfte skall redovisas enligt den ekonomiska innebörden av transaktionerna. Säkringsredovisning påverkar ett företags resultat genom att intäkter och kostnader belöpande på de i säkringstransaktionen ingående posterna periodiseras mot varandra. Konkret kan detta beskrivas som att värdeförändringar på säkringsåtgärden redovisas samtidigt som motsvarande effekt på den säkrade posten oavsett när värdeförändringarna i dessa realiserar.¹⁶⁰ Det här medför att värderingsprinciperna för en av posterna kan frångås om säkringsredovisning tillämpas.

4.5.1 Periodiserad och marknadsvärderad säkringsredovisning

I litteratur och artiklar identifieras två huvudtyper av säkringsredovisning. Det som skiljer de två metoderna åt är tidpunkten för när värdeförändringar i de i säkringstransaktionen ingående posterna påverkar det redovisade resultatet.

Periodiserad säkringsredovisning¹⁶¹ innebär att de orealiserade vinster och förluster som uppkommer på grund av värdeförändringar i en säkrad post inte resultatförs innan affären regleras.

¹⁵⁸ Mettinger, Bengt-Allan, ”Finansiella instrument enligt IAS 39: en standard som redan ifrågasätts”, *Balans*, 1999, nr 10, s 39. Se också Buisman, s 12.

¹⁵⁹ Buisman, s 12.

¹⁶⁰ Engshagen, Ingrid, ”Hedge av utländska dotterbolagsaktier”, *Balans*, nr 12 1994, s 29.

¹⁶¹ Terminologin är hämtad från Bäckström, Anders, Wadman, Eva, ”Derivatinstrument inte längre ”off balance””, *Balans*, nr 8-9 1998, s 44. I den anglosachsiska litteraturen, liksom ofta i den svenska, används uttrycken ”deferral hedge accounting” (periodiserad säkringsredovisning) och ”mark to market hedge accounting” (marknadsvärderad säkringsredovisning). Bäckström och Wadman använder det svenska språket utan att förståelsen blir lidande. Vi anser att tillvägagångssättet är att föredra i en svensk text och har därför valt att anamma författarnas översättning.

Vid detta tillfälle resultatförs också säkringstransaktionen. I resultatredovisningen kan periodiserad säkringsredovisning således medföra en värdering av derivatinstrument som är motsatsen till de ovan redovisade i avsnitt 5.3 och 5.4. Förfarandet kan exemplifieras med RÅ 1997 ref 5. Här var intäkten belöpande på terminskontraktet realiserad. Detta till trots redovisades inte intäkten i resultatet för det året. Istället periodiserades intäkten för att matcha ränteutbetalningarna under det följande året.

Marknadsvärderad säkringsredovisning innebär att både den säkrade posten och säkringstransaktionen marknadsvärderas på balansdagen. Förändringar i värde resultatförs löpande och tar ut varandra i resultatredovisningen. Effekten på resultatet blir således noll till den del den säkrade posten är effektivt säkrad. Metoden kan avseende resultatredovisningen jämföras med den i avsnitt 5.3 redovisade metoden för förlustreservering. Här skall hänsyn tas till motstående poster vilka begränsar förlustrisken. Metoden ligger självklart också nära en ren marknadsvärdering så som den beskrivits i avsnitt 5.4.

4.5.2 Säkringsredovisning och beskattning, normal verksamhet

I vår analys av gränsdragningen mellan yrkesmässig och icke yrkesmässig handel med finansiella instrument visar vi att RÅ 1997 ref 5 slår fast att derivatinstrument vilka används som säkringar i bolagets normala verksamhet inte skall beskattas enligt bokföringsmässiga grunder. Detta oaktat att de säkrade posterna skall värderas och beskattas enligt redovisningen. Följden av RÅ 1997 ref 5 är att en frikoppling mellan redovisning och beskattning de facto har skett avseende derivatinstrument vilka används för att säkra tillgångar och flöden i den normala verksamheten. En mycket central fråga som måste besvaras vid gränsdragningen är således när ett derivatinstrument ingår som säkring i den normala verksamheten.

Finansinspektionens föreskrifter för kreditinstitut, värdepappers- och försäkringsbolag innehåller allmänna råd om säkringsredovisning.¹⁶² Enligt dessa skall bolagen sträva efter att tillämpa marknadsvärderad säkringsredovisning. I vissa fall, till exempel då fråga är om säkring av ränterisk för lånefordringar, kan periodiserad säkringsredovisning tillämpas.¹⁶³ Bolagen som lyder under Finansinspektionens föreskrifter skall redovisa enligt de principer som fastslås i 2 kap 2 § ÅRL, se avsnitt 4.3. De värderingsregler som beskrivs i avsnitt 4.4.1 avser endast värdepapper som är omsättningstillgångar samt derivatinstrument. Således innebär Finansinspektionens föreskrifter ett avsteg från regleringen. Stöd för detta anser sig Finansinspektionen finna i 2 kap 2 § ÅRL 2 st. Här stadgas att avvikelser kan göras från principerna om särskilda skäl föreligger och om det är förenligt med god redovisningssed och kravet på en rättvisande bild.

Svensk redovisningslagstiftning innehåller alltså inga explicita bestämmelser om säkringsredovisning. I avsnitt 3.2.2 har vi dock uppmärksammat att 24 § anv p 4 KL innehåller bestämmelser om valutasäkring. Här stadgas att fordringar och skulder i utländsk valuta skall värderas till kursen vid beskattningsårets utgång. Fordringar och skulder vilka säkrats genom ingångna terminskontrakt eller liknande får dock tas upp till det värde som motiveras av valutasäkringen. Förutsättningen är dock att samma värde används i bokföringen och att värderingen stämmer överens med god redovisningssed.

¹⁶² 2 kap 11 § i FFFS 1999:14 samt 4 kap om säkringsredovisning i FFFS 1999:17.

¹⁶³ Jämför RÅ 1997 ref 5.

Den skatterättsliga regleringen är en följd av bestämmelsen i 4 kap 13 § ÅRL som tillåter balansdagskursvärdering av fordringar och skulder i utländsk valuta samt den praxis som utvecklats på området av Bokföringsnämnden och Redovisningsrådet.¹⁶⁴

Redovisningsrådets rekommendation nr 8 (RR 8) stadgar att redovisningen av poster i utländsk valuta skall ske till balansdagens kurs. Avseende säkringsredovisning hänvisas till Bokföringsnämndens rekommendation nr 7 (BFN 7)¹⁶⁵ och till det arbete som pågår inom IASC.¹⁶⁶

BFN 7 stadgar att då ett företag helt eller delvis har skyddat en fordran eller skuld i utländsk valuta skall posten värderas med hänsyn till transaktionernas ekonomiska innebörd. Om ett terminskontrakt används för valutasäkring skall dagskursen den dagen terminskontraktet ingås användas vid värderingen av den säkrade posten. Detsamma skall gälla om annan valutasäkringsåtgärd som ger motsvarande skydd vidtas. Med formuleringen torde avses till exempel valutaoptioner. En tillämpning av BFN 7 innebär alltså en variant av periodiserad säkringsredovisning. Har företaget däremot ingått ett valutaswapavtal skall fordran eller skulden värderas i den valuta som gäller enligt avtalet. Detta torde innebära att en balansdagskursvärdering sker, alltså en form av marknadsvärderad säkringsredovisning.

För att en valutasäkring skall föreligga enligt BFN 7 måste avsikten ha förelegat vid transaktionstidpunkten. Vidare måste säkringen vara att anse som effektiv. Vad som avses i fråga om effektiv säkring utvecklas inte i rekommendationen. Effektivitetsbedömningen bör dock vara beroende av att säkringstransaktionen de facto bidrar till att risken helt eller åtminstone till viss del elimineras genom att värdeförändringar på den säkrade och den skyddande posten uppvägs av varandra. Det är detta som avses med effektiv säkring i Finansinspektionens föreskrifter för årsredovisning i kreditinstitut, värdepappers- och försäkringsbolag.¹⁶⁷ Effektivitetskravet synes också vara detsamma i IAS 39.

Vi antar att derivatinstrument används i stor utsträckning just för att valutasäkra tillgångar, skulder och flöden i företagets verksamhet.¹⁶⁸ I redovisningen torde således många poster värderas utifrån säkringstransaktionernas ekonomiska innebörd. Valutasäkring av fordringar och skulder torde i princip uteslutande ske som ett led i företagets normala verksamhet. Enligt RÅ 1997 ref 5 måste det anses vara fastlagt att de transaktioner som behandlas av bestämmelserna om valutasäkring inte faller inom ramen för yrkesmässig handel med finansiella instrument. Av detta följer således att säkringsredovisningen inte ligger till grund för beskattningen av de derivatinstrument vilka ingår i denna.

Bestämmelserna i KL och BFN 7 behandlar endast valutasäkring av fordringar och skulder. Detta oaktat torde säkringsredovisning tillämpas av företag även avseende andra tillgångar, skulder och flöden. Stöd för säkringsredovisningen torde då stå att finna i 2 kap 2 § 2 st ÅRL. Övriga säkringar vilka ingår som ett led i företagets normala verksamhet är enligt RÅ 1997 ref 5 räntesäkringar avseende rörelsebetingade lån. Vidare bör också säkring av prisrisker vilka uppstår på grund av prisförändringar på råvarumarknaden ingå i företagets normala verksamhet. I de fall ett säkringssyfte kan identifieras och om säkringen är effektiv kvalificerar troligtvis åtgärden för

¹⁶⁴ Prop 1998/99:28, s 12.

¹⁶⁵ Rekommendationen behandlar värdering av fordringar och skulder i utländsk valuta. Den är efter ikraftträdandet av RR 8, 1 januari 1999, upphävd utom i de delar den behandlar valutasäkring.

¹⁶⁶ Med hänvisningen avser Redovisningsrådet bland annat det arbete som lett fram till IAS 39.

¹⁶⁷ 2 kap 11 § i FFFS 1999:14 samt 4 kap om säkringsredovisning i FFFS 1999:17.

¹⁶⁸ Se avsnitt 2.2. Jämför även Johansson, s 747.

säkringsredovisning. Det framstår då som klart att det derivatinstrument som används för säkringen skall beskattas enligt kapitalreglerna.

Frågan huruvida den skatterättsliga bedömningen av vad som kvalificerar för säkring är densamma som den civilrättsliga enligt den goda redovisningssed som utvecklats på området besvaras inte i RÅ 1997 ref 5. Huruvida säkringen måste vara effektiv behandlas inte närmare. Domens ordalydelse tyder på att det är syftet med innehavet som är det avgörande. Eftersom syftet var att räntesäkra företagets upplåning kunde det inte röra sig om en vid sidan av den normala verksamheten yrkesmässigt bedriven handel med värdepapper. Den skatterättsliga bedömningen ställer troligtvis inte samma krav som god redovisningssed avseende säkringsens verkliga effektivitet. Ett exempel på transaktioner vilka inte med säkerhet kvalificerar för säkringsredovisning är säkringar av framtida betalningsflöden, vilka inte upptas i redovisningen då de ännu inte utgör en affärshändelse enligt BFL.¹⁶⁹ Sådana betalningsflöden omfattas inte av bestämmelserna BFN 7. Det är dock klart att innehavet av derivatinstrument för att säkra framtida betalningsflöden är betingade av den normala verksamheten och att syftet är att säkra flödet. Härav följer att derivatinstrumentet skall frikopplas från redovisningen och oaktat hur det behandlas i denna beskattas enligt kapitalreglerna i SIL.

4.5.3 Säkringsredovisning och beskattning, yrkesmässig handel med finansiella instrument

Derivatinstrument vilka används som säkringsinstrument i yrkesmässig handel med finansiella instrument skall beskattas enligt företagets räkenskaper. I det här fallet kan derivatinstrument användas för att säkra såväl avistainstrument, vilka redovisas enligt reglerna för omsättningstillgångar, samt derivatinstrument. Derivatinstrument skall, vilket vi redogjort för ovan i avsnitt 5.3, redovisas enligt reglerna för förlustreservering i de fall handeln bedöms som yrkesmässig.

Frågan uppkommer om periodiserad eller marknadsvärderad säkringsredovisning kan användas i de fall derivatinstrument ingår i en yrkesmässig handel med värdepapper. Utgångspunkten för regleringen i ÅRL är att redovisningen skall ske enligt försiktighetsprincipen samt post för post. En säkringsredovisning enligt marknadsvärdemetoden innebär att orealiserade vinster redovisas över resultatet. För att en sådan metod skall kunna tillämpas torde kravet vara att säkringen helt eliminerar den orealiserade vinsten genom att en motsvarande minuspost resultatförs. Säkringsredovisning avseende derivatinstrument ingående i yrkesmässig handel med finansiella instrument kommer därför inte att leda till andra skattemässiga effekter än vad som gäller den normala resultatredovisningen enligt reglerna om förlustreservering med hänsyn tagen till eventuella motstående poster.

4.5.4 IAS 39 – förändrade säkringsredovisningsprinciper

Vi har ovan i avsnitt 5.4.2 slagit fast att IAS 39 innebär att derivatinstrument liksom avistainstrument skall marknadsvärderas. Då derivatinstrument används för att säkra tillgångar eller flöden i verksamheten krävs emellertid vissa justeringar. Rekommendationen ställer upp vissa formkrav för att säkringsredovisning skall tillåtas. Förhållandet mellan den säkrade posten och säkringsinstrumentet skall vara tydligt identifierbart och mätbart. Säkringen måste vidare vara effektiv, det vill säga, risken skall föreligga och den skall de facto reduceras eller elimineras genom

¹⁶⁹ Professor Erling Peterssohns yttrande i RSV rapport 1996:1, bilaga 4, s 1 f.

säkringstransaktionen. Rekommendationen innebär att olika typer av säkringsredovisning skall ske för olika transaktioner. Tre slag av redovisningsmässiga säkringar används.¹⁷⁰

Verkligt värde-säkring definieras som en säkring av värdet förändringar i en balansförd tillgång eller skuld, till exempel beroende på ränte- eller valutafluktuationer. Den resultatmässiga innebörden av en verkligt värde-säkring är att orealiserade vinster respektive förluster resultatförs och till den delen en effektiv säkring föreligger. Här används alltså marknadsvärderad säkringsredovisning.

Kassaflödessäkring sker antingen för att säkra framtida flöden, vilka ännu inte är balansförda, eller för att säkra flöden hänförliga till tillgångar eller skulder. Exempel på detta kan vara räntebetalningar på instrument med rörlig ränta.¹⁷¹ Vid kassaflödessäkring skall värdet förändringar i derivatinstrumentet inte resultatföras innan det skyddade kassaflödet påverkar resultatet. Således en periodiserad säkringsredovisning. På samma sätt som kassaflödessäkringar behandlas säkring av nettoinvestering i utländsk enhet.

Verkligt värde-säkring som den fungerar enligt IAS 39 får i princip samma effekt som en förlustreservering enligt de regler vi beskriver ovan i avsnitt 5.3. Orealiserade vinster förs över resultatet i den mån en förlustreservering kräver detta. Således kan säkringen i den här delen sägas stämma överens med redovisningsregleringen och i övrigt god redovisningssed. Avseende övriga tillgångar och skulder, vilka alltså inte utgörs av avista eller derivatinstrument, kan en tillämpning dock inte anses vara förenlig med den svenska regleringen. Huvudregeln innebär att en värdering skall ske enligt lägsta värdets princip och post för post.

De företag som omfattas av ÅRKL och ÅRFL säkringsredovisar emellertid redan nu i allt väsentligt enligt de regler som IAS 39 ställer upp. För detta anser man sig finna stöd i 2 kap 2 § ÅRL vilken är tillämplig på alla aktiebolag.

4.6 Sammanfattande kommentarer

Vi har i det här kapitlet redovisat ett regelsystem som innehåller få explicita bestämmelser rörande derivatinstrument. Vi har således redovisat en bild av gällande rätt så som vi uppfattar den. Utgångspunkten för vår analys har varit grundläggande värderingsregler samt kravet på att redovisningen skall ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Dessa regler är emellertid öppna för tolkning och således finns möjligheten för företagen att tillämpa reglerna olika beroende på hur de vill redovisa sina derivatinstrument.

Kreditinstitut, värdepappers- och försäkringsföretag tillåts redovisa sina innehav av derivatinstrument till marknadsvärde. Denna metod torde på ett mer adekvat sätt svara mot kravet på en rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Metoden kan dock inte tillämpas av företag som redovisar enligt ÅRL då regleringen i denna inte medger marknadsvärdering.

Enligt IAS 39 skall derivatinstrument marknadsvärderas. Det medför att derivatinstrumenten skall balansföras och att orealiserade förluster och vinster skall föras över resultatet. Rekommendationen leder till bättre förutsättningar för företagen att upprätta en redovisning som ger en rättvisande bild

¹⁷⁰ Mettinger, s 38 f. Författaren tillhandahåller en svensk översättning av terminologin i rekommendationen. Verkligt värde-säkring (Fair value hedge), kassaflödessäkring (Cash flow hedge) och säkring av nettoinvestering i utländsk enhet (Hedge of a net investment in a foreign entity).

¹⁷¹ Mettinger, s 38.

av ställning och resultat. Rekommendationen är emellertid inte förenlig med bestämmelserna i EG:s fjärde bolagsdirektiv. Arbetet pågår dock för att anpassa EG:s regelverk efter internationella normer varför en anpassning till IAS 39 är att vänta. I avvaktan på en ändring av det fjärde bolagsdirektivet är företagen hänvisade till kravet på en rättvisande bild och avstegsregeln. Denna har dock inte implementerats i ÅRL.

Enligt gällande redovisningslagstiftning måste resultatredovisningen alltså ske med beaktande av försiktighets- och realisationsprincipen. Vår analys av regelsystemet innebär att derivatinstrument utestående över balansdagen skall resultatföras endast i det fallet en förlustrisk föreligger. Enligt principer som fastlagts i RÅ 1981 1:51 måste dock hänsyn tas till poster som begränsar förlustrisken. Således kan inte en extrem post för postvärdering ske i det fallet företaget innehar derivatinstrument med motstående positioner. Metoden har tillämpats i en länsrättsdom där domstolen i sin argumentation hänvisade till kravet på en rättvisande bild av det ekonomiska resultatet.¹⁷² Eftersom innebörden i god redovisningssed på området inte kan sägas vara helt fastlagd har domstolarna möjligheten att göra en mer självständig bedömning av vilka metoder som skall anses förenliga med redovisningslagstiftningen, och således ligga till grund för beskattningen. Med beaktande av att det anglosachsiska redovisningssystemet i stor utsträckning leder utvecklingen av redovisningen torde det kunna antas att ett ”substance over form”-synsätt kommer att dominera denna även i rättstillämpningen. Således konstaterar vi att domen i länsrätten ger uttryck för en redovisning som, så vitt ÅRL möjliggör detta, på bästa sätt ger en rättvisande bild av företagets ställning och resultat.

Derivatinstrument används i stor utsträckning för att eliminera eller reducera risker i företags verksamhet. Oavsett om derivaten redovisas fristående eller om de redovisas som säkringar tillsammans med de säkrade posterna så skall derivatinstrumenten inte beskattas enligt redovisningen. Eftersom de handlats som ett led i företagets normala verksamhet, och inte i en vid sidan av denna yrkesmässig handel med värdepapper, skall de beskattas enligt kapitalreglerna. De säkrade posterna kommer dock att beskattas enligt säkringsredovisningen.

Den är dock inte bara säkringsinstrument som kommer att behandlas asymmetriskt i beskattning och redovisning. Även derivatinstrument som innehas med spekulativt syfte, men som inte kvalificerar för yrkesmässig handel med finansiella instrument, behandlas på detta sätt.

¹⁷² Se avsnitt 5.3.2.

5 Beskattning av icke yrkesmässig handel med derivatinstrument

I de fall derivatinstrument används som säkring i aktiebolags normala verksamhet, om denna inte utgörs av handel med finansiella instrument, eller då de i övrigt inte kvalificerar för yrkesmässig handel frikopplas beskattningen av dessa från redovisningen. Den resultatpåverkan derivatinstrumenten har i räkenskaperna återförs i inkomstdeklarationen och skatteunderlaget belöpande på dessa beräknas istället enligt kapitalreglerna i SIL. Samtliga lagrumshänvisningar i kapitlet avser SIL om inte annat anges.

5.1 Kapitalvinstbeskattning i näringsverksamhet

Vad som skiljer en inkomstberäkning enligt kapitalreglerna från den ovan redovisade beräkningen enligt bokföringsmässiga grunder är främst tidpunkten för beskattningen. När kapitalreglerna tillämpas sker ingen skattemässig resultatpåverkan innan derivatinstrumenten avyttrats. Således resultatförs varken orealiserade vinster eller förluster vilket kan vara fallet då beskattningen sker på bokföringsmässiga grunder. Givetvis kan beskattningen inte heller skjutas upp på grund av säkringsredovisning, jämför RÅ 1997 ref 5. I övrigt bör det påpekas att skattesatsen är densamma oavsett vilken beräkningsmetod som används. Detta följer av att aktiebolaget beskattas för sin verksamhet endast för inkomst av näringsverksamhet. Inte heller skall den generella förlustkvoteringen till 70 % tillämpas på aktiebolag.¹⁷³ När inkomstberäkningen sker enligt 27 § 2 mom skall dock det genomsnittliga anskaffningsvärdet anses som anskaffningsvärde för finansiella instrument av samma slag och sort.¹⁷⁴ Förluster vilka uppkommer vid icke yrkesmässig handel med derivatinstrument är fullt ut kvittningsbara mot vinster uppkomna i den övriga verksamheten.

2 § 14 mom 1 st stadgar dock ett viktigt undantag avseende kvittningsrätten, den så kallade aktiefällan. Enligt bestämmelsen medges avdrag för förlust vid avyttring av de tillgångar som avses i 27 § 1 mom endast mot vinst vid avyttring av sådana tillgångar. Finns ingen vinst att kvitta förlusten mot kan förlusten sparas och kvittas mot vinst som uppkommer efterföljande beskattningsår. De tillgångar som avses är aktier och andra aktieanknutna finansiella instrument vilka innehas i kapitalplacerings syfte. Här ingår således även derivatinstrument för vilka den underliggande egendomen utgörs av aktier eller för vilka värdet avgörs av aktieindex och andra instrument som till konstruktion eller verkningsätt liknar dessa. Vidare föreligger enligt förarbetena ”... en presumtion för att ett nykonstruerat instrument skall beskattas som aktierna om det eller något underliggande instrument är hänförligt till denna kategori.”¹⁷⁵

¹⁷³ Detta följer av att aktiebolag inte omfattas av 3 § 2 mom SIL, eftersom dessa bolag inte har intäkt av kapital.

¹⁷⁴ Stadgandet avser aktier och aktieanknutna instrument. Genomsnittsmetoden omfattar emellertid även övriga instrument, baserade på fordringsrätter och valuta, eftersom 29 § 1 mom och 30 § 1 mom hänvisar till beräkningsmetoden i 27 § 2 mom.

¹⁷⁵ Prop. 1989/90:110, s 722.

Är innehavet betingat av den skattskyldiges rörelse eller företag som med hänsyn till äganderättsförhållanden eller organisatoriska förhållanden kan anses stå den skattskyldige nära gäller emellertid inte kvittningsbegränsningen, 2 § 14 mom 2 st. Vad som avses i andra stycket är så kallade organisationsaktier eller näringsbetingade aktier.¹⁷⁶ Den typen av innehav omfattas inte av den här framställningen. Derivatinstrument av den arten vi behandlar faller uteslutande under huvudregeln i stadgandets första stycke och följaktligen begränsas kvittningsrätten för dessa om de kategoriseras som aktieanknutna. I det här fallet uppstår alltså en direkt negativ konsekvens av att handeln med derivatinstrument inte bedöms som yrkesmässig eftersom den generella kvittningsrätten som normalt föreligger i näringsverksamheten begränsas. Följderna av kvittningsbegränsningen mildras dock av rätten att spara eventuella underskott för avdrag mot senare uppkomna vinster i aktiefällan.

5.2 Kapitalvinstbeskattningsavderivatinstrument

5.2.1 Gemensamma bestämmelser

24 § innehåller de gemensamma bestämmelserna för kapitalvinstberäkningen vid all slags egendomsavyttring. Enligt 1 mom stadgas att kapitalvinsten beräknas som intäkten med avdrag för omkostnadsbeloppet. Intäkten bestäms som det avtalade vederlaget minus eventuella försäljningskostnader. Omkostnadsbeloppet utgörs av det totala anskaffningsvärdet, det vill säga likviden för det aktuella derivatinstrumentet inklusive förvärvskostnader. Till exempel mäklaravgifter och liknande.

I 24 § 2 mom definieras vad som avses med avyttring. Definitionen är av central betydelse eftersom skattskyldigheten uppstår först vid avyttring av egendomen, eller förpliktelsen. Avyttring sker genom försäljning, byte eller därmed jämförlig överlåtelse av egendomen. Detta innebär att skattskyldigheten inträder det år då bindande avtal har träffats, oberoende av när likvid och leverans sker.¹⁷⁷ För terminer och optioner gäller dock särskild reglering avseende skattskyldighetens inträdande beroende på derivatinstrumentens egenskaper.

5.2.3 Terminer

Vad som avses med terminer regleras i 24 § 4 mom 4 st. Av central betydelse är att terminer här definieras som finansiella instrument. Lagstiftaren hävdar att uttrycket innebär ett förtydligande av lagrummet och anger att detta endast är tillämpligt på terminer som är avsedda att omsättas på kapitalmarknaden.¹⁷⁸ Med uttrycket torde inte förstås att endast standardiserade terminer omfattas av bestämmelsen. Detta skulle innebära att icke standardiserade terminskontrakt inte beskattas enligt reglerna för terminer. Eftersom terminskontrakt är specialreglerade avseende tidpunkten för skattskyldighetens inträdande har lagstiftaren velat förhindra att vanliga försäljningsavtal, där betalning och leverans bestäms till en framtida tidpunkt, inte skall falla inom definitionen. För dessa avtal råder inte den osäkerhet avseende affärens utfall som kännetecknar ett terminsavtal. Vid

¹⁷⁶ Lodin, Sven-Olof, Lindencrona, Gustaf, Melz, Peter, Silfverberg, Christer, *Inkomstskatt*, sjunde upplagan, 1999, s 282. Med näringsbetingade innehav avses aktieinnehav som har ett direkt samband med den bedrivna verksamheten. Dessa klassas som anläggningstillgångar.

¹⁷⁷ Prop. 1989/90:110, s 712. För en redogörelse avseende vissa gränsdragningsproblem då fråga är om bindande avtal eller ej hänvisas till Rutberg, m fl, s 45. Se också Tivéus, s 26.

¹⁷⁸ Prop. 1990/91:54, s 312.

ett försäljningsavtal är intäkter och kostnader bestämda vid avtalsslutet. Skattskyldighetens inträdande för den typen av avtal bestäms enligt grundregeln i 24 § 4 mom 1 st.

För de terminer som är finansiella instrument inträder skattskyldigheten för kapitalvinst respektive avdragsrätt för kapitalförlust det år då fullgörandet skall ske enligt terminsavtalet, 24 § 4 mom 4 st.¹⁷⁹ Eftersom terminsavtalen är ömsesidigt bindande torde ingående av avtalet sällan medföra några omkostnader.

Beskattningen avgörs av hur affären avslutas. Beräkningen och kvittningsrätten avgörs utifrån de bestämmelser som reglerar kapitalvinstbeskattningen för den underliggande egendomen. För aktiebolag får detta endast betydelse då fråga är om terminer med aktier eller aktieanknutna instrument som underliggande egendom eller om värdet beror på aktieindex eller liknande. Kvittningsrätten begränsas då till att endast gälla inom aktiefällan. I övrigt hänförs kapitalvinster och förluster till övriga inkomster i näringsverksamheten. Inom detta inkomstslag råder full kvittningsrätt.

Lösen innebär ingen avyttring av terminen för mottagaren av den underliggande egendomen. Vid lösen skall köparen därför ta upp likviden som anskaffningsvärde, 24 § 2 mom 6 st. Säljaren beskattas enligt reglerna för den underliggande tillgången.

När terminsavtal handlas av aktiebolag i spekulationssyfte torde dessa emellertid mycket sällan avslutas genom lösen.¹⁸⁰ Detta torde i än högre grad gälla då terminer innehålls i säkrings syfte. Det normala förfarandet är att kontrakten går till stängning, eller nettning. I dessa fall sker ingen leverans av egendomen. Istället kontantavräknas kontrakten med utgångspunkt i värderingen av den underliggande egendomen. Den part för vilken värdeutvecklingen gått åt fel håll ersätter den andra parten.

Avslutas terminsavtalet genom stängning eller nettning sker kontantavräkning och erhållet belopp beskattas som kapitalvinst. Kapitalförlusten är avdragsgill.

Om innehavaren av terminen vidareförsäljer egendomen utgör försäljningslikviden minus eventuella omkostnader beskattningsbar kapitalvinst. Det finns dock ingen möjlighet för säljaren att utnyttja schablonregeln i 27 § 2 mom 3 st. Köparen av terminen får givetvis ta upp likviden som omkostnad vid en framtida avyttring.

Det kan emellertid förekomma att också terminskontrakt, vilka inte anses vara finansiella instrument, uppfyller de materiella kraven på en terminsaffär.¹⁸¹ Vid avtalets ingående kan därför inte affärens ekonomiska innebörd för parterna avgöras. I 24 § 4 mom 2 st anges att då intäktens storlek är beroende på viss framtida händelse kan beskattningens totala belopp inte fastställas vid den taxering som är i fråga. Den resterande delen förs till beskattning vid det senare år då detta belopp blir känt till storlek. Av formuleringen följer att fråga inte är om avtal av terminskaraktär. Tivéus anger att lagrummet är en kodifiering av tidigare praxis och att det avser okänd tilläggsköpeskilling.¹⁸² Rutberg, Rutberg och Molander menar att bestämmelsen inte kan anses vara direkt tillämplig på terminsaffärer eftersom fråga inte är om osäkerhet avseende intäkten. Istället

¹⁷⁹ Jämför RÅ 1997 ref 5. Bolaget tilläts inte uppskjuta beskattningen till det senare år då intäkterna togs upp i det bokföringsmässiga resultatet på grund av säkringsredovisningen.

¹⁸⁰ Lodin, m fl, 1999, s 169.

¹⁸¹ Rutberg, m fl, s 184.

¹⁸² Tivéus, s 28 f. Författaren hänvisar till rättsfallen RÅ 1974 ref 6 och RÅ 1988 ref 56.

rör osäkerheten i detta fall vinstens eller förlustens storlek.¹⁸³ Författarna menar dock att ett lämpligt behandlingssätt synes vara att tillämpa de grundprinciper som kommer till uttryck i bestämmelsen analogt på terminsaffärer som inte omfattas av begreppet finansiella instrument. Detta medför att ingen beskattning uppstår före förfallodagen.

5.2.3 Optioner

I 24 § 4 mom 3 st finns den skatterättsliga definitionen för optioner. Även optionsavtal definieras som finansiella instrument. I förarbetena till lagrummet förs resonemang vilka ger intryck av att lagrummets tillämpning inte är beroende av huruvida en option är avsedd för omsättning på kapitalmarknaden eller ej.¹⁸⁴ När uttrycket ett år senare infördes i ovan nämnda bestämmelse avseende terminer anfördes dock att även optionsbestämmelsen omfattades av avgränsningen. För optioner som inte är finansiella instrument saknas, liksom för terminer vilka faller utanför definitionen, särskilda skatteregler. Rutberg, Rutberg och Molander konstaterar att ”Hur sådana optioner skall beskattas är därför oklart.”¹⁸⁵

24 § 1 mom 2 st innehåller ett stadgande som är tillämpligt på alla de förpliktelser som avses i 3 § 1 mom. Det torde dock ha sin största betydelse avseende optioner.¹⁸⁶ I vissa fall erhålls intäkten före utgifterna uppkommer. Så är fallet i fråga om utfärdande av optioner. Intäkten är den premie som utfärdaren erhåller av innehavaren vid affärens ingående. Utgifterna uppkommer om innehavaren vid en senare tidpunkt väljer att utnyttja optionen. Utfärdaren skall i så fall betala direkt till innehavaren (stängning), eller leverera den underliggande egendomen (lösen). Förfarandet innebär att affärens resultat inte kan avgöras innan innehavaren väljer att utnyttja optionen eller att låta den gå till förfall. Innan skattereformen erkändes inte sambandet mellan premien och påföljande utgifter i annat fall än om det rörde optioner avsedda att omsättas på kapitalmarknaden, samt om utgifterna uppkom samma år som premiebetalningen.¹⁸⁷ Efter skattereformen stadgar 24 § 1 mom 2 st att då frågan är om sådan förpliktelse som avses i 3 § 1 mom, till exempel optioner och terminer, skall vad som erhållits vid ingåendet tas upp som intäkt och vad som utgivits vid upphörandet dras av som kostnad. Numera godkänns alltså sambandet fullt ut mellan premien och de kostnader utfärdaren kan komma att stå vid stängning eller lösen.

I 24 § 2 mom 1 st fastslås att med avyttring jämställs förfall av ett optionsavtal. Optionsavtalet anses således avyttrat efter att tiden för utnyttjande löpt ut. I detta fall blir den premie som betalats att betrakta som kapitalförlust för innehavaren och kapitalvinst för utfärdaren.

Beskattnings av optionsaffärer beror vidare på om den skattskyldige är utfärdare eller innehavare, hur lång optionens löptid är, samt hur transaktionen avslutas och om den underliggande egendomen är att hänföra till aktiefällan eller ej.

¹⁸³ Rutberg, m fl, s 184.

¹⁸⁴ Prop. 1989/90:110, s 442 och 713.

¹⁸⁵ Rutberg, m fl, s 172.

¹⁸⁶ Prop. 1999/00:2, s (specmot 44:15 IL). Se även SOU 1997:2 Del 1, s 215 i författningsförslaget till inkomstskattelagen avser bestämmelsen endast optioner och SOU 1997:2 Del 2, s 410, i författningskommentaren till det föreslagna lagrummet tar Skattelagskommittén för givet att bestämmelsen endast tillämpas på optioner.

¹⁸⁷ Prop. 1989/90:110, s 441.

Innehavaren av en köpoption beskattas när och om optionen avslutas med stängning eller kvittning, 24 § 4 mom 1 st. Beräkningen skall ske enligt 24 § 1 mom 1 st. Kapitalvinsten utgörs av den likvid som mottagits med avdrag för erlagd premie. Går optionen till förfall medför erlagd premie avdragsrätt. Vid lösen skall premien läggas till egendomens anskaffningspris.

Innehavaren av en säljoption beskattas vid lösen, stängning, kvittning och förfall. Skattskyldigheten inträffar vid avyttrandet av optionen eller vid försäljning av egendomen. Sker lösen får premien dras av från försäljningslikviden. Beskattningen sker sedan enligt reglerna för den sålda egendomen. Vid stängning, kvittning och förfall beräknas vinsten enligt 24 § 1 mom 1 st. Intäkten utgörs således av den erhållna likviden. Även i detta fall är premien avdragsgrundande.

Utfärdaren av en option beskattas enligt reglerna i 24 § 4 mom 3 st samt det ovan beskrivna lagrummet 24 § 1 mom 2 st.

Är optionens löptid högst ett år inträder skattskyldigheten då utfärdaren frigörs från sina åtaganden. Om en köpoption går till lösen säljer utfärdaren egendomen till innehavaren. Utfärdaren beskattas för försäljningspriset samt den erhållna premien. Avslutas optionen med stängning, kvittning eller förfall beskattas utfärdaren för nettoresultatet av affären. Således tas premien upp som intäkt och eventuell likvid som erlagts vid stängning eller kvittning tas upp som omkostnad.

När en motsvarande säljoption går till lösen köper utfärdaren egendomen av innehavaren. Anskaffningskostnaden får dras av mot premien om den förvärvade egendomen avyttras under det beskattningsår då lösen skedde. Sker inte avyttring förs premien till beskattning utan avdrag. Om utfärdaren senare säljer den förvärvade egendomen kommer denna att beskattas för sig.¹⁸⁸ Optionen kan också avslutas genom stängning, kvittning och förfall. Även i detta fall beskattas utfärdaren för affärens nettoresultatet. Premien utgör intäkt och avdrag får göras för eventuell likvid erlagd vid stängning eller kvittning.

I de fall optionens löptid överstiger ett år tillämpas samma vinstberäkningsregler. Skattskyldigheten inträder emellertid redan det år då optionen utfärdats. Detta innebär att den erhållna premien skall tas upp till beskattning detta år och att förluster på grund av optionsavtalet får kvittas mot premien endast om affären avslutas samma år.

5.2.4 Swappar

Vi har ovan i kapitel 2 kortfattat beskrivit den ekonomiska innebörden av ett swapavtal. I Sverige saknas särskild lagstiftning om swaptransaktioner. Rutberg m fl anför att i detta fall blir således de generella reglerna för inkomst av kapital som skall tillämpas.¹⁸⁹ Författarna verkar emellertid inte anse att swapkontrakt hos aktiebolag skall beskattas enligt kapitalreglerna. Johansson är emellertid av åsikten att RÅ 1997 ref 5 pekar på att ”Swappar torde vara sådana derivatinstrument som enligt Regeringsrättens dom i vissa fall skall hänföras till icke yrkesmässig verksamhet.”¹⁹⁰ Även Johansson konstaterar att någon reglering för hur kapitalvinstbeskattning inte existerar. Han menar att en lösning skulle kunna vara att se en swap som två motsatta terminskontrakt.

¹⁸⁸ Prop. 1989/90:110, s 444.

¹⁸⁹ Rutberg, m fl, s 215.

¹⁹⁰ Johansson, s 748.

En tillämpning av detta synsätt skulle enligt vår tolkning innebära att swaptransaktionerna anses avyttrade i takt med att de förfaller till betalning. Betalningarna mellan parterna skall i detta fall betraktas som kontantavräkning eller nettningsav terminskontrakten. Kapitalvinstbeskattningsberäknas sedan på det erhållna beloppet. Det utbetalade beloppet medför rätt till avdrag.

Rutberg m fl utgår från ett ränteswapavtal och menar att i Sverige betraktas alltid de ursprungliga betalningsströmmarna från respektive part. Det här medför att låntagarna, oaktat att de ingått ett swapavtal, har avdragsrätt för den ursprungliga räntekostnaden, det belopp som faktiskt erläggs till den ursprungliga långgivaren. Författarna anför vidare att det är svårare att avgöra hur betalningarna mellan parterna på grund av swapavtalet skall beskattas.¹⁹¹ Kanske kan en analog tillämpning av terminer tillämpas i detta fall. De betalningar som utgår mellan parterna på grund av swapavtalet är beroende på ränteläget då en av parterna i avtalet har rörlig ränta. Således är utfallet av transaktionerna osäkert på samma sätt som för terminer. I avsnitt 5.2.2 ovan refererar vi Rutberg m fl som anser att en analog tillämpning av 24 § 4 mom 4 st torde vara möjlig då frågan rör terminer vilka inte är avsedda för omsättas på kapitalmarknaden.

5.3 Inkomstskattelagen

Den nya inkomstskattelagen innebär få nyheter på området. Vi har dock ovan i avsnitt 1.5 redogjort för att uttrycket finansiella instrument försvinner och ersätts av andra uttryck. För optioner och terminer innebär detta att definitionerna blir nya. Lagstiftaren lanserar begreppet lämpade för allmän omsättning i stället för den mer vaga innebörden av uttrycket finansiella instrument.

Detta innebär enligt regeringen att terminer i inkomstskattelagen alltid omfattar bara terminer lämpade för allmän omsättning.¹⁹² Vi drar emellertid slutsatsen att detta inte rör sig om en materiell förändring av innebörden i gällande rätt. I författningskommentaren hänvisar regeringen dessutom till de ovan anförda förarbetena till 24 § 4 mom 4 st i vilka det fastslås att med terminer i SIL avses terminer som är avsedda för omsättning på kapitalmarknaden.¹⁹³ Terminer som är lämpade för allmän omsättning behandlas på motsvarande sätt som i SIL. Detta torde även vara fallet för de terminer som inte är lämpade för allmän omsättning.

I förarbetena till inkomstskattelagen ställer sig regeringen frågande till om den nuvarande lagstiftningen om optioner genomgående avser endast sådana optioner som är lämpade för allmän omsättning. Definitionen av option i inkomstskattelagen skall omfatta alla sorters optioner, oberoende av om de är lämpade för omsättning eller ej.¹⁹⁴ Av detta följer emellertid inte att alla optionsavtal omfattas av de speciella beskattningsreglerna som gäller för optioner som är lämpade för allmän omsättning. Dessa behandlas även fortsättningsvis på samma sätt som i SIL.

Inkomstskattelagen innehåller emellertid regler även för optioner vilka inte är lämpade för allmän omsättning. Trots regeringens tveksamhet måste detta anses som en nyhet på området.¹⁹⁵ Enligt den nya bestämmelsen i 44 kap 31 § skall, då fråga är om andra köp- eller säljoptioner än de som är lämpade för allmän omsättning, utfärdarens kapitalvinst som avser utfärdandet tas upp som intäkt det år den utfärdas. Utfärdarens kapitalförlust vid upphörande av förpliktelsen skall dras av som

¹⁹¹ Rutberg, m fl, s 215.

¹⁹² Prop. 1999/00:110 Del 2, s 519.

¹⁹³ Prop. 1999/00:110 Del 2, s 528 och 540.

¹⁹⁴ Prop. 1999/00:110 Del 2, s 519 f.

¹⁹⁵ Jämför Rutberg, m fl, ovan i avsnitt 5.2.3.

kostnad det beskattningsår den upphör. Om händelserna inträffar samma år sker en gemensam kapitalvinstberäkning varvid beloppen avräknas mot varandra.

5.4 Sammanfattande kommentarer

När derivatinstrument inte ingår i en yrkesmässig handel med värdepapper enligt den praxis som har utvecklats skall de beskattas enligt kapitalreglerna. En kapitalbeskattning av derivatinstrument innebär en frikoppling av beskattningen från redovisningen. Detta medför främst att de periodiseringar som görs i redovisningen inte får genomslag i inkomstdeklarationen. Således skall de resultatpåverkande poster vilka ännu är orealiserade nollställas i inkomstdeklarationen. Vidare skall de poster vilka har realiserats under året men periodiserats framåt på grund av säkringsredovisning föras till beskattning. Detta innebär i praktiken att företaget går miste om en möjlig skattecredit. Det innebär emellertid också att företag kan gå miste om kvittningsmöjligheter i de fall derivatinstrumenten är hänförliga till aktiefällan enligt 2 § 14 mom. Effekten av detta mildras dock då förluster kan kvittas mot vinster uppkomna senare år.

6 Avslutande kommentarer

Vi har i den här uppsatsen beskrivit och analyserat skatteregleringen av aktiebolags handel med derivatinstrument. Den skatterättsliga regleringen på området är inte heltäckande och de regler som finns är i flera fall oklara och öppna för tolkning. I detta avsnitt gör vi några sammanfattande kommentarer kring den analys som presenterats i uppsatsen.

Beskattningen av aktiebolags handel med derivatinstrument regleras av olika bestämmelser beroende på om verksamheten anses som yrkesmässig eller ej. Vi har konstaterat att Regeringsrättens praxis avseende gränsdragningsfrågan yrkesmässig icke yrkesmässig verksamhet är sträng. Bedömningen har hittills endast baserats på de riktlinjer som drogs upp avseende handel med avistainstrument i RÅ 1986 ref 53 och RÅ 1988 ref 45. Således har bedömningen utgått från handelns omsättning, frekvens, regelbundenhet och varaktighet.

I RÅ 1997 ref 5 prövades om handel med säkringssyfte kunde vara att anse som yrkesmässig. Riksskatteverket tog upp frågan i RSV rapport 1996:1 och kom däri fram till att det torde vara rimligt att betrakta denna verksamhet som yrkesmässig på grund av dess nära samband med den normala verksamheten. Regeringsrätten använde sig också av sambandet med den normala verksamheten i sin argumentation och kom följaktligen fram till det motsatta slutet. Eftersom verksamheten inte kunde ses som en, vid sidan av den normala verksamheten yrkesmässig handel med värdepapper, så skulle kapitalreglerna tillämpas vid beskattningen.

I en närmare analys av praxis på området kommer vi fram till att endast spekulativ handel med värdepapper med säkerhet kan kategoriseras som yrkesmässig. Detta givetvis under förutsättning att handeln uppfyller de grundläggande kraven.

Regeringsrätten har inte tagit hänsyn till den utveckling som skett på marknaden för finansiella instrument. Derivatinstrument handlas idag av ett stort antal företag. Derivatinstrumenten används primärt för att säkra företagens verksamhet från diverse risker. Detta är en verksamhet som pågår frekvent och som kräver stort kunnande. Verksamheten torde dessutom bidra till en mer effektiv marknad då risker kan jämnas ut och fördelas med hjälp av derivatinstrument. Med beaktande av den turbulens som råder på marknaden och att utvecklingen av finansiella instrument även fortsättningsvis torde accelerera antar vi att handel med derivatinstrument i säkringssyfte kommer att öka även bland de mindre företagen. Att i det fallet endast betrakta spekulationshandel som yrkesmässig framstår som ett onödigt snävt synsätt. Det framstår som önskvärt, och kanske möjligt, att Regeringsrätten ändrar sin praxis avseende säkringar i den normala verksamheten.

I de fall handeln med derivatinstrument bedöms som yrkesmässig skall beskattningen ske enligt bokföringsmässiga grunder. Detta innebär att aktiebolagens redovisning styr beskattningsunderlaget.

Aktiebolags externa redovisning skall dock uppfylla fler syften. Dels skall redovisningen erbjuda information till bolagets intressenter och dels skall den ligga till grund för beskattningen.¹⁹⁶ Vidare ligger redovisningen till grund för beräkningen av den utdelning som lämnas av bolaget. Dessa intressen behöver inte i vår mening vara motstridiga. Det är dock en förutsättning att reglerna samverkar på ett sätt som motverkar att liknande transaktioner redovisas olika hos olika bolag.

Avseende information och öppenhet torde kravet på en rättvisande bild vara den mest centrala bestämmelsen i ÅRL. Av stor vikt är också att redovisningen presenteras på ett sätt som gör den jämförbar, dels över åren och dels med andra företag.¹⁹⁷

Att befarade utgifter skall belasta resultatet innan de realiserats följer främst av den civilrättsliga regleringen vilken syftar till att motverka att bolagets ställning och resultat övervärderas. Försiktighetsprincipen är av central betydelse i den svenska redovisningsregleringen. Ett tydligt exempel på detta är 4 kap 9 § ÅRL som stadgar att omsättningstillgångar skall värderas till det lägsta av verkligt värde eller anskaffningsvärde. Försiktighetsprincipen kommer också till uttryck i den bolagsrättsliga regleringen. Det redovisade resultatet ligger till grund för utdelning enligt 12 kap 2 § aktiebolagslagen (1975:1385). Utdelningen får dessutom inte ske med så stort belopp att det med hänsyn till bolagets konsolideringsbehov, likviditet eller ställning i övrigt strider mot god affärssed. Denna försiktighetsregel syftar främst att tillgodose bolagets borgenärs intressen. Medel skall inte otillbörligt kunna undandras bolaget så att borgenärernas rätt äventyras.

Den skatterättsliga regleringen skall motverka att bolagets ställning och resultat undervärderas. Exempel på detta kan hittas i lagervärderingsreglerna i 24 § anv p 2 KL. Här stadgas att lagertillgångar inte får tas upp till lägre värde än det lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde.¹⁹⁸

En beskattning av derivatinstrument enligt bokföringsmässiga grunder medför att företaget redovisning skall ligga till grund för inkomstberäkningen. Det här medför att de periodiseringar företaget gör i resultatredovisningen påverkar skatteunderlaget.

Då inkomsten skall beräknas enligt bokföringsmässiga grunder skall företagen redovisa sina derivatinstrument i linje med de övergripande principerna i 2 kap 4 § ÅRL samt i enlighet med kravet på en rättvisande bild. Sammanfattningsvis innebär detta att derivatinstrument utestående över bokslutet bör resultatföras i den mån de löper med förlust. Vid förlustreservering skall dock derivatinstrument vilka reducerar förlustrisken tas med i beräkningen och kvittningsvis påverka resultatet för att redovisningen skall ge en ekonomiskt rättvisande bild av företagets resultat.

De nuvarande redovisningsreglerna medger inte en marknadsvärdering av derivatinstrument. IAS 39 innebär emellertid att marknadsvärdering skall tillämpas för avista- och derivatinstrument. Tillämpningen av IASCs standard medför att alla finansiella instrument skall balansföras och påverka resultatet avseende såväl kontrakt som löper med vinst som med förlust. Marknadsvärdering av finansiella instrument är en naturlig följd av ett paradigmskifte, från en legalistiskt styrd redovisning med primärsyfte att skydda företags borgenärer, till en redovisning som tydligare skall spegla företagets ekonomiska förhållanden. Vi förväntar oss därför att rekommendationen inom en nära framtid kommer att inkorporeras i det regelverk som behandlar

¹⁹⁶ Jämför Thorell, Per, *Skattelag och affärssed*, 1984, s 61. Författaren diskuterar i sammanhanget de motiv som ligger bakom värderingsreglerna i KL.

¹⁹⁷ Thorell, Per, *Företagens redovisning*, andra upplagan, 1996, s 20.

¹⁹⁸ Vidare kan nämnas reglerna i 23 § anv p 12, 13 och 14 avseende avskrivning av anläggningstillgångar.

redovisningen. Detta kommer också att få skatterättsliga konsekvenser i den mån sambandet mellan redovisning och beskattning kvarstår. Företagens nuvarande möjligheter att styra resultatet torde minska markant i och med att reglerna på området blir tydligare.

När beskattningen sker enligt kapitalreglerna i SIL måste det bokföringsmässiga resultatet justeras i den del det påverkats av företagets innehav av derivatinstrument. I inkomstdeklarationen redovisas endast realiserade vinster och förluster hänförliga till handeln med derivatinstrument. Det här innebär att det skattemässiga resultatet inte är detsamma som det redovisningsmässiga resultatet. Detta medför tillsynes underliga konsekvenser när ett företag tillämpar säkringsredovisning. Värderingen av de säkrade posterna kommer att påverkas av den tillämpade metoden och derivatinstrumentets värde. Matchningen kan dock inte ske i skattehänseende eftersom säkring av den normala verksamheten inte kan utgöra yrkesmässig handel med derivatinstrument.

Det enklaste sättet att uppnå en likabehandling av derivatinstrument i skattehänseende är att sambandet mellan redovisning och beskattning upphör på området. Detta kan ske till exempel genom att kapitalreglerna skall tillämpas oavsett om derivatinstrumenten ingår i en yrkesmässig handel eller ej. Riksskatteverket konstaterar i en hemställan om lagändring att metoden ger en neutral beskattning.¹⁹⁹ Sett ur detta perspektiv kan konsekvenserna av RÅ 1997 ref 5 anses som positiva. Tillämpas de principer som fastslagits i domen konsekvent skall den största delen av de svenska företagens derivatinnehav beskattas enligt kapitalreglerna.

En frikoppling leder förvisso till ett merarbete för företag vars derivatinstrument redovisas enligt bokföringsmässiga grunder. Det är dock ingen nyhet för de företag vars derivatinstrument redan idag beskattas enligt kapitalreglerna på grund av att verksamheten inte kategoriseras som yrkesmässig.

¹⁹⁹ RSV:s skrivelser 991108, Hemställan om lagändring med anledning av RSV rapport 1998:6, Sambandet mellan redovisning och beskattning.

Källförteckning

Offentligt tryck

78/660/EEG: Rådets fjärde direktiv av den 25 juli 1978 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om årsbokslut i vissa bolagsformer

83/349/EEG: Rådets sjunde direktiv av den 13 juni 1983 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om sammanställd redovisning.

Aktiebolagslag (1975:1385)

Bokföringslag (1999:1078)

Kommunalskattelag (1928:370)

Lag (1947:576) om statlig inkomstskatt

Lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag

Lag (1995:1559) om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag

Årsredovisningslag (1995:1554)

Prop. 1989/90:110

Prop. 1990/91:54

Prop. 1995/96:10

Prop. 1998/99:28

Prop. 1998/99:130

Prop. 1999/2000:2

SOU 1995:43 Sambandet redovisning – beskattning

SOU 1997:2 Inkomstskattelag

FFFS 1999:14 Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag

FFFS 1997:17 Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om årsredovisning i försäkringsföretag

EG-domstolen

26/62 Van Gend en Loos

6/64 Costa v ENEL

11/70 Internationale Handelsgesellschaft

106/77 Simmenthal

C-234/96

Rättsfall Sverige

RÅ 1940 ref 35

RÅ 1969 Fi 1148

RÅ 1970 Fi 1788

RÅ 1981 1:4

RÅ 1981 1:51

RÅ 1986 ref 53

RÅ 1988 ref 45
RÅ 1988 not 270
RÅ 1988 not 276
RÅ 1989 not 284
RÅ 1990 not 35
RÅ 1991 not 248
RÅ 1997 ref 5
RÅ 1997 not 104

Kammarrättens i Göteborg dom den 13 april 2000, mål nr 4488-1998
Kammarrättens i Jönköping dom den 7 september 1999, mål nr 3038-1998

Länsrättens i Stockholm dom den 3 augusti 1998, mål nr S 2185-95
Länsrättens i Göteborg dom den 26 februari 1999, mål nr 2385-98

Litteratur

Afrell, Lars, Klahr, Håkan, Samuelsson, Per, *Lärobok i kapitalmarknadsrätt*, andra upplagan, 1996
Alexander, David & Archer, Simon, (red), *European Accounting Guide*, Third Edition, 1998
Artsberg, Kristina, *Normbildning och redovisningsförändring*, 1992
Choi, Frederick D. S., Frost, Carol Ann, Meek, Gary K., *International Accounting*, third edition, 1999
Ernst & Young, *Finansiella instrument 1997*, 1997
FAR, *FARs samlingsvolym 1999*, 1999
FAR, *FARs samlingsvolym 2000*, 2000
Hagelin, Niclas, *Financial markets, firms and derivatives*, 2000
KPMG Bohlins, *Finanshandboken*, 1996
Lodin, Sven-Olof, Lindencrona, Gustaf, Melz, Peter, Silfverberg, Christer, *Inkomstskatt*, sjunde upplagan, 1999
OM Institutet, *Lär dig mer om optioner*, tredje upplagan, 1994
Riksskatteverket, *RSV rapport 1996:1 Redovisning och beskattning av finansiella instrument inom företagssektorn*, 1996
Riksskatteverket, *RSV rapport 1998:6 Sambandet mellan redovisning och inkomstbeskattning*, 1998
Rutberg, Anne, Rutberg, Johan och Molander, Lars, *Beskattning av värdepapper*, andra upplagan, 1997
Decovny, Sherree, *Swaps*, second edition, 1998
Smith, Dag, *Redovisningens språk*, 1997
Thorell, Per, *Skattelag och affärssed*, 1984
Thorell, Per, *Företagens redovisning*, andra upplagan, 1996
Tivéus, Ulf, *Skatt på kapital*, sjunde upplagan, 1998
Wahlström, Gunnar, *Nya förutsättningar för regleringen av extern redovisning*, 2000
Westermarck, Christer, *Årsredovisningslagen*, 1998
Winstone, David, *Financial Derivatives*, 1995
Öhrlings Coopers & Lybrand, *Finansiella instrument*, 1996

Artiklar

Berggren, Hans, "Nya finansiella instrument - normer och aktörer", *Juridisk tidskrift*, nr 3 1996/97

Björne, David, "EG:s redovisningsrätt, Årsredovisningslagen och svensk företagsbeskattning", *Skattenytt*, 2000, s 158

Brockert, Mats, "Vinstsyftet", *Skattenytt*, 1997, s 603

Bäckström, Anders, Wadman, Eva, "Derivatinstrument inte längre "off balance"", *Balans*, nr 8-9 1998

Buisman, Jan, "Svenska företag kan koncernredovisa enligt IAS – i princip", *Balans*, nr 1 2000

Cronholm, Tommy, "Beskattning av valutaterminer", *Balans*, nr 5 1994

Engshagen, Ingrid, "Hedge av utländska dotterbolagsaktier", *Balans*, nr 12 1994

Johansson, Börje, "Reavinstbeskattning av derivatinstrument hos aktiebolag", *Skattenytt*, 1997, s 746

Lagerström, Bo, "Redovisning och begreppet rättvisande bild", *Balans*, nr 6-7 1996

Malmström, Håkan, "Redovisning av optioner", *Balans*, 1995 nr 6-7

Mettinger, Bengt-Allan, "Finansiella instrument enligt IAS 39: en standard som redan ifrågasätts", *Balans*, nr 10 1999

Norberg, Claes, "Realisation av intäkter i näringsverksamhet – kommentar i anledning av ett rättsfall", *Skattenytt*, 1999, s 691

Påhlsson, Robert, "Behöver det finansiella instrumentet stämmas", *Skattenytt*, 1996, s 527

von Bahr, Stig, och Norberg, Claes, "Inkomst av näringsverksamhet", *Skattenytt*, 1998, s 329

von Bahr, Stig, "Beskattning, god redovisningssed och domstolspraxis", *Skattenytt*, 1991, s 745

Wernevi, Leif, "Terminsavtalet är inte ett självständigt finansiellt instrument", *Balans*, nr 8-9 1998,

Westermarck, Christer, "Redovisning och beskattning av finansiella instrument", *Balans*, nr 4 1996

Westermarck, Christer, "Anteciperad vinstutdelning i moderbolag", *Skattenytt*, 1997, s 421

Övriga källor

RSV:s skrivelser 991108, *Hemställan om lagändring med anledning av RSV rapport 1998:6, Sambandet mellan redovisning och beskattning*, 1999

International Accounting Standards Committee, *International Accounting Standards 1999: the full text of all international accounting standards and SIC interpretations extant at 1 January 1999*, 1999

Volvos årsredovisning, 1999